

Det landøkonomiske Driftsbureau

25 Aars Undersøgelser
over
Landbrugets Driftsforhold

1918—43

København
I Kommission hos fh. August Bangs Forlag
Ejvind Christensen
Trykt i Frederiksberg Bogtrykkeri
1943

Det landøkonomiske Driftsbureau

25 Aars Undersøgelser
over
Landbrugets Driftsforhold

1918—43

København
I Kommission hos fh. August Bangs Forlag
Ejvind Christensen
Trykt i Frederiksberg Bogtrykkeri
1943

FORORD

1. APRIL 1943 var det 25 Aar siden, „Det landøkonomiske Driftsbureau“ begyndte som særlig Institution i sine egne Lokaler, med fast ansat Personale, med direkte Statsstøtte ved en Bevilling paa Finansloven og under Ledelse af Professor O. H. Larsen, der samtidig med sin Stilling som Lærer i Landøkonomi ved Landbohøjskolen har forestaaet Bureauets Arbejde gennem alle Aarene. Men allerede i December 1942 udsendtes Bureauets 25. Aarsberetning, idet Arbejdet var paabegyndt før Bureauets endelige Oprettelse og under mere ambulante Former. Den første Aarsberetning, der udkom hen paa Eftersommeren 1918 og omfattede Landbrugsaaet 1916—17, bygger saaledes udelukkende paa Regnskabsopgørelser, som er gennemført og afsluttet i lokale Regnskabskredse før Bureauets Oprettelse og uden Samarbejde med dette.

„Det landøkonomiske Driftsbureau“ har saaledes foretaget sine økonomiske Undersøgelser i en for dansk Landbrug meget bevæget og omskiftelig Periode, der først omfatter godt et Par Aar under forrige Verdenskrigs Højkonjunkturer og dernæst det paafølgende Tiaars indenlandske Inflations- og Deflationsperioder samt den store økonomiske Verdenskrises Aar, som begyndte omkring 1930 og varede til henimod den nuværende Krigs Begyndelse, og som med sit store Prisfald og sine omfattende Restriktioner for Handel og Omsætning saavel ude som hjemme ramte dansk Landbrug paa afgørende Maade. Derefter fulgte atter denne Verdenskrigs nye Højkonjunkturer.

Ledelsen af „Det landøkonomiske Driftsbureau“ har fundet det rigtigt nu ved Afslutningen af denne første 25-Aars Periode at udsende nærværende sammenfattende Beretning om Resultaterne af Bureauets Arbejde gennem disse for dansk Landbrug saa begivenhedsrige Aar og har faaet beredvillig Støtte hertil fra de bevilgende Statsmyndigheder.

Afsnit I i denne Beretning: „Bureauets Oprettelse og Organisation“ er i alt væsentligt udarbejdet af Professor O. H.

Larsen, medens de følgende Afsnit II—VI, der omfatter Resultater m. m. fra de foreliggende 25 Aarsberetninger (Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold I—XXV), er udarbejdet af Kontorchef J o h s. R i d d e r i nært Samarbejde med Konsulent I v a r D o k k e n og Fuldmægtig H e l g e L a r s e n samt Bureauets øvrige Personale.

Desværre kan Bureauets Undersøgelser, som f. Eks. de tilsvarende schweiziske, norske og finske, ikke føres helt tilbage til den stabile — saakaldte normale — Periode i Aarene før 1914—15; men et Forsøg paa at knytte Traadene tilbage til den Tid har Bureauet dog tidligere gjort ved Ivar Dokkens Bearbejdning af Resultaterne fra 12 fynske Bønderbrug indenfor Odense Omegns Landboforening, hvor der forelaa sammenhængende Regnskabsmateriale for Aarene 1911/12—1921/22 (se Bureauets „Periodiske Beretninger I“ fra 1924).

En Omtale af de detaljerede Produktionsregnskaber er ikke medtaget i denne Oversigt, men vil senere blive taget op til Behandling i en særlig periodisk Beretning.

Det er Driftsbureauets Haab, at denne Oversigtsberetning fra de forløbne 25 Aar maa imødekomme et Ønske hos mange Interesserede saavel indenfor som udenfor Landbrugernes Kreds, og at den kan lette Udnyttelsen af de righoldige Oplysninger vedrørende Landbrugets Driftsforhold og Økonomi, der gennem Aarene er skaffet til Veje. Takket være Professor O. H. Larsens utrættelige, samvittighedsfulde og dygtige Ledelse har „Det landøkonomiske Driftsbureau“ gennem de 25 Aar i vide Kredse vundet en Tillid og Anerkendelse, der paa sit Omraade kan sidestilles med Statsinstitutioner som „Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur“ og „Statens Husdyrbrugsforsøg“ m. fl., der ligesom Driftsbureauet arbejder i Forsknin- gens og Landbrugsoplysningens Tjeneste.

UDVALGET FOR DET LANDØKONOMISKE DRIFTSBUREAU

J. C. Overgaard.

Oktober 1943.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
<i>Forord</i>	3
I. Bureauets Oprettelse og Organisation	7
1. <i>Regnskabsføringens Udvikling</i>	7
2. <i>Bureauets Oprettelse og Udvikling</i>	12
3. <i>Ledelse og Personale i de forløbne 25 Aar</i>	21
II. 25 Aars Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold	29
1. <i>Grundlag og Metoder for Bureauets Arbejde</i>	29
2. <i>Priser og Prisforhold</i>	36
a. <i>Produktpriser</i>	39
b. <i>Produktionsmidler og andre Omkostninger</i>	45
3. <i>Produktionens Størrelse under forskellige Konjunkturer</i>	51
a. <i>Arealbenyttelse, Høstudbytte og Husdyrhold</i>	51
b. <i>Indkøb af Hjælpestoffer og Arbejdsforbrug</i>	56
c. <i>Forskydninger i Produktionens Størrelse</i>	60
4. <i>Landbrugets Omsætning og Rentabilitet</i>	64
a. <i>Kapitalforhold</i>	64
b. <i>Omsætning</i>	71
c. <i>Rentabilitet</i>	80
1. <i>Nettoudbytte af gældfri Ejendom og Forrentningsprocent</i>	81
2. <i>Rentekrav og Nettooverskud</i>	87
3. <i>Indkomst af gældfri Ejendom og Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste</i>	87
4. <i>Pengeomsætning</i>	90
5. <i>Formueforhold</i>	93
5. <i>Store og smaa Brug</i>	95
a. <i>Produktion og Rentabilitet</i>	95
b. <i>Store og smaa Brug under forskellige Konjunkturer</i>	108
6. <i>Forskellige Faktorer Indflydelse paa Driftsresultatet</i>	117
a. <i>Bønderbrug fra Øerne og Østjylland</i>	117
b. <i>Bønderbrug fra Midt-, Nord- og Vestjylland</i>	124
c. <i>Husmandsbrug og større Gaarde</i>	127
d. <i>Ejendomme, der har deltaget i Undersøgelserne gennem 25 Aar</i>	129
III. Landbrugets samfundsmæssige Betydning	142
IV. Husholdningsudgifterne	156
V. Hovedtabeller	164
VI. Oversigt over Bureauets Publikationer	170

I. Bureauets Oprettelse og Organisation.

1. Regnskabsføringens Udvikling.

En rationel Regnskabsføring gaar ikke særligt langt tilbage her i Landet. I Begyndelsen af det 19de Aarhundrede og før den Tid fandtes der en Slags Regnskabsføring paa enkelte større Herregaarde, men først efter Grundloven af 1849 og Bøndernes stigende Deltagelse i det faglige Arbejde og offentlige Liv begynder Interessen for Regnskabsføringen ogsaa i Bønderbrugene, og henimod Slutningen af den sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede er Antallet af regnskabsførende Brug stadig voksende.

Anledningen hertil var af noget forskellig Art. Paa Landbohøjskolen gennemførtes under Professor *Th. R. Segelcke* Undervisning i Bogholderi gennem 27 Aar indtil hans Død i 1902. I disse Aar var der blandt de Landbrugsstuderende enkelte, som fik Interesse for Regnskabsføringen, til Dels gennem deres Uddannelse i Mejeribrug før Studiet ved Landbohøjskolen og dels ved den senere Undervisning her under Professor Segelcke, der gennem en lang Aarrække havde været den førende paa dette Omraade.

Men en anden Anledning til den voksende Interesse for Regnskabsføringen i den sidste Del af det 19de Aarhundrede var vel nok i nogen Grad de stærkt nedadgaende Tider for Landbruget, der gjorde det nødvendigt for Landmændene i højere Grad at interessere sig for Regnskabsføringen for derigennem at opnaa nogen Hjælp under de vanskelige Landbrugsforhold. Hertil kom Begyndelsen af Andelsbevægelsen rundt omkring i Landet, der sikkert ogsaa for en Del vakte Interessen for Regnskabsføringen.

Af Landmænd, som i Firserne tog fat paa Regnskabsarbejdet, kan nævnes Proprietær *H. Schroll* paa Fyn og Godsforvalter *L. P. Lützen* paa Sjælland, der begge var stærkt regnskabsinteresserede. Særlig Interesse vakte Proprietær Schrolls Regn-

skabsvejledning, der udkom i flere forskellige Udgaver indtil Udgangen af Aarhundredet. Den blev ogsaa udgivet paa Svensk og benyttedes i nogen Grad i den sydlige Del af Sverige. I Jylland var der ogsaa en Del, som begyndte Regnskabsføringen under forskellige Former, uden at de dog alle Steder blev almindelig bekendt. Større Betydning fik imidlertid det Arbejde, som udførtes af Landbrugskandidater, der udgik fra Professor Segelcke og kom til at virke paa Landbrugsskoler eller som Ledere af praktiske Landbrugsbedrifter. Blandt disse kan især fremhæves to Landbrugskandidater, som blev Forstandere paa hver sin Landbrugsskole, nemlig *H. Iversen*, Dragebjerggaard, og *S. C. A. Tuxen*, Malling. De var hver for sig ivrige Regnskabsførere. Det første Regnskab blev udgivet af *H. Iversen* i 1885 og vakte Opmærksomhed hist og her. Senere gav det Anledning til, at Professor *Westermann* opfordrede *Iversen* til at skrive om Regnskabsføring i Landmandsbogen 1895. *H. Iversens* Regnskabsbøger blev efter hans tidlige Død i 1900 paa ny udgivet af Sønnen, Forstander *Karsten Iversen*, der første Gang udgav dem i 1908, hvorefter de senere er udkommet i flere ny Udgaver.

Ikke mindre interesseret var i Aarene før Aarhundredskiftet Forstander *Tuxen*, der virkede i 10 Aar paa Næsgaard, før han paa Malling Landbrugsskole udgav sin første Regnskabsbog i 1899. Senere udsendte han flere Regnskabsbøger og var i mange Aar en ivrig Agitator for Regnskabsføringen.

Det anførte viser, at ved Overgangen fra det forrige Aarhundrede var Interessen for Regnskabsføringen stærkt voksende. I de 14 Aar indtil Verdenskrigens Begyndelse udkom der yderligere en Række Regnskabsbøger, hvilket viser, at der i det almindelige Landbrug og navnlig fra Landbrugsskolernes Side var en voksende Interesse. De foreliggende Regnskabsbøger var dog ret forskelligartede, og det vil føre alt for vidt her at omtale dem hver for sig. Der kan dog være Grund til blandt de mange Bøger at gøre opmærksom paa en velskreven Regnskabsvejledning, der fremkom i 1905 fra Landinspektør *O. Staggemeier* efter et ret indgaaende Studium af dobbelt Bogholderi og almindeligt Landbrugsregnskab. Bogens Titel: „Det dobbelte Bogholderis Teori samt dets Anvendelse ved Land-

brugsregnskaber" viser netop Forsøg paa at kombinere det almindelige Landbrugsregnskab med det dobbelte Bogholderi. Bogen er ret udførligt skrevet og viser et Forsøg paa en Mellemform, udarbejdet som et fuldstændigt Regnskab, og som blev anerkendende omtalt af den førnævnte Proprietær H. Schroll. Bogen vakte vistnok næppe almindelig Opmærksomhed, men der var dog enkelte kyndige Mænd, der fandt en vis Interesse i den, og det gav Anledning til Udgivelse af et senere Landbrugsregnskab. Dette udkom i Bogform 1909 og var skrevet af daværende Konsulent A. C. Duborg, som havde givet den Navnet: „Vejledning i Landbrugets Bogføring“, og den blev anvendt i den udvidede Kontrolforening paa Langeland.

Af de mange andre Regnskabsbøger, der udkom i disse Aar, skal endnu blot nævnes de af Konsulent *Jes Nielsen*, Kolding, udsendte Bøger, hvoraf navnlig hans „Regnskabsbog for Landmænd“, der udkom i 1911 og er udarbejdet efter Kolonnesystemet, har faaet en stor Udbredelse. Samtidig udkom en anden Regnskabsbog, udgivet af Gaardejer *Niels Nielsen*, Vindskovgaard, som afviger fra de forannævnte, idet den er udarbejdet som et rent dobbelt Bogholderi for Landmænd. Den blev iøvrigt senere udgivet i to Bøger af Foreningen „Dansk Land“ som Vejledning i Regnskabsføring og var meget velskrevet, men har dog næppe vundet større Udbredelse.

Imidlertid blev der under Indtrykket af de mange forskellige Regnskabsformer af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab gjort et Forsøg paa at samle Regnskabsmændene om en Vejledning, der kunde finde almindelig Tilslutning udefra. Det var daværende Medlem af Præsidiet, Professor Westermann, der tog Ideen op, og der nedsattes et Udvalg bestaaende af følgende Medlemmer:

Professor T. Westermann (Formand),
 Statskonsulent Axel Appel, Aarhus,
 Avlsbestyrer H. Conradsen, Lundsgaard,
 Konsulent A. C. Duborg, Rudkøbing,
 Forstander H. P. Larsen, Malling,
 Forpagter Chr. Sonne, Rosenlund, og
 Forstander S. C. A. Tuxen, Næsgaard.

Blandt alle Medlemmerne var der Interesse for Sagen; men det er dog sandsynligt, at Forslagene var ret divergerende, idet ikke mindre end tre af Medlemmerne i Forvejen stod som Udgivere af forskellige Regnskabsbøger og derfor selvfølgelig i nogen Grad ogsaa saa forskelligt paa Spørgsmaalet. Dette gav Anledning til Brydninger, der bl. a. fik Forstander Tuxen til at træde tilbage, og han blev i Udvalget efterfulgt af Professor *Bernhard Bøggild*. Forhandlingerne, der afsluttedes i 1913 og omtales i Landhusholdningsselskabets Aarsberetning 1913/14, førte til det Resultat, at man udgav Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Prøveregnskab og Aarsopgørelse samt Grundbøgerne: *Kassebog*, *Hovedbog*, *Besætningsregnskab* og *Arbejdsregnskab*.

Regnskabsbøgerne vandt ret stor Udbredelse og er efterhaanden kommet i ikke mindre end 14 Udgaver, men i noget forskelligt Antal inden for de enkelte Oplag. En nærmere Omtale af disse Bøger er der næppe Anledning til.

Forudsætningen for det store Arbejde, som i disse Aar udførtes for at finde frem til en praktisk og let anvendelig Regnskabsform, var den, at de enkelte Landmænd selv skulde føre de daglige Optegnelser og foretage en mere eller mindre udførlig Aarsopgørelse. En foreningsmæssig Gennemførelse af Arbejdet, hvorved Kontrollen med de daglige Optegnelser og Arbejdet med Aarsafslutningen overlodes til en lønnet Regnskabsfører eller Konsulent, var ikke det Maal, man stræbte efter, ja, end ikke ønskede at arbejde for; thi en virkelig Udbredelse af Regnskabsføringen ansaa man kun for mulig, hvor hver Mand selv gennemførte hele Arbejdet med sit Regnskab.

Hvor store Resultater, der naaedes af det Arbejde, som de her nævnte Pionerer og flere udførte, lader sig ikke opgøre i Tal; men Resultatet stod næppe Maal med de Forhaabninger, som de særlig regnskabsinteresserede nærede. Mange førtes sikkert ind paa at foretage Status og føre Kassebog, men den virkelige gennemførte Regnskabsføring i Landbruget med tilhørende driftsøkonomiske Beregninger naaede først betydende Udbredelse, da man kom ind paa at gennemføre denne Opgave i foreningsmæssigt Samarbejde bistaet af en Regn-

skabskonsulent, der havde den fornødne Træning og Oversigt over Problemerne.

Man naaede imidlertid ikke straks frem til den nuværende Form for Regnskabsarbejdet; thi først gennem Arbejdet med Detailregnskaber i Kontrolforeningerne og ved Markbrugs-konkurrencer kom man efterhaanden ind paa en farbar Vej for Samarbejde til Løsning af regnskabsmæssige og driftsøkonomiske Opgaver.

Den første Kontrolforening, Vejen og Omegn, som stiftedes i 1895, tog saaledes ikke blot Malkekøernes Ydelse og Foderforbrug op til Undersøgelse, men søgte samtidig regnskabsmæssigt at belyse Økonomien af de enkelte Husdyrgrene. Det var bl. a. Statskonsulent Fr. Hansens store Interesse og Arbejde for at faa Landbrugets Produktion og Økonomi talmæssigt belyst, der bevirkede denne Udformning af Kontrolforeningsarbejdet. En anden af de ældste Kontrolforeninger bar endog Navnet „Forening for Kontrol og Bogføring paa Syd-Samsø“, og i 1907 stiftedes paa Initiativ af A. C. Duborg „Midtlangelands udvidede Kontrolforening“, hvor Formaalet i Virkeligheden var et gennemført Regnskab for hele Bedriften hos de enkelte Medlemmer. Selv om adskillige Kontrolforeninger forsøgte at tage lignende Opgaver op, blev det dog saa godt som udelukkende Undersøgelsen af Malkekøernes Ydelse og Foderforbrug, der blev Hovedformaalet for Kontrolforeningerne, medens de øvrige regnskabsmæssige Undersøgelser blev taget op af de senere Regnskabsforeninger.

En anden Kilde til den foreningsmæssigt gennemførte Regnskabsføring maa søges i Markbrugskonkurrencerne. I Aarene efter Aarhundredskiftet blev disse ret almindelige inden for de lokale Landbrugsorganisationer og større provinsielle Sammenslutninger. I Begyndelsen var det kun en Belysning af de enkelte Markers og Afgrøders Ydeevne, man tilstræbte; men efterhaanden toges Arbejdsforbrug og øvrige Omkostninger ved Markbruget ogsaa op til Bedømmelse, og sluttelig udvidedes Konkurrencerne til at omfatte en Bedømmelse af hele Bedriften.

Den første Regnskabsforening, som stiftedes paa Samsø i

1910, havde netop sit Udspring i en saadan Konkurrence mellem hele Landbrug. Hermed syntes den rigtige Form for organiseret Regnskabsføring at være fundet, og i Aarene umiddelbart efter 1910 startedes en Række Regnskabskredse i lokale Landboforeninger — Kolding Herreds Landbrugsforening, Kolding Omegns Landboforening, Odense Omegns Landboforening, Københavns Amts Landboforening og Tyrsting-Vrads Herreders Landboforening — hver med sin Regnskabskonsulent, der bistod de enkelte Medlemmer med Kontrol og Aarsafslutning af Regnskaberne. Blandt Pionererne i Arbejdet som Regnskabskonsulenter maa nævnes Navne som Jes Nielsen, Kolding, A. M. Frederiksen, Samsø, P. K. Thordal, Gentofte, og I. Dokken, Odense, m. fl.

Hermed var som nævnt den rigtige Form for Regnskabsarbejdet fundet. I Løbet af faa Aar kom man op paa 30 saadanne Regnskabskredse, og Bevægelsen har stadig bredt sig, saa der nu rundt regnet findes 100 Regnskabskredse. Disse kom da ogsaa til at danne et solidt Grundlag for Driftsbureauets Arbejde, selv om dette ikke var forudset, da Professor Westermann paa et tidligere Tidspunkt udkastede Ideen til Oprettelse af et Centralinstitut for driftsøkonomiske Undersøgelser.

2. Bureauets Oprettelse og Udvikling.

Allerede under de forskellige Møder i Landhusholdningsselskabet, hvor de tidligere omtalte Forhandlinger om en ensartet Regnskabsform førtes, fremdrog Professor Westermann gentagne Gange et andet Spørgsmaal, som laa ham varmt paa Sinde, og som han lejlighedsvis havde omtalt over for Konsulent O. H. Larsen, før denne overtog Stillingen som Professor ved Landbohøjskolen i 1914. Det drejede sig om Ideen til Oprettelsen af et Bureau, der skulde foretage driftsøkonomiske Undersøgelser for hele Landet. Før Spørgsmaalet blev fremdraget for en større Kreds, blev Professor O. H. Larsen i Maj 1914 fra Landhusholdningsselskabet anmodet om først at udarbejde et Forslag til Plan for et landbrugsstatistisk Bureau.

Paa Grund af Professor Larsens Bortrejse en længere Tid

til England, fik han først Lejlighed til at udarbejde et saadant Forslag hen paa Efteraaret 1914, og dette blev derefter indsendt til Landhusholdningsselskabet.

Efter at Spørgsmaalet var blevet behandlet inden for en snævrere Kreds, blev Planen taget op til Forhandling paa det tvangfri Møde mellem Repræsentanter for de større Landbrugsorganisationer den 23. November 1915. Det vedtoges da at søge Sagen nærmere behandlet, og i et andet Møde den 15. Maj 1916 drøftedes Planen igen paa Grundlag af det af Professor O. H. Larsen udarbejdede Forslag. Mødet afholdtes i Landhusholdningsselskabet, og heri deltog foruden Selskabets tre Præsidenter Sekretær H. Hertel og Kasserer H. M. Knudsen samt et betydeligt Antal af de ledende Mænd fra følgende Organisationer: De samvirkende danske Landboforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger og Andelsudvalget og som særligt indbudte: Departementschef Ad. Jensen fra Det statistiske Departement og Professor O. H. Larsen.

Professor Larsens Forslag havde følgende Ordlyd:

Forslag til Plan for Oprettelsen af et landbrugsstatistisk Bureau.

I.

Bureauets Formaal.

Bureauet har som Hovedformaal at fremskaffe paalidelige Oplysninger vedrørende Landbrugets Driftsøkonomi og søge disse Oplysninger statistisk bearbejdede og publicerede paa en saadan Maade, at de kan komme til at udøve den størst mulige Nytte.

Ved Siden af dette Hovedformaal bør Virksomheden have til Opgave ogsaa ad anden Vej at virke til Regnskabsføringens Fremme, dels gennem raadgivende og vejledende Virksomhed, dels gennem Udgivelsen af praktiske Regnskabsformularer og eventuelt gennem Uddannelsen af Regnskabsførere.

De statistiske Undersøgelser bør efterhaanden omfatte:

1. *Landbrugets Kapitalforhold*, idet der paa Grundlag af en omhyggelig Vurdering af alle Kapitaldele foretages en statistisk Bearbejdelse af det derved fremkomne Materiale til Belysning af Landbrugskapitalens Størrelse og Fordeling under forskellige Driftsforhold. En statistisk Bearbejdelse af Materialet til Belysning af Prioritetsforholdene og Landmandens egen Kapitalanbringelse i Bedriften er af mindre driftsmæssig Interesse, men bør dog efterhaanden inddrages under Undersøgelserne, dels til Belysning af

disse Forholds Indflydelse paa Rentabiliteten, dels som Grundlag for en Bestemmelse af Landmandens Nettoindtægt og dennes Fordeling.

2. *Landbrugets samlede Driftsøkonomi*, hvorunder gøres Rede for:

- a. Driftsindtægternes Størrelse og Fordeling paa de forskellige Hovedgrene af Bedriften.
- b. Driftsudgifternes Størrelse og Fordeling, idet man søger at bestemme de rene Driftsudgifter saa nøje som muligt.
- c. Driftsoverskud og Forrentningsprocent.

3. *Landmandens Nettoindtægt* og dennes Sammensætning (Forholdet mellem Arbejdsindtægt og Renteindtægt).

4. *De enkelte Driftsgrenes Økonomi* belyst ud fra forskellige Synspunkter og specificeret i den Udstrækning, som Grundmaterialet tillader, samt suppleret med statistiske Beregninger over en Række specielle Forhold vedrørende Landbrugets Produktion: Produktionspriser, Udnyttelsespriser, Arbejdspriser, Gødningsudgifter etc.

5. *Husholdningens Økonomi*, hvorunder navnlig gøres Rede for de anvendte Produkters Oprindelse og for Udgiften ved en normal Kostdag.

II.

Virksomhedens Organisation og Ledelse.

1. *Materialets Tilvejebringelse, Art og Omfang*: Undersøgelserne baseres i Hovedsagen paa Regnskaber fra Landbrug i forskellige Egne af Landet og efterhaanden i et saadant Omfang, at de forskellige Landsdele, forskellige Driftstyper og forskellige Ejendomsstørrelser bliver repræsenteret.

Regnskaberne tilvejebringes ved Samarbejde mellem Bureauet og de regnskabsførende Landmænd eller landøkonomiske Foreninger, der arbejder for Regnskabsføringens Fremme. Samarbejdet tænkes indledet paa den Maade, at der, efter at Planen er forelagt og i Hovedtrækkene godkendt af de Organisationer, som maa forudsættes at interessere sig for dens Gennemførelse, rettes en Opfordring til Foreninger og Enkeltmænd, som allerede er i Gang med Regnskabsføring, om at stille deres Materiale til Raa-dighed for Undersøgelserne paa følgende Betingelser:

- a. Bureauet bestemmer Principperne for Regnskabsføringen og Regnskabsbets Form, medens de enkelte Deltagere stilles nogenlunde frit i Valget mellem et mere eller mindre omfattende Regnskab.
- b. Bureauet paatager sig gratis Vejledning ved Regnskabs Anlæg og Gennemførelse, navnlig ved Gennemførelsen af den første udførlige Status, samt ved Aarsopgørelsen, medens det egentlige Arbejde ved Bogføring fuldt ud paahviler de respektive Regnskabsførere.
- c. Ved Regnskabsaarets Slutning modtager Bureauet de færdige Regnskaber, bilagt med det benyttede Grundmateriale, hvorefter Regnskaberne underkastes et omhyggeligt Eftersyn, og eventuelle Uklarheder eller Fejl søges rettet ved Forhandling med den paagældende Regnskabsfører.

- d. For Opnaaelsen af den størst mulige Ensartethed og Sikkerhed i Regnskabsføringen foranstalter Bureauet hvert Aar Undervisningsmøder eller Kursus for Regnskabsførere, hvor den benyttede Regnskabsform gennemgaaes, og de vanskeligste Punkter ved Regnskabs Gennemførelse drøftes.

Undervisningen ved disse Kursus er gratis, ligesom Bureauet refunderer Deltagerne deres Rejseudgifter og leverer Undervisningsmaterialet gratis.

- e. Som Vederlag for Bureauets Ret til Regnskabsmaterialets Benyttelse leveres de nødvendige Regnskabsbøger og Skemaer gratis til Deltagerne i Undersøgelserne, ligesom hver Deltager modtager et gratis Eksempplar af Beretningen om Undersøgelsesresultaterne.
- f. Ved Regnskabs Bearbejdelse og Offentliggørelse overholdes en streng Anonymitet.

2. *Materialets Bearbejdelse og Publikation.* Det modtagne Materiale gennemgaaes kritisk og sigtes efter endt Gennemsyn saaledes, at kun de paalidelige Regnskaber benyttes til statistisk Brug.

Efterhaanden som Materialets Omfang tillader det, foretages en Gruppering efter forskellige Inddelingshensyn: Ejendommenes Størrelse og Beliggenhed, Jordens Beskaffenhed og Kulturtilstand (Produktivitet), Arealets Benyttelse, Besætningens Størrelse, Art og Benyttelse, Bruttoproduktionens Størrelse etc., og de enkelte Forholds Indflydelse paa den samlede Rentabilitet saavel som paa en Række driftøkonomiske Enkeltspørgsmaal belyses som antydet under Angivelsen af Bureauets Formaal.

Den nærmere Plan for Materialets Bearbejdelse udarbejdes hvert Aar af Bureauets Leder under særligt Hensyn til Materialets Art og Omfang. De bearbejdede Resultater samles og publiceres i en aarlig Beretning, der ligesom Arbejdsplanen forelægges for og godkendes af et sagkyndigt Udvalg paa 3—5 Medlemmer, valgt af de i Sagens Gennemførelse interesserede Organisationer og Institutioner.

3. *Bureauets Ledelse.* Bureauet sorterer under ovennævnte Udvalg, hvis Størrelse og S sammensætning fastsættes ved nærmere Forhandling mellem de interesserede Organisationer og Institutioner.

Den daglige Ledelse af Arbejdet overdrages til en landbrugsfaglig og bogholderiteknic uddannet Mand, der økonomisk stilles saaledes, at hans Arbejde ved Bureauet kan blive hans Hovedvirksomhed. Bureauets Leder, der tillige organiserer og leder Samarbejdet med de lokale Foreninger og Regnskabsførere, har det tekniske Ansvar for Arbejdets Udførelse og bør af den Grund stilles nogenlunde frit saavel ved Valget af Regnskabsform som i Henseende til Materialets Bearbejdelse, idet der dog paa begge Omraader forudsættes Forhandling med ovennævnte Udvalg.

De nærmere Regler for Bureauets Organisation og Ledelse træffes af Udvalget, som foreslaas valgt, saa snart Planen i Hovedtrækkene er godkendt af de interesserede Organisationer og Institutioner.

Repræsentanterne havde haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med dette Forslag forud for Mødet den 15. Maj. Selskabets ledende Præsident, Professor Westermann, indledede Mødet med at omtale forskellige Spørgsmaal angaaende det paa-tænkte landøkonomiske Driftsbureau. Det meddeltes, at Sagen dels havde været fremme under Regnskabsudvalgets Behandling og dels under Selskabets Litteraturudvalg. Spørgsmaalet var dernæst drøftet i Landhusholdningsselskabet og havde derfra fundet almindelig Tilslutning. Professor Westermann anmodede derefter O. H. Larsen om i Enkeltheder at komme ind paa en nærmere Omtale af de forskellige Spørgsmaal.

Professor Larsen henviste først til, at man under Ledelse af Professor Laur i Schweiz gennem flere Aar havde haft en Institution som den her paa-tænkte. Den havde fundet betydelig Tilslutning og givet Anledning til lignende Undersøgelser i de nordiske Lande (Norge, Finland og Sverige), medens det endnu ikke var drøftet videre herhjemme. Taleren udtalte herefter, at det var ønskeligt at komme i Gang med Arbejdet snarest muligt, fordi der som tidligere omtalt var oprettet Regnskabsforeninger flere Steder, og det vilde derfor være af Betydning, at der kom en nogenlunde ensartet Form i Gang inden for Regnskabsarbejdet, efterhaanden som nye Foreninger blev oprettet. Hovedsagen var, at man kom ind paa at arbejde efter en ensartet Fremgangsmaade i de enkelte Dele af Landet.

Professor Westermann anmodede nu de enkelte Deltagere om at udtale sig om det fremsatte Spørgsmaal, og der syntes fra alle Sider at være en almindelig Tilslutning til Sagen. Efter nogen Forhandling om den økonomiske Side af Spørgsmaalet udtalte Professor Westermann, at Udgifterne i de første 2 Aar vilde blive baaret af Landhusholdningsselskabet, hvorefter Mødet gav sin Tilslutning til Paabegyndelse af Arbejdet og nedsatte „Udvalget vedrørende Det landøkonomiske Driftsbureau“, der kom til at bestaa af følgende Medlemmer:

Professor T. Westermann (Formand), valgt af Landhusholdningsselskabet,
 Forstander J. Brink Lassen, Tune, valgt af De samvirkende danske Landboforeninger,
 Husmand R. Jensen Vandman, valgt af De samvirkende danske Husmandsforeninger,
 Statskonsulent Fr. Hansen, Askov, valgt af Andelsudvalget,
 Kontorchef Henrik Pedersen, København, valgt af Det statistiske Departement,
 Professor O. H. Larsen, valgt af de forannævnte Repræsentanter.

Efter Indbydelse fra Landhusholdningsselskabet afholdtes det første Udvalgsmøde den 31. Maj 1916, hvor Professor Westermann gav forskellige Oplysninger om Mødet den 15. Maj og meddelte, at Forstander *J.C. Overgaard*, Ladelund, var gaaet ind paa at overtage Ledelsen af Bureauet, foreløbig for 2 Aar. Det vedtoges herefter at nedsætte et Underudvalg, bestaaende af Forstander Overgaard, Forstander Brink Lassen og Professor O. H. Larsen, der straks paabegyndte det foreløbige Arbejde ved Bureauets Oprettelse.

Under Arbejdet hermed, hvor det af Professor Larsen udarbejdede Forslag lagdes til Grund, udtalte Forstander Overgaard Ønsket om at faa Lejlighed dels til at besøge Regnskabsforeningerne herhjemme og dels til en Rejse i Sverige og Norge for at sætte sig nærmere ind i Forholdene i disse Lande. I vore nordiske Nabolande havde man nemlig fulgt en ret ensartet Fremgangsmaade, navnlig i Norge og Finland, hvor man i Hovedprincippet arbejdede efter de i Schweiz anvendte Metoder. Her i Landet havde man derimod fulgt en noget forskellig Fremgangsmaade, idet de enkelte Regnskabskonsulenter, som havde paabegyndt deres Arbejde flere Aar tilbage, var ret ukendt med de nævnte Arbejdsmetoder, som var udarbejdet af Professor Laur i Schweiz.

Efter at disse Rejser var foretaget og de forskellige Spørgsmaal drøftet i Enkeltheder i Underudvalget, blev der indkaldt til et Møde paa Ladelund Landbrugsskole i Slutningen af Marts

Maaned 1917, hvortil der mødte Regnskabskonsulenter fra de Dele af Landet, hvor der forud var oprettet selvstændige Regnskabsforeninger. De fremmødte Konsulenter var allerede i Gang med Arbejdet i de forskellige Landsdele, og der gjorde sig ret afvigende Opfattelser gældende fra de enkelte Kredse. Men under Forhandlingerne lykkedes det Forstander Overgaard at faa de enkelte Deltagere, der var i Gang med Regnskaberne fra Forsommeren 1916, til at gaa med til en nogenlunde ensartet Fremgangsmaade.

Det Forslag til „Plan og Regler for Landbrugs-Regnskabsføringen“, som var udarbejdet af Underudvalget, og hvis Hovedprincipper blev drøftet med Konsulenterne ved et Møde paa Ladelund i Marts Maaned 1918, forelaa færdigtrykt i Maj Maaned samme Aar. Foruden selve Planen for Regnskaberne Form og Opgørelse indeholder det to Bilag, der giver Anvisning paa henholdsvis Beregning af Driftslederlønnens Størrelse og Staldgødningens Vurdering og Fordeling.

Planen for Regnskabsføringen gaar i Hovedsagen ud paa følgende:

- I. *Regnskabsaaret* ønskes paabegyndt om Foraaret, hvor Beholdningerne er smaa, og af Hensyn til de mere detaljerede Markregnskaber anbefales at begynde 1. April eller 1. Maj.
- II. I Afsnittet om *Regnskabets Form og Omfang* gøres Rede for de to forskellige Regnskabsformer, „A“ og „B“, idet A-Regnskaberne har en samlet Konto for Landbrugets Indtægter og Udgifter, medens der i B-Regnskabet er Mulighed for en mere eller mindre detaljeret Opgørelse af Regnskaberne med Konti for de enkelte Driftsgrene, eventuelt ogsaa en Opdeling af Markbruget.
- III. *Formueregnskabet* viser en Status for Ejendommens Værdi (Aktiver) og Gældens Størrelse (Passiver) samt Nettoformuen fra Aar til Aar i de fem Aar, som Formueregnskabsbogen giver Plads for.
- IV. *Kasseregnskabet* føres med Fordeling mellem forskellige Konti. I et anført Eksempel er der medtaget 19 forskellige Konti, hvoraf Markbruget dog er ført under et, medens der er særlige Konti for de enkelte Hovedgrupper af Husdyr. Efter Omstændighederne kan Kontienes Antal imidlertid forøges.
- V. *Vare-, Arbejds- og Markregnskab.* Ved Bogføring „A“ føres en Arbejdsliste, hvor Arbejdskraften fordeles mellem „Landbruget“, „Husholdningen“, „Privat“ og „Andre Erhverv“. Ved Bogføring „B“ indgaar en Arbejdsdagbog i Stedet for den simple Arbejdsliste, og der gøres

nærmere Rede for Arbejdskraftens Anvendelse. For Markarbejdets Vedkommende kan ogsaa foretages en Fordeling mellem de enkelte Afgrøder.

- VI. Til *Besætningsregnskaberne* anbefales f. Eks. Landhusholdningsselskabets Besætningsregnskabsbog, hvor man i Aarets Løb kan notere de anvendte Fodermængder i kg og derefter ved Opgørelsen foretage Omregningen til Foderenheder efter samme Skala som i Kontrolforeningerne.
- VII. *Aarsopgørelsen* foretages baade for Regnskabsform „A“ og „B“ efter det dobbelte Bogholderis Principper. Ved Opgørelsen af A-Regnskaberne omfatter Kontofortegnelsen ialt 13 Konti i Hovedbogen, og i B-Regnskabet stiger Antallet af Konti efter Omstændighederne til ialt mellem 20 og 30, eftersom Markbruget og Husdyrholdet er delt i flere eller færre Konti.

Denne Vejledning er senere udsendt i 2 nye Udgaver, henholdsvis 1926 og 1938, der begge er forøget med Eksempler paa Opgørelse af forskellige Konti i de udvidede Driftsregnskaber og desuden indeholder en Redegørelse for, hvorledes man ved Bureauet bearbejder Regnskaberne ved Beregningen af Landbrugets Bruttoudbytte, Driftsomkostninger og Nettoudbytte af gældfri Ejendom.

Efter at „Plan og Regler for Landbrugs-Regnskabsføringen“ var færdig udarbejdet, udsendtes den til ca. en Snes Regnskabskredse i de forskellige Egne af Landet, hvor Regnskabsføringen nu var i Gang, og for 1917—18 kunde der tilstilles Bureauet 235 Regnskaber fra ialt 17 Kredse.

Allerede for det foregaaende Aar var det imidlertid paa et Møde i Udvalget for Det landøkonomiske Driftsbureau i Maj 1917 vedtaget at rette en Henvendelse til de Regnskabsforeninger, som var gaaet med til et Samarbejde med Bureauet, om i Løbet af Eftersommeren at indsende de afsluttede Regnskaber for 1916/17 for derved at kunne faa udarbejdet en Oversigt over Driftsresultatet ogsaa for dette Regnskabsaar. I en af Landhusholdningsselskabet derefter udsendt Skrivelse til Konsulenterne blev fremhævet Betydningen af at faa dette Materiale tilsendt hen paa Eftersommeren.

Forstander Overgaard lovede at ville bearbejde det indsamlede Materiale fra Foreningerne, og der indkom ialt 75 an-

vendelige Regnskaber fra 6 Kredse i de forskellige Landsdele, saavel fra Sjælland og Fyn som fra Jylland og Samsø. Konsulent I. Dokken, der var ansat som Bureauets daglige Medarbejder fra 1. April 1918, opholdt sig lejlighedsvis i kortere Tid paa Ladelund for at være behjælpelig med Regnskabernes Bearbejdning.

Omkring den første September, 1918 fremkom herefter Bureauets første Beretning, udarbejdet af Forstander Overgaard under Titlen „Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold. I“. Denne Titel er opretholdt gennem de 25 Aar, idet Bureauet har udsendt sine aarlige Beretninger under samme Navn.

Resultatet for de 75 Regnskaber i 1916/17 udviste en Forrentningsprocent paa 9,3 for den bogførte Værdi, naar Resultatet tages som simpelt Gennemsnit af de 6 Regnskabskredse. Det følgende Aar, 1917/18, beregnedes Forrentningsprocenten derimod som simpelt Gennemsnit af samtlige Regnskaber, men faldt iøvrigt ganske sammen med Resultatet fra 1916/17, nemlig en Forrentningsprocent paa 9,2 som Gennemsnit for 235 Regnskaber.

Fra og med 1917/18 medtoges hvert Aar foruden den bogførte Værdi tillige Handelsværdien, og beregnet paa Grundlag heraf blev Forrentningsprocenten i 1917/18 6,8 mod 9,2 efter bogført Værdi, altsaa betydeligt lavere. Forklaringen hertil er den stærkt stigende Handelsværdi netop i disse Aar som Følge af Krigen.

Resultatet fra 1916/17, der bl. a. blev fremlagt ved Planteavlsmødet i December 1918, vakte megen Opmærksomhed, idet Beregningen udviste en væsentlig højere Forrentningsprocent end de foregaaende Aar. Ser vi f. Eks. paa Resultatet fra Odense Omegns Landboforening, som i det paagældende Aar omfattede ca. $\frac{1}{3}$ af samtlige Regnskaber, viser det sig, at Forrentningsprocenten i 1913/14 — det sidste Aar før Krigen — var nede paa 5,2, medens den i 1916/17 var oppe paa 10,3, altsaa omtrent dobbelt saa højt som før Krigen. Regner man med Handelsværdien, saa var Forskellen for Forrentningsprocenten omtrent den samme, nemlig 4,5 og 9,2 for henholdsvis 1913/14 og 1916/17.

Forinden vi gaar over til en nærmere Omtale af Regnskabsresultaterne fra Aar til Aar i de 25 Aar, skal det imidlertid bemærkes, at Professor Westermann i sit udførlige Forord til den første Regnskabsberetning gør opmærksom paa, at Forstander Overgaard efter sin Ledelse af Bureauet i de forløbne 2 Aar ønskede at træde tilbage. Dette førte til en fornyet Henvendelse til Professor O. H. Larsen om at overtage Ledelsen, hvilket han gik med til, hvorefter Bureauet overflyttedes til egne Lokaler i København 1. September 1918. Efter Forstander Overgaards Tilbagetrædelse udtalte Professor Westermann en varm Tak og Anerkendelse for hans betydningsfulde Arbejde i de forløbne Aar.

Som tidligere omtalt, førtes der allerede i det første Aar Forhandlinger mellem Bureauet og de lokale Regnskabskonsulenter for at naa frem til en ensartet Metode. Lignende Forhandlinger har været ført mellem Bureauet og Konsulenterne saa at sige hvert eneste Aar i den forløbne Periode, idet de dog i de senere Aar har formet sig som Sektionsmøder under de aarlige Konsulentmøder. Drøftelserne ved disse Møder har altid drejet sig om Spørgsmaal, der angaar den praktiske Regnskabsføring og Materialets Udnyttelse. Et aarligt tilbagevendende Emne har Fastsættelsen af ensartede Vurderingspriser været, i hvilket Øjemed der gennem ca. 20 Aar har bestaaet et Udvalg af Repræsentanter for Konsulenterne og Bureauet, der stiller Forslag om Vurderingspriser for det paagældende Aar. Disse Møder har sikkert haft sin store Betydning for det gode og rolige Samarbejde, der gennem alle 25 Aar har været mellem Bureauet og Foreningerne.

3. Ledelse og Personale i de forløbne 25 Aar.

Professor *Westermann* maa først og fremmest nævnes som den, der oprindeligt tog Initiativet til en Række forskellige Opgaver, og som Præsident i Landhusholdningsselskabet ledede han de Forhandlinger, der førte til Bureauets Oprettelse, ligesom han overtog Formandshvervet i det nedsatte Udvalg. Efter Udgivelsen af den første Beretning for Regnskabsaaret

1916—17 traadte Westermann imidlertid tilbage som Formand og Medlem af Udvalget i Efteraaret 1918. Som Landhusholdningsselskabets Repræsentant efter Professor Westermann valgtes Selskabets Sekretær, *H. Hertel*, der vedblev med Interesse at repræsentere Selskabet indtil sin Død i 1926. Selskabet valgte derefter Forstander *H. J. Rasmussen*, Næsgaard, til Medlem af Udvalget, og han var indtil sin Død i Sommeren 1941, altsaa gennem 15 Aar, et interesseret og kyndigt Medlem. Til hans Efterfølger valgte Selskabet Kreditkassedirektør *Aksel Jensen*.

Ved Westermanns Tilbagetræden blev Landboforeningernes Repræsentant, Forstander *Brink Lassen*, Formand for Udvalget. Brink Lassen døde imidlertid allerede sidst paa Aaret 1919 og efterfulgtes som Formand i 1920 af Forstander *Overgaard*, der havde været Medlem af Udvalget fra 1918. Forstander *Overgaard* har altsaa været Medlem af Udvalget i 25 Aar og fungeret som Formand igennem 23 Aar.

Som Repræsentant for De samvirkende danske Husmandsforeninger valgtes som nævnt Husmand *R. Jensen Vandman*. Han havde deltaget i Forhandlingerne fra Begyndelsen, men maatte paa Grund af overvældende Arbejde paa andre Omraader træde tilbage i 1923. Derefter valgtes for Husmandsforeningerne Konsulent *Jens Nielsen*, Borris, der var Medlem af Udvalget til 1936 og ligesom sin Forgænger havde stor Interesse for Bureauets Arbejde. Skønt de nu begge har opnaaet en meget høj Alder, mellem 80 og 90 Aar, kan Bureauet glæde sig ved, at de stadig følger dets Arbejde med Interesse. Efter Konsulent *Jens Nielsen* fulgte Lærer *J. P. Christensen*, Ring, som senere afløstes af Husmand *J. Libak Hansen*, der gennem en Aarrække har ofret et stort Arbejde paa Regnskabsførings Fremme inden for Husmandsforeningerne.

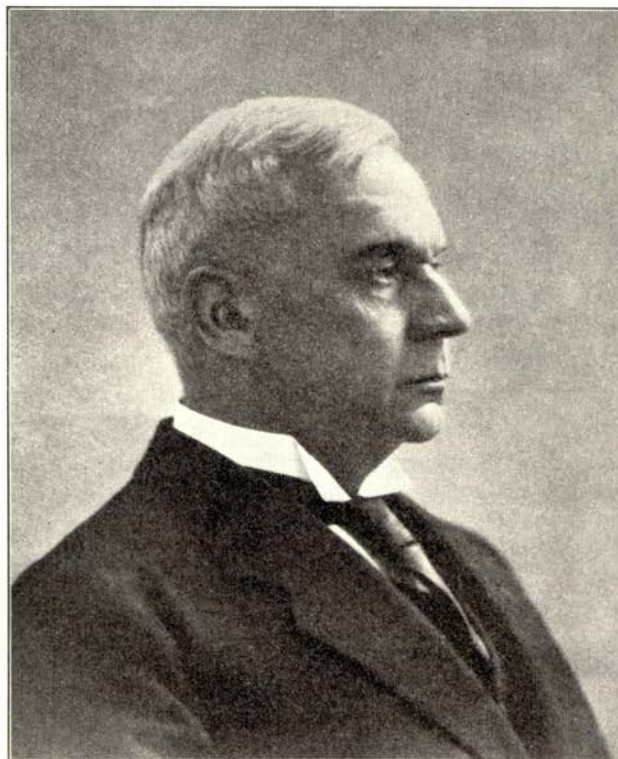
Som Repræsentant for Andelsudvalget valgtes straks ved Bureauets Oprettelse Statskonsulent *Fr. Hansen*, Askov, der var et meget aktivt Medlem og havde stor Indflydelse paa Udvalgets Arbejde i de faa Aar, han var Medlem. Han afgik ved Døden i Sommeren 1921 og efterfulgtes af Forstander *Karsten Iversen*, der altsaa har været Medlem af Udvalget i 22 Aar. Med sin store Interesse for Regnskabsførin-

gen og for Bureauets Arbejde har han været en værdifuld Medarbejder gennem de mange Aar.

Endnu skal nævnes Det statistiske Departements Repræsentanter. Fra Bureauets Oprettelse til sin Død i 1923 fungerede Kontorchef *Henrik Pedersen* og efterfulgtes af Kontorchef *Einar Cohn*, der traadte tilbage efter at have overtaget Departementschefstillingen i 1937. Han fungerede saaledes i 14 Aar og var et særdeles kyndigt og forstaaende Medlem. Derefter valgtes Kontorchef, Dr. *Mads Iversen*, der siden med samme Interesse og Indsigt har fulgt Virksomheden.

Blandt de forskellige Medlemmer, der saaledes gennem Aarene har virket for Det landøkonomiske Driftsbureau, er der dog særlig Anledning til at komme tilbage til den Mand, der stiftede Bureauet, og som i fremragende Grad har gjort sig fortjent ved sit store Arbejde paa forskellige Omraader — Professor *Westermann*. Allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede, da han sammen med Professor Goldschmidt ledede Udgivelsen af Landmandsbogen, viste han sin Interesse for Landbrugets Økonomi ved i Bind III at skrive en Afhandling herom, som var af stor Betydning. Senere under hans fremtrædende Stilling som Præsident i Landhusholdningsselskabet fra 1910—1919 gennemførte Professor Westermann sin gamle Ide om et landøkonomisk Driftsbureau, dels ved at vække Interesse i Regnskabsudvalget og dels ved at søge den støttet gennem Litteraturudvalget, hvilket som allerede nævnt førte til Tankens Realisation paa de tvangfri Møder i Aarene 1915 og 1916.

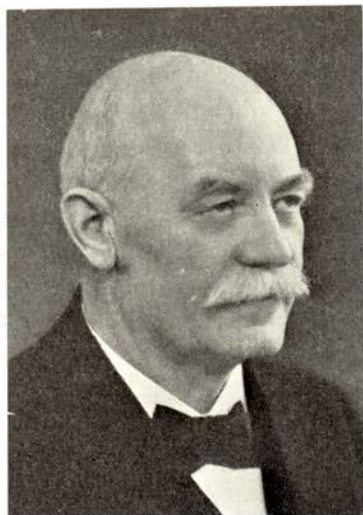
Da Professor Westermann med Tilslutning fra Udvalget opfordrede Forstander *J. C. Overgaard* til at overtage Ledelsen af Bureauet, gik han ind herpaa, foreløbigt for de første to Aar, og skønt han fra alle Sider blev anerkendt for sin udmærkede Ledelse af Bureauet, fastholdt han af Hensyn til sit Skolearbejde at fratræde Ledelsen efter de nævnte to Aars Forløb, men indtraadte samtidig som Medlem af Udvalget.

Professor T. WESTERMANN

Før vi gaar over til at omtale Bureauets Arbejdsresultater, fortjener forskellige Mænd, der har haft deres Virksomhed ved Bureauet gennem største Delen af de 25 Aar, at nævnes.

Efter Forstander Overgaards Tilbagetrædelse i 1918 overtog Professor *O. H. Larsen* Stillingen som Leder af Bureauet. Det var Professor Larsen, der udarbejdede den første Plan for Bureauets Organisation og Arbejdsmaade. I de forløbne 25 Aar, da dansk Landbrug førtes gennem forrige Verdenskrigs Højkonjunkturer og Efterkrigsarenes Inflations- og Deflationsperioder til de senere Aars dybtgaaende Landbrugskrise, har han ledet Det landøkonomiske Driftsbureau's Arbejde med en ubestikkelig Redelighed, en aldrig svigtende Omhu og Interesse og en saglig, nøgtern Behandling af alle foreliggende landøkonomiske Problemer, hvorved han har skabt Bureauet en

Professor O. H. LARSEN

Forstander J. C. OVERGAARD

stærk og sikker Position saavel indenfor som udenfor Landbrugets Kreds.

Konsulent *Ivar Dokken*, der ansattes ved Bureauet den 1. April 1918, har udført et stort og paaskønnelsesværdigt Arbejde. Altid imødekommende og paalidelig har han været en værdifuld Medarbejder. Med sin saglige Dygtighed og elskværdige Optræden har han desuden som Bureauets Konsulent forstaaet at bevare Forbindelsen mellem Driftsbureauet og de enkelte Konsulenter gennem de mange Aar. Dokken udnævntes i Fjor til Afdelingsleder, men har efter eget Ønske bibeholdt sin gamle Titel Konsulent, ligesom han fremdeles varetager samme Gerning som gennem de forløbne 25 Aar.

I 1920 begyndte Landbrugskandidat *Johs. Ridder* som Assistent ved Bureauet. Hans udmærkede Evner og Flid kom hurtigt Virksomheden til Nytte, og efter en kort Fratræden som Konsulent i Jylland vendte han tilbage til Bureauet, men har siden uddannet sig videre bl. a. ved et Par længere Ophold i Tyskland. Hans Udnævnelse til Fuldmægtig i 1935 og til Kontorchef i 1942 er synlige Udtryk for Anerkendelse af hans udmærkede Arbejde indenfor Bureauet. I en Arrække har han

Konsulent IVAR DOKKEN

Kontorchef JOHS. RIDDER

udført Hovedarbejdet ved Udarbejdelsen af den aarlige Beretning.

To Aar senere, i 1922, paabegyndte den tredje fastansatte Medarbejder, Landbrugskandidat *Helge Larsen*, sin Virksomhed som Assistent ved Bureauet og har saaledes været knyttet til Arbejdet i 21 Aar. Fra 1. April 1942 fik han Udnævnelse til Stillingen som Fuldmægtig. Han har været Bureauet en god Medarbejder og har blandt andet udarbejdet de aarlige Undersøgelser over Landbrugets Priser og Arbejdslønninger. Sammen med Konsulent Dokken leder han Bureauets specielle Regnskabsføring i direkte Samarbejde med en Del Gaarde og møder her almindelig Anerkendelse for sit Arbejde.

I de forløbne Aar har et større Antal Personer været beskæftiget ved Bureauet i kortere eller længere Tid. Det kan nævnes, at Antallet af Medhjælpere det første Aar kun var to; det næste Aar tre og derefter et stigende Antal, indtil der nu er ansat 11 foruden Professor Larsen. Ialt har i Aarenes Løb ca. 40 Landbrugskandidater og 8 Damer deltaget i Bureauets Arbejde. Blandt disse har Frk. *Yelva Krog Larsen* arbejdet ved Bureauet siden 1920. Frk. Larsen har været en dygtig Med-

hjælper og blev i 1942 udnævnt til Assistent.

Siden Bureauets Oprettelse har man tre Gange maattet skifte Lokale af Hensyn til Pladsforholdene. De første 5 Aar havde Bureauet Lokaler paa Bülowvej Nr. 46; men 1ste Maj 1923 overtog det Statens Planteavlslaboratoriums tidligere Lokaler, Henrik Steffens Vej 4, hvor man havde til Huse i 10 Aar. 1933 flyttede Bureauet til Gl. Kongevej 127.

I de forløbne Aar er en Del nye Opgaver kommet til, som sammen med det stadig stigende Antal Regnskaber, der tilgaar Bureauet, har krævet forøgede Statstilskud, hvilket fremgaar af følgende Oversigt:

Fuldmægtig HELGE LARSEN

Statsbevillinger i de 25 Aar.

Finansaar	Kr.	Finansaar	Kr.	Finansaar	Kr.
1918/19	12 000	1927/28	46 170	1935/36	53 500
1919/20	15 000	1928/29	46 500	1936/37	55 500
1920/21	25 000	1929/30	48 500	1937/38	54 500
1921/22	40 000	1930/31	48 000	1938/39	58 500
1922/23	50 000	1931/32	48 000	1939/40	63 500
1923/24	50 000	1932/33	45 000	1940/41	66 500
1924/25	50 000	1933/34	48 000	1941/42	67 500
1925/26	57 000	1934/35	53 500	1942/43	81 683
1926/27	51 300				

Ser man paa de 25 Aar med det stadig forøgede Antal Medhjælpere, maa det erkendes, at Statstilskudet har været ret beskedent, idet man maa erindre om Udvidelsen af Arbejdet og de øgede Krav, der i Aarenes Løb er stillet til Bureauet. Her skal først og fremmest nævnes det stadig forøgede Antal Regnskaber, der hvert Aar bearbejdes og offentliggøres i Bureauets Hovedberetning: „Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold“. Dertil kommer siden 1923 hvert Aar en foreløbig

Oversigt over Driftsresultatet for 200 Landbrug fra de forskellige Landsdele og Ejendomsstørrelser. Samtidig paabegyndte man Udsendelse af en aarlig Meddelelse om Priserne paa Landbrugsprodukter og Produktionsmidler, der i 1934 udvidedes til maanedlige Prisoversigter, og endelig er der hvert Foraar udsendt en Oversigt over Arbejdsloønningerne i Landbruget, hvilken ligesom alle de forannævnte Meddelelser følges med megen Interesse og gengives i en Række Tidsskrifter og Blade. En anden Aarsag til de øgede Bevillinger for de allersidste Aar er Dyrtiden med deraf følgende væsentlige Lønforhøjelser til hele Personalet.

Endelig skal nævnes Foranstaltningerne fra Statens Side, som i de senere Aar har krævet et betydeligt ekstra Arbejde af Bureauet. I Loven af 20. Maj 1933 om kommunale Ejendoms-skatter er saaledes paa Foranledning af Indenrigsministeriet indsat en Bestemmelse om, at Staten til Nedsættelse af den amtskommunale Grundskyld yder et Tilskud af 465 000 Kr. for hver fulde Promille, som Landbrugets Forrentningsprocent af Handelsværdien i det nærmest foregaaende Kalenderaar har været mindre end i Regnskabsaaret 1929/30, dog at Tilskudet ikke kan overstige 20 Mill. Kr. Siden Loven blev givet, har Bureauet derfor hvert Aar i Begyndelsen af Februar maattet sende Det statistiske Departement Regnskabsmateriale til Departementets Udregning af nævnte Forrentningsprocent.

Ved Loven af 13. April 1938 om Tillæg til Lov om Stats-husmænds Rentebetaling blev der aabnet Adgang til at lade nævnte Renteydelse svinge efter den gennemsnitlig opnaede Forrentningsprocent af den bogførte Værdi for Landbrug med en Grundværdi af 10 000 Kr. og derunder. Disse nye Vilkaar for Ydelsen af konjunkturbestemt Rente er blevet stærkt benyttet, og Bureauet har til Brug for Lovens Administration hvert Aar sendt Finansministeriet en Opgørelse af den gennemsnitlige Forrentningsprocent for disse mindre Landbrug.

II. 25 Aars Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold.

1. Grundlag og Metoder for Bureauets Arbejde.

Bureauets Arbejde har gennem de 25 Aar fulgt den Linie, som blev foreslaaet forud for dets Oprettelse, og som gik ud paa, at Hovedopgaven skulde være at fremskaffe paalidelige Oplysninger om Landbrugets driftsøkonomiske Stilling gennem Bearbejdning af velførte Landbrugsregnskaber suppleret med specielle Undersøgelser, der yderligere kunde belyse Landbrugets økonomiske Forhold.

Fremskaffelsen af Regnskaberne er som planlagt foregaaet gennem et intimt Samarbejde med de lokale Regnskabskonsulenter, hvorfra Bureauet stadig har faaet den overvejende Del af Materialet. Ved Siden heraf er der tilgaaet Bureauet et mindre Antal Regnskaber ved direkte Samarbejde med de paagældende Landmænd. For disse Regnskabers Vedkommende — ca. 20 Stkr. — varetages Kontrollen af de daglige Optegnelser og Opgørelse af Status og Aarsregnskabet som Helhed af Bureauet selv for herigennem at faa et mere detailleret Materiale som Grundlag for specielle Undersøgelser, først og fremmest til Belysning af Arbejdsforbrugets Størrelse til forskellig Tid og under forskellige Forhold. Resultatet af disse særlige Undersøgelser er publiceret i to Beretninger om Arbejdsforbruget i danske Landbrug, hvoraf den første udsendtes i 1928 og den anden i 1939.

Arbejdet har formet sig saaledes, at en Del af Regnskaberne indsendes af Konsulenterne umiddelbart efter hvert Regnskabsaars Slutning, hvorefter der udarbejdes en „Foreløbig Oversigt over Landbrugets Driftsresultat“ for det paagældende Aar. Denne Oversigt, der hidtil har omfattet 200 Regnskaber, publiceres gerne i Oktober Maaned. De øvrige Regnskaber indgaaer i Løbet af Efteraaret, og naar det samlede Materiale er bearbejdet, hvortil som Regel medgaaer

et Aars Tid, udsendes den endelige Hovedberetning „Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold“.

Denne forholdsvis lange Ventetid skyldes, at der nødvendigvis maa ofres et stort Arbejde paa at faa hele Materialet grundigt efterprøvet. For hvert enkelt Regnskab udskrives og kontrolleres saaledes Omsætningen paa stærkt specificerede Skemaer. Ligeledes kontrolleres Vurderinger, Afskrivninger m. m., hvorefter eventuelle Uoverensstemmelser rettes ved Forhandling med de paagældende Konsulenter.

Gennem samtlige 25 Aar har man i Hovedsagen fulgt den samme Beregningsmetode for de i Beretningerne anførte Hovedtal: Landbrugskapital, Bruttoudbytte, Driftsomkostninger, ligesom Økonomien for Landbruget som Helhed og for de enkelte Driftsgrene gennem hele Perioden har været udtrykt ved ensartet beregnede Talstørrelser. Disse Begreber vil blive defineret under de paagældende Afsnit. (En nærmere Redegørelse for de anvendte Metoder og Beregninger findes iøvrigt i den af Bureauet udarbejdede „Vejledning ved Landbrugsregnskabsføringen i Tilslutning til Det landøkonomiske Driftsbureau“ 2. Udgave 1938). Herudover indeholder de aarlige Beretninger en Del Detailundersøgelser af forskelligt Omfang og Karakter, alt efter som særlige Forhold gør sig gældende de enkelte Aar. Som Eksempel kan nævnes Virkningerne af Mund- og Klovesygen, Flæskeproduktion og Svinekort under den i 30'erne gennemførte Regulering af Svineholdets Størrelse, Høstudbyttets Størrelse under særlige Forhold o. s. v.

Resultaterne er som Helhed belyst ved Gennemsnitstal pr. ha, og disse er saavel for alle Brug som for de forskellige Grupper beregnet saaledes, at hver Ejendom kun vejer til med 1 ha uden Hensyn til Ejendommens Størrelse. Hvor det har særlig Interesse at se Tallene pr. Ejendom, er disse beregnet som Gennemsnit af de absolute Tal; thi med ovennævnte Beregningsmaade kan man ikke komme til de rigtige Tal pr. Ejendom ved at gange Gennemsnitstallene pr. ha op med den gennemsnitlige Arealstørrelse for samtlige Brug, fordi Smaabrugene herved faar for stor Indflydelse paa Tallene.

Da Bureauets Materiale som nævnt er opbygget paa Ar-

bejdet ude i de enkelte Regnskabskredse Landet over, kan dette Materiales voksende Omfang betragtes som en Genspejling af Udviklingen i de landøkonomiske Organisationers Regnskabsarbejde. Dette fremgaar tydeligt af nedenstaaende Tai, der viser det samlede Antal Regnskaber i de lokale Regnskabsforeninger, samt hvor mange Regnskaber Driftsbureauet har modtaget ved Begyndelsen og Slutningen af den her omhandlede Periode.

Regnskabsaar	Antal Regnskaber i de lokale Regnskabsforeninger			Antal Regnskaber tilsendt og bearbejdet ved Landøkonomisk Driftsbureau		
	Øerne	Jylland	Ialt	Øerne	Jylland	Ialt
1916—17	158	155	313	48	27	75
1940—41	2985	4675	7660	369	581	950

I 1916/17 modtog Bureauet Regnskaber fra 6 af de dengang eksisterende 13 Regnskabsforeninger. 1940/41 var Antallet af Regnskabsforeninger godt 100, hvoraf 82 indsendte Regnskaber til Bureauet. Naar der ikke er modtaget Regnskaber fra alle Kredse, skyldes det simpelthen, at Bureauet har maattet afpasse Antallet af Regnskaber efter de Bevillinger eller Penge midler, der har staaet til dets Raadighed.

Den nærmere S sammensætning af Driftsbureauets Materiale efter Ejendomsstørrelse fremgaar af Tabel 1.

Ialt er der saaledes bearbejdet 16 108 Regnskaber i Løbet af de 25 Aar, hvoraf godt 7000 stammer fra Øerne og godt 9000 fra Jylland. Med Hensyn til Ejendomsstørrelse skal nævnes, at ca. 3000 af de undersøgte Regnskaber hidrører fra Brug med under 10 ha, den Brugsstørrelse, der i Bureauets Publikationer betegnes som Husmandsbrug. De større Gaarde, over 50 ha, er repræsenteret med andre 3000 Regnskaber, og de almindelige Bønderbrug fra 10 til 50 ha udgør saaledes den største Del af Materialet, idet de er repræsenteret med godt 10 000 Regnskaber. Tabellen viser endvidere, at den gennemsnitlige Ejendomsstørrelse for samtlige Brug har svinget omkring 40 ha. De allersidste Aar, hvor Antallet af Regnskaber fra Husmandsbrugene er forøget ret kraftigt, er Gennemsnitsarealet dog kommet ned paa godt 30 ha.

Den stærke Udvidelse af Materialet har naturligvis medført, at der hvert Aar er kommet mange nye Ejendomme til,

Tabel 1. De undersøgte Ejendommes Antal, Beliggenhed og Størrelse.

Regnskabs- aar	Antal Ejendomme							Gennem- snitsstørrelse i ha
	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	Over 100 ha	Ialt	
1916—17	3	13	23	20	15	1	75	36.8
1917—18	14	42	68	70	29	12	235	39.8
1918—19	24	51	78	95	38	19	305	42.4
1919—20	35	67	83	108	49	29	371	44.6
1920—21	47	90	111	121	60	37	466	43.4
1921—22	40	89	120	143	67	41	500	46.0
1922—23	45	88	121	154	74	52	534	50.2
1923—24	82	95	129	160	69	51	586	46.2
1924—25	120	106	135	171	87	52	671	43.5
1925—26	124	105	149	181	87	59	705	45.3
1926—27	139	99	138	172	84	58	690	44.0
1927—28	141	109	140	183	94	59	726	43.7
1928—29	156	106	139	198	94	61	754	42.9
1929—30	154	101	155	208	102	65	785	43.2
1930—31	188	95	147	199	101	64	794	42.6
1931—32	139	82	106	145	83	47	602	42.2
1932—33	133	83	112	161	76	48	613	41.9
1933—34	136	114	147	207	99	51	754	40.2
1934—35	132	124	160	209	95	52	772	40.3
1935—36	146	141	165	216	93	52	813	38.6
1936—37	157	140	169	202	93	50	811	37.9
1937—38	173	160	177	184	83	44	821	34.9
1938—39	197	175	169	191	94	51	877	35.3
1939—40	216	175	170	195	96	46	898	33.9
1940—41	254	184	183	190	98	41	950	31.4
Ialt 1916/17— 1940/41	2995	2634	3294	4083	1960	1142	16108	41.2

og da en Del efterhaanden udgaar paa Grund af Ejerskifte, eller fordi Brugerne gaar over til at føre Regnskabet uden Konsulenthjælp, og Konsulenterne fra Aar til Aar ofte maa erstatte tidligere indsendte Regnskaber med Regnskaber fra nye Ejendomme for at kunne tilfredsstille Bureauets Krav om, at det indsendte Materiale skal svare til Gennemsnittet for de paagældende Regnskabskredsens samlede Materiale, er det kun faa Ejendomme, hvis Regnskaber indgaar i Undersøgelserne gennem en længere Aarrække. Som det fremgaar af omstaaende Tal, har saaledes kun 10 af de ialt 2950 Ejendomme, hvorfra Regnskaber er indsendt til Bureauet, deltaget i alle 25 Aar og 546 i 10 Aar eller derover.

Antal Ejendomme indgaaet i Undersøgelserne i følgende Antal Aar.

2950 Ejendomme i 1 Aar	276 Ejendomme i 14 Aar
2242 — - 2 —	235 — - 15 —
1807 — - 2 —	194 — - 16 —
1461 — - 4 —	168 — - 17 —
1206 — - 5 —	134 — - 18 —
1031 — - 6 —	108 — - 19 —
879 — - 7 —	86 — - 20 —
765 — - 8 —	71 — - 21 —
623 — - 9 —	46 — - 22 —
546 — - 10 —	33 — - 23 —
474 — - 11 —	24 — - 24 —
399 — - 12 —	10 — - 25 —
340 — - 13 —	

De undersøgte Regnskabers Beliggenhed og Størrelse maatte de første Aar udelukkende rette sig efter, hvad det var muligt at fremskaffe fra Regnskabskredsene. Med Regnskabsføringens hurtige Fremgang Landet over har man imidlertid været i Stand til at gennemføre en stedse bedre Fordeling saavel med Hensyn til den egnsvisse Beliggenhed som til en rimelig Repræsentation af de forskellige Brugsstørrelser inden for de enkelte Landsdele. Som det fremgaar af Figur 1, der viser Beliggenheden af de Brug, hvis Regnskaber er behandlet af Bureauet, maa Fordelingen Landet over nu siges at være ganske god.

Føjes hertil, at de indsendte Regnskaber udvælges af Konsulenterne saaledes, at de ikke blot med Hensyn til Beliggenhed og Ejendomsstørrelse, men ogsaa med Hensyn til Driftsform og Driftsresultat bedst muligt svarer til Gennemsnittet for den paagældende Regnskabsforening, kan man altsaa betragte de ved Driftsbureauet bearbejdede Regnskaber som et repræsentativt Udtryk for Resultatet af den samlede organiserede Regnskabsføring Landet over — en Regnskabsføring, der nu omfatter mellem 7000 og 8000 Ejendomme aarlig. Alligevel ligger de regnskabsførende Brug som Helhed paa et lidt højere Niveau med Hensyn til Produktion og Omsætning end Landets godt 200 000 Brug; men Forskellen er ikke stor, og der er paa ingen Maade Tale om et Udvalg af Elitebrug. Dette er belyst ved efterfølgende Gennemsnitstal for de sidste fem Aar, hvor Produktionens Størrelse i de af Bureauet behandlede Brug er

sammenlignet med Tallene for Landets samtlige Brug efter den officielle Statistik, idet Tallene fra sidstnævnte er sat = 100. Da der ikke foreligger officielle Tal for Mælkeydelsens Størrelse pr. Ko, er denne Sammenligning foretaget paa Grundlag af Mælkeydelsen for samtlige kontrollerede Køer.

Produktionens Størrelse i de regnskabsførende Brug sammenlignet med Landets samtlige Brug.

Gennemsnit for Aarene 1936/37—40/41.

	Jordværdi Kr. pr. ha	Kornhøst kg pr. ha	Mælkeydelse kg. pr. Ko iflg. Kontrolf.	Husdyrhold pr. 100 ha		
				Malkekoer	Ung- kreaturer	Svin
Hele Landet	100	100	100	100	100	100
Regnskabsførende Brug	121.6	112.4	100.3	121.0	117.1	104.2

I Betragtning af de regnskabsførende Brugs højere Jordværdi, der hovedsagelig hidrører fra, at det er vanskeligt at faa de store Strækninger med meget let Sandjord og lavt liggende, mindre produktive Strækninger tilstrækkeligt repræsenteret, forekommer hverken Høstudbyttet eller Antallet af Husdyr at være saa meget større i de regnskabsførende Brug, at det skulde kunne bevirke et væsentlig bedre Driftsresultat for disse end for samtlige Ejendomme i hele Landet. Det 12 pCt. større Udbytte af Kornarealerne, ca. 20 pCt. større Kvægbesætning og samme Ydelse pr. Ko som Gennemsnit for Landets Kontrolforeninger er alligevel Udtryk for en noget større Produktion i de regnskabsførende Brug end for Landet som Helhed. Aarsagen til, at Forskellen i Svineholdets Størrelse er saa lille, skyldes Reguleringen af Flæskeproduktionen i disse Aar; thi i Aarene forud for denne havde de regnskabsførende Brug en ca. 15 pCt. større Svinebestand end Landets samtlige Brug.

Saa vel med Hensyn til Markbruget som til Husdyrholdet synes de regnskabsførende Brug altsaa at have en noget mere intensiv Drift end Landbruget som Helhed. Hvorledes dette paavirker Driftsresultatet lader sig ikke afgøre; men det kan dog siges, at medens de intensive Brug rammes haardst i Tider med faldende Priser, saa vil et stigende Prisniveau til Gengæld være til større Fordel for disse Brug end for de mindre intensivt drevne Ejendomme.

Til de aarlige Meddelelser, som Bureauet gennem en lang Aarrække har udsendt, henholdsvis over „Arbejdslønninger i Landbruget“ og over „Priser paa nogle af de vigtigste Landbrugsprodukter og Produktionsmidler“, indsamles Grundmaterialet paa

en anden Maade. For Lønningernes Vedkommende er hvert Aar i Januar indhæftet Oplysninger om Lønnens Størrelse Landet over ved Hjælp af Spørgeskemaer, der udfyldes af de paagældende Landmænd selv eller deres Konsulenter. Efter Materialets Bearbejdning er der i Marts Maaned udsendt en Oversigt over Lønningernes Størrelse for de forskellige Kategorier af Medhjælpere i de forskellige Landsdele det paagældende Aar.

Oversigten over Landbrugets Prisforhold, der udsendes i Juli Maaned, er hovedsagelig baseret paa ugentlige Uddrag af de forskellige Markedsnoteringer; men desuden har Bureauet fast Forbindelse med et stort Antal betydende Firmaer indenfor de enkelte Brancher og faar herigennem regelmæssige Oplysninger om Priserne paa en Række Varer, for hvilke officielle Noteringer ikke foreligger. Hver Maaned udsendes desuden en Oversigt over Priserne paa de vigtigste Produkter og Produktionsmidler. Denne Oversigt tilstilles Fagpressen samt særlig interesserede Personer og Institutioner. De nævnte Prisoversigter indeholder en Række Indekstal for de forskellige Produkter og Produktionsmidler, hvorved det hurtigt lader sig gøre at faa et Overblik over Prisforskydningerne gennem en kortere eller længere Arrække.

Paa Grundlag af alle de her nævnte Undersøgelser skal i det følgende Afsnit gives en Oversigt over Landbrugets Produktionsforhold og Driftsøkonomi i de 25 Aar, der er forløbet, siden Arbejdet ved Det landøkonomiske Driftsbureau paabegyndtes.

2. Priser og Prisforhold.

Landbrugets Prisforhold har gennem de 25 Aar 1916/17—1940/41 været karakteriseret af overordentlig store Prissvingninger. Under Verdenskrigen 1914—18 formindskedes saaledes Produktionen af Levnedsmidler stærkt i de krigsførende Lande og skabte sammen med de vanskelige Transportforhold for oversøiske Varer en forøget Efterspørgsel efter de omliggende Landes Produkter, hvilket medførte en kraftig Prisstigning. De

første Efterkrigsaar prægedes herhjemme af Bestræbelserne for at fylde de tømte Lagre og forøge Besætningerne, hvilket bevirkede et kraftigt Fald i Kronens Værdi og dermed en fortsat indenlandsk Prisstigning.

Hurtigere end man havde regnet med, kom Produktionen imidlertid i Gang overalt saavel i Industrien som i Landbruget; men et betydeligt Prislefald blev ret hurtigt Følgen af den kraftigt stigende Produktion, og fra nu af bliver Restriktioner og Beskyttelse af den indenlandske Produktion et karakteristisk Led i Handelsomsætningen Landene imellem.

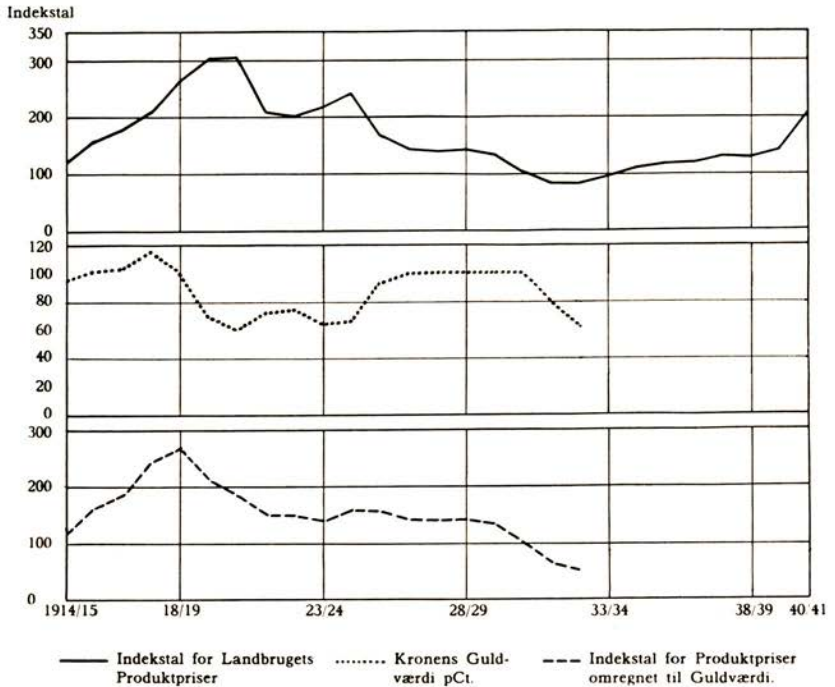
De enkelte Landes Pengepolitik blev ogsaa af indgribende Betydning for de paagældende Landes indre Økonomi, og for Danmarks Vedkommende maa det siges, at Behandlingen af de valutamæssige Problemer i udpræget Grad paavirkede Landbrugets Priser og Økonomi.

Svingningerne i den danske Krones Guldværdi gennem de 25 Aar findes anført i Hovedtabel III¹⁾ og er illustreret ved den midterste Kurve i Figur 2. Det fremgaar heraf, at Variationerne var særlig store fra de sidste Krigsaar og frem til 1926. Som Udtryk for de voldsomme Bevægelser kan anføres, at Kronen i November 1917 stod 33 pCt. over Pari, men i November 1920 kun udgjorde 48 pCt. af Guldværdien. I Juni 1922 er den steget til 82 pCt., men falder saa atter til 57 pCt. i Marts 1924. Derefter stiger Kronen langsomt til 66 pCt. Guldværdi i Januar 1925, hvorefter den til Skade for Landbruget næsten naar Pari i Løbet af et Aar.

Her skal ikke gaas nærmere ind paa Aarsagerne til de ustabile Valutaforhold, der skyldes en Række sammenstødende Omstændigheder, som man tilsyneladende ikke var klar over og ikke greb tilstrækkelig effektivt ind overfor i rette Tid. Følgen af denne Valutapolitik blev imidlertid et abnormt højt Prisniveau i første Halvdel af 20'erne med høje Ejendomspriser og stor Gældsstiftelse, og da Kronen fra 1925 omtrent genvandt sin Paritet i Løbet af et Aars Tid, blev disse Forhold, som allerede nævnt, skæbnesvangre for Landbrugets Økonomi, idet Forrentning og Afdrag af den store Gæld maatte finde Sted

¹⁾ Hovedtabellerne I, II og III findes anført Side 164 til 169.

Fig. 2. Indekstal for Landbrugets Produktpriser og Kronens Guldværdi.

under de kommende Aars lavere Prisniveau og daarlige Afkastningsevne som Følge af, at Kronestigningen i langt ringere Grad gjorde sig gældende over for Landbrugets Omkostninger end for dets Produktpriser. I adskillige af disse Aar øgedes endog Gælden yderligere som Følge af de ugunstige Prisforhold, og den Forringelse af Landbrugets Reserver, der saaledes fandt Sted i Aarene, før den store Verdenskrise naede Danmark i Begyndelsen af 30'erne, maa i høj Grad tilskrives en uheldig Valutapolitik i de første Aar efter Verdenskrigen.

En nærmere Oversigt over Prisforholdenes Udvikling findes i Hovedtabellerne, hvor saavel Priserne for Landbrugets Produkter som for Foderstoffer, Kunstgødning og andre Hjælpstoffer er anført for hvert enkelt Aar fra 1914—15 til 1940—41. Til Supplering af disse Oversigter og for at gøre Prisbevægelserne mere overskuelige er der endvidere anført en Del Pris-

indekstal, idet Priserne i Tidsrummet 1. Juli 1909—30. Juni 1914 er sat = 100.

Ved Udregning af de samlede Indekstal for flere Varer er der regnet med de forskellige Varers indbyrdes Mængdeforhold i den ydre Omsætning i Henhold til de ved Bureauet bearbejdede Landbrugsregnskaber for 1934/35. Ved en saadan Beregning af Indekstal er det muligt at faa et samlet Overblik over Prisen for Varegrupper, der ellers kun kan belyses ved et stort Antal Enkeltpriser; dette gælder saaledes for Bygnings- og Inventarudgifter, Lønninger, Skatter og forskellige Grupper af Produkter. — Hvor intet andet er anført, gælder de i Hovedtabellen anførte Priser Perioden 1. Juli—30. Juni, der svarer til Regnskabsaaret for de fleste Landbrugsregnskaber. Iøvrigt svarer de fleste Opgivelser til Tallene i Bureauets aarlige Publikationer. Ejendomsskatternes Størrelse i de enkelte Aar har Statistisk Departement dog velvilligt meddelt Bureauet direkte.

Det vil føre for vidt at gøre indgaaende Rede for Prisudviklingen for de enkelte Produkter og Produktionsmidler, hvor saa mange forskellige Faktorer har indvirket, at hver Vare faktisk har sin egen Priskurve. Taget som Helhed har Variationerne dog ikke været større for de enkelte Varer, end at den her omhandlede Aarrække, som vist i de følgende Tabeller, kan inddeles i visse Perioder med et relativt højt eller lavt Prisniveau. I Tabellerne er desuden anført Gennemsnitspriserne for Femaaret 1909—14, der i de følgende Aar stadig har været betragtet som en normal Periode og anvendt som Grundlag ved Bedømmelsen af Prisforskydningerne.

a. Produktpriser.

Variationerne i Produktpriserne fremgaar i store Træk af Figur 2, hvor den øverste Kurve viser det samlede Indekstal for Landbrugets Salgsvarer, naar Gennemsnitspriserne for Femaaret 1909—14 sættes = 100. Der ses at være en kraftig Prisstigning fra 1914/15 til 1920, hvor Priserne er godt 3 Gange saa høje som i 1909—14. Herefter indtræder et saa kraftigt

Prisfald, at Indekstallet falder fra 308 i 1920/21 til 201 i 1922/23. Efter en kortvarig nærmest valutarisk betinget Prisstigning indtil 1924/25, hvor Indekstallet naaer op paa 241, følger atter et voldsomt Prisfald, saa Indekstallet i 1926/27 kommer helt ned paa 140.

I de følgende Aar holder Priserne sig paa omtrent samme Niveau, indtil det store Prisfald, der har sit Udspring i Amerika omkring 1928, rammer dansk Landbrug med fuld Kraft i 1930 og ganske ødelægger dets Økonomi, idet Udgifterne i langt mindre Grad end Indtægterne fulgte Nedgangen i Prisniveauet. Bunden naas i 1932, hvor Produktprisiniveauet med et Indekstallet paa 80 ligger 20 pCt. lavere end i 1909—14. Der indtræder herefter en langsom Bedring, indtil Krigsudbrudet i 1939 atter medfører en kraftig Prisstigning og voldsomme Ændringer i de hidtidige Prisrelationer.

De anførte Prisbevægelser er imidlertid stærkt paavirkede af Svingningerne i Kronens Guldværdi, hvilket ogsaa fremgaar af Figur 2, idet den nederste Kurve viser Indekstallet for Landbrugsprodukter omregnet til Guldværdi, og de to Priskurvers ret forskellige Forløb illustrerer saaledes Prisiniveauets stærke Afhængighed af den svingende Kronekurs. Den kraftige Prisstigning fra 1918/19 til 1920/21 skyldes saaledes udelukkende den faldende Kroneværdi, medens Prisfaldet i 1921 forstærkes her i Landet af en samtidig Stigning i Kronekursen. Det vil endvidere ses, at Prisstigningen i 1923 og 1924 er et overvejende dansk Fænomen med den faldende Krone som Aarsag, ligesom det voldsomme Prisfald paa Landbrugets Produkter i 1925 ogsaa er en speciel dansk Foreteelse, foraarsaget af det voldsomme Tempo, hvori Kronen atter gik i Pari.

I de følgende Aar fastholdes Kronens Guldværdi, indtil Valutaproblemerne under de vanskelige økonomiske Forhold efter 1930 atter kommer i Forgrunden. Med de stærke Handelsrestriktioner og Hindring af den fri Kapitalbevægelse er det imidlertid ugørligt at faa et klart Billede af Betydningen af de valutariske Foranstaltninger, hvorfor disse Beregninger kun er ført frem til 1932, d. v. s. til kort Tid efter at den engelske Sterling og derefter den danske Krone havde forladt Guldpariteten.

Tabel 2. Priser paa Landbrugsprodukter og deres Indekstal, naar 1909—14 sættes = 100.

	5 Aar: 1909/10 —13/14	4 Aar: 1914/15 —17/18	3 Aar: 1918/19 —20/21	4 Aar: 1921/22 —24/25	5 Aar: 1925/26 —29/30	4 Aar: 1930/31 —33/34	6 Aar: 1934/35 39/40	1 Aar: 1940—41	25 Aar: 1916/17 —40/41
<i>Husdyrprodukter,</i>									
<i>Kr. pr. kg:</i>									
Smør	2.09	3.23	5.66	4.59	3.10	1.88	2.23	4.02	3.33
Flæsk, I. Kl.	0.97	1.59	3.01	2.29	1.57	1.01	1.70	2.19	1.84
Æg	1.18	2.10	4.41	2.81	1.68	1.07	1.13	1.75	2.03
Kvier, Stude, I. Kl., lev. V.	0.61	1.23	1.65	0.96	0.71	0.43	0.60	1.05	0.86
Slagtekøer, I. Kl., lev. V.	0.50	1.10	1.28	0.80	0.50	0.26	0.46	0.90	0.67
Unge Heste, Kr. pr. Stk...	737	1600	1854	986	723	699	1032	1619	1021
Indekstal for Husdyrprodukter	100	168	296	217	144	90	123	198	166
<i>Planteprodukter,</i>									
<i>Kr. pr. 100 kg:</i>									
Hvede	13.82	20.73	32.68	28.77	19.42	11.83	16.08	27.21	21.09
2rd Byg	12.88	22.52	33.55	27.17	18.18	12.33	15.20	24.41	20.44
Havre	12.06	23.46	32.77	25.64	17.50	12.16	14.98	24.41	19.95
Kartofler, pr. Sælgers St., Sjælland	—	7.80	10.68	12.32	8.44	5.82	7.20	15.72	8.98
Sukkerroer	2.02	2.64	5.39	4.99	2.34	1.81	2.35	3.19	3.15
Frø, Indekstal	100	184	222	197	133	80	102	232	152
Indekstal for Planteprodukter	100	171	258	222	141	94	120	225	163

Tabel 2 viser Priserne paa de vigtigste Produkter samt Indekstallene for henholdsvis Husdyrprodukter og Planteprodukter taget under et i Gennemsnit for Grupper af Aar med nogenlunde ensartet Tendens i Henhold til Priskurven for Landbrugsprodukter i Figur 2. (For de enkelte Aar henvises til Hovedtabel I).

Selve Krigsaarene 1914—18 og de nærmeste Efterkrigsaar udviser en særlig Prisudvikling, der skal omtales lidt nærmere. Krigens Udbrud medførte straks en kraftig Prisstigning paa de fleste Produkter og specielt for Korn og Heste. Kreaturpriserne fulgte dog ret hurtigt efter og stod i 1916—17 med en større Prisstigning end de øvrige Produkter, hvilket fremgaar af følgende Oversigt:

Indekstal for Produktpriser (1909—14 = 100).

	Mejeri- produkter	Slagte- køer	Flæsk	Æg	Heste	Korn	Frø	Sukker- roer	Kar- toffer
1914—15 ..	116	126	122	127	172	163	88	110	—
1915—16 ..	142	244	163	153	219	163	138	107	144
1916—17 ..	155	258	184	193	228	146	174	142	213
1917—18 ..	206	252	186	239	249	188	335	163	292
1918—19 ..	262	282	237	306	258	196	259	245	315
1919—20 ..	283	260	331	409	251	260	188	259	300
1920—21 ..	276	224	362	406	246	310	218	297	240
1921—22 ..	196	130	256	258	139	204	173	158	218

I 1917 standsede Importen af Foderstoffer helt, og da Høsten samtidig var lille, blev Resultatet en kraftig Reduktion af Kvægbesætningerne og et stort Fald i Kreaturpriserne i Efteraaret 1917, mens Reduktionen fandt Sted; men de retter sig dog atter i det følgende Aar og naar i 1918—19 et Indekstal paa 282. Vanskelige økonomiske Forhold og en ringe Købeevne gør sig imidlertid hurtigt gældende i Tyskland efter Krigen, hvorfor Kreaturpriserne, der væsentlig er afhængige af det tyske Marked, paa ny faldt stærkt og allerede i 1920—21 og 1921—22 laa langt lavere end de øvrige Husdyrprodukter med et Indekstal paa henholdsvis 224 og 130.

Som man vil se, var Bevægelsen nogenlunde den samme for Hestepriiserne, der ligeledes overvejende er afhængige af det tyske Marked. For de øvrige Husdyrprodukter fortsatte Prisstigningen noget længere og kulminerede i November 1920 med en Pris paa Kr. 7.32 pr. kg Smør, 7.23 pr. kg Æg og 4.13 pr. kg Flæsk, Priser der var 3 til 3½ Gang saa høje som før Krigen.

For Planteprodukterne fik Prisudviklingen et væsentlig andet Forløb. Den moderate Stigning i Kornpriserne, som Indekstallene viser, skyldes nemlig de fastsatte Maksimalpriser, der navnlig holdt Priserne nede paa Brødkorn, og det var egentlig først efter en klækkelig Forhøjelse af Maksimalprisen paa Brødkorn i 1920, at denne Vare naaede op paa et Prisniveau, der nogenlunde svarede til de øvrige Produkters. Maksimalprisordningen for Brødkorn opretholdtes iøvrigt fra 1915 til 1921, men for andet Korn kun fra 1916 til 1919, og da Prisen paa Vaarsæd steg kraftigt efter Maksimalprisordningens Bort-

fald som Følge af det høje Prisniveau for importerede Foderstoffer — Majs noteredes saaledes i 1919—20 til over 38 Kr. pr. hkg — saa man sig i 1920 nødsaget til at forhøje Maksimalprisen paa Brødkorn til 43 Kr. pr. hkg.

Ogsaa Frøpriserne steg meget kraftigt de første Krigsaar og naaede i 1917—18 op paa et Indekstal af 335. Det høje Prisniveau synes imidlertid at have fristet til en for stærk Udvidelse af Produktionen, idet det store Udbud trykker Priserne stærkt i de følgende Aar; i 1919—20 er Indekstallet saaledes allerede nede paa 188 og falder efter en mindre Stigning i 1920—21 yderligere til 173 i 1921—22. For Sukkerroerne var Prisstigningen som Helhed mindre udpræget de første Aar, men i 1918, 1919 og 1920 er den relative Stigning lige saa stor som for Korn og Frø.

Ved Nytaarstid 1921 rammer Verdensprisfaldet saa de danske Landbrugsprodukter. Dette Fald forstærkes af en samtidig Stigning i den danske Krones Værdi, og i de følgende 20 Aar ligger Priserne langt under Krigsaarenes Niveau. — Priserne følger som Helhed den tidligere nævnte Linie, der bortset fra Bedringen 1923—24 og en svagt stigende Tendens i 1928 og 1929 faktisk viser en stadig Nedgang indtil 1932, da Bunden naas med et Indekstal for samtlige Landbrugsprodukter, der er 21 pCt. lavere end i Femaaret 1909—14. Herefter indtræder paa ny en svagt stigende Tendens indtil den nye Verdenskrig, da Prisstigningen atter tager Fart.

Prisbevægelserne for de enkelte Produkter har imidlertid formet sig ret forskelligt, og nogle af de vigtigste Forhold vedrørende dette skal omtales lidt nærmere. Først skal dog vises, hvorledes Priserne som Gennemsnit for samtlige 25 Aar har stillet sig for de enkelte Produkter.

Gennemsnitligt Prisindeks for de 25 Aar 1916/17—1940/41. 1909—14 = 100.

Smør	159	Korn	158
Flæsk, I. Kl.	190	Frø	152
Æg	172	Sukkerroer	156
Kvier, Stude, I. Kl., lev. Vægt ..	140	Kartofler	237
Slagtekøer, I. Kl., lev. Vægt	134		
Unge Heste	148		
Husdyrprodukter ialt	166	Planteprodukter ialt	163

Slagtekreaturene saavel de bedste som de mere almindelige Kvaliteter staar altsaa med de laveste Gennemsnitspriser. Som allerede nævnt faldt Kreaturpriserne hurtigt efter Krigen paa Grund af den ringe Købeevne i Tyskland, og for denne Vare blev den efterfølgende Aarrække iøvrigt meget rig paa Toldforanstaltninger og Handelsrestriktioner i praktisk talt alle vore Aftagerlande. Bortset fra en lille Bedring omkring 1924 faldt Kødpriserne stadig til 1932—33, hvor Prisen for Kvier og Stude kun udgjorde Halvdelen og for Slagtekøer endog kun en Trediedel af Priserne i 1909—14. I Marts 1933 gennemførtes derfor en Kødordning, hvorved de ringeste Kreaturer unddroges Markedet ved Destruktion, og desuden opkrævedes en Slagteafgift for de paa Hjemmemarkedet afsatte Varer. Herved afbødedes de værste Vanskeligheder; men Priserne steg dog kun meget langsomt, og først i 1938 naaede de op paa samme Niveau som i 1909—14, men har ogsaa senere ligget væsentlig lavere end for de andre Produkter.

Først i 1920 naaede Smørprisen op paa samme Niveau som Flæsk og Æg, men da den lavere Købeevne gjorde sig gældende saavel i England som i Tyskland, og Kolonierne øgede deres Smørekspport til England, ligesom dette Land i 1932 af Hensyn til sine Kolonier yderligere indførte en Smørtold paa Importen fra Ikke-Dominions, maatte Smørprisen vige og var en Overgang saa langt nede som aldrig før i den danske Smørnoterings Historie, idet en enkelt Notering i April 1934 var helt nede paa Kr. 1.20 pr. kg. For at bøde paa de lave Priser indførtes i 1933 en Afgift paa det Smør, der solgtes paa Hjemmemarkedet. Den fik dog ikke større Betydning og udløb ret hurtigt. I de følgende Aar rettede Smørprisen sig en Del og laa i 1938—39 ca. 20 pCt. over Niveauet 1909—14.

For Æggenes Vedkommende var Prisstigningen under Højkonjunkturerne væsentlig større end for de øvrige Produkter takket være den svigtende russiske Eksport, saa Priserne omkring 1920 var godt fire Gange saa høje som i Førkrigsaaene. De holdt ogsaa Prisen forholdsvis godt i de følgende Aar; men i sidste Halvdel af 30erne har de ligget paa et relativt lavere Niveau end Smør og Flæsk, foraarsaget delvis af den i England

i 1933 indførte Importafgift paa Æg fra de europæiske Lande og delvis af den almindelige Udvidelse af Ægproduktionen.

Gunstigst har Prisforholdene stillet sig for Flæsket, der som Gennemsnit for de 25 Aar har været næsten dobbelt saa dyrt som i Femaaret 1909—14. Det skal dog tilføjes, at som senere paavist laa Flæskeprisen relativt lavt i 1909—14, og at England, der aftager praktisk talt hele vor Flæskeeksport, fra Slutningen af 1932 regulerede Importen med det Resultat, at den stærkt nedskaarne Produktionsmængde blev aftaget til en forholdsvis god Pris.

Hvad Priserne paa Planteprodukter angaar, ses Kornpriserne som Gennemsnit for hele Perioden, trods den i Krigsaarene gennemførte Maksimalprisordning, der holdt Prisen nede, at have været lidt gunstigere end for Frø og Sukkerroer. For Frøets Vedkommende er Aarsagen at søge i de yderst lave Frøpriser i 30rne, medens Prisen paa Sukkerroer som Følge af den øgede Sukkerproduktion Verden over allerede faldt stærkt fra Midten af 20rne, og havde man ikke i Begyndelsen af 30rne gennemført en Sukkerordning, der bragte Sukkerroepreisen op paa samme Niveau som før Krigen og langsomt hævede den, saaledes at den i 1938—39 laa godt 20 pCt. over Niveaut i 1909—14, vilde der sikkert have været alvorlig Fare for den hjemlige Sukkerroedyrkning.

Med Hensyn til det høje Prisniveau for Kartofler skal oplyses, at det drejer sig om Spisekartofler, hvor de skærpede Krav til Kvalitet medfører en ikke ringe Risiko som Følge af, at større eller mindre Partier ikke egner sig som Salgsvarer. For Fabrikskartofler stillede Forholdene sig saaledes, at Dyrkingen en Aarrække var alvorlig truet af den udenlandske Konkurrence med Færdigprodukter, hvorfor der i 1933 gennemførtes en Kartoffelmelsordning, der sikrede Dyrkerne af Industrikartofler en nogenlunde tilfredsstillende Betaling.

b. Produktionsmidler og andre Omkostninger.

Lige saa betydende for Landbrugets Økonomi som Produktpriserne er naturligvis Omkostningernes Størrelse. I Tabel 3 er derfor anført Priserne paa Foderstoffer og Kunstgødning for

Tabel 3. Priser paa Produktionsmidler og deres Indekstal, naar 1909/14 sættes = 100.

	5 Aar: 1909/10 —13/14	4 Aar: 1914/15 —17/18	3 Aar: 1918/19 —20/21	4 Aar: 1921/22 —24/25	5 Aar: 1925/26 —29/30	4 Aar: 1930/31 —33/34	6 Aar: 1934/35 —39/40	1 Aar: 1940/41	25 Aar: 1916/17 —40/41
<i>Produktionsmidler,</i>									
<i>Kr. pr. 100 kg:</i>									
Bomuldsfrøkager	14.68	28.46	49.61	31.98	20.32	13.66	17.04	(27.75)	25.29
Majs	11.18	(20.43)	(34.10)	23.31	15.96	10.15	15.05	(23.95)	18.22
Indekstal for Foderstoffer	100	187	294	208	140	94	125	292	171
Chilesalpetur	19.88	30.67	53.66	32.71	21.22	16.66	17.05	—	26.66
Superfosfat, 18 pCt.	5.92	12.89	25.73	9.90	6.34	5.92	6.66	13.13	10.42
Kaligødning, 37—40 pCt.	11.92	15.49	29.90	17.99	13.92	13.16	13.63	18.58	16.74
Indekstal for Kunstgødning	100	170	317	162	105	89	97	151	145
For 1 kg Smør kunde købes kg Bomuldsfrøkager	14.2	11.3	11.4	14.4	15.3	13.8	13.1	14.5	13.2
For 1 kg Smør kunde købes kg Byg	16.2	14.3	16.9	16.9	17.1	15.3	14.7	16.5	16.3
For 1 kg Flæsk kunde købes kg Byg	7.5	7.1	9.0	8.4	8.6	8.2	11.2	9.0	9.0
For 1 kg Æg kunde købes kg Byg	9.2	7.1	13.2	10.3	9.2	8.7	7.4	7.2	9.9
For 1 kg Byg kunde købes kg Chilesalpetur	0.65	0.73	0.63	0.83	0.86	0.74	0.89	—	0.77
For 1 kg Byg kunde købes kg Superfosfat	2.18	1.75	1.30	2.74	2.87	2.08	2.28	1.86	1.96
For 1 kg Byg kunde købes kg Kaligødning	1.08	1.45	1.12	1.51	1.31	0.94	1.12	1.31	1.22

de samme Perioder, som anvendt i Tabel 2. (For de enkelte Aar i Perioden henvises til Hovedtabel II).

I de første Aar efter 1914 steg Prisen paa udenlandske Foderstoffer meget stærkt. Noteringen for Bomuldsfrøkager var saaledes godt 55 Kr. pr. 100 kg i 1919—20 og for Majs godt 38 Kr. Prisdaldet saavel i 1921 og 1925 som i Aarene efter 1930 gjorde sig imidlertid ogsaa kraftigt gældende for disse Varer, og i 1931—32 kunde Bomuldsfrøkager købes for 12—13 Kr. pr. hkg og Majs for knapt 9 Kr. Det fremgaar da ogsaa af Tabellens nederste Halvdel, der viser Forholdet mellem Prisen paa en Del Produkter og Produktionsmidler, at medens dette forringes mellem Smør og Bomuldsfrøkager fra godt 14

i 1909—14 til godt 11 i de to følgende Perioder, saa bevirker Prisfaldet efter 1920 en Bedring, og i de vanskelige Aar i sidste Halvdel af Tyverne svarer Prisen pr. kg Smør til Prisen paa 15.3 kg Bomuldsfrøkager. I de følgende Aar forringes Prisforholdet atter, og i 1933—34 svarer Smørprisen saaledes kun til godt 12 kg Oliekager, og som Gennemsnit for Perioden 1930—40 er Prisforholdet ringere end i 1909—14. Sammenlignes Priserne paa Smør og Byg, træder stort set de samme Forhold frem, bortset fra Krigsperioden og de første Efterkrigsaar, hvor Prisen for indenlandsk Korn laa væsentlig lavere end for importerede Foderstoffer.

For Flæsk og Æg er Priserne i Forhold til Byg ogsaa ringere i 1914/15—17/18 end i de nærmest foregaaende Aar, men bedres derefter kendeligt og navnlig for Æggens Vedkommende, der i de første Efterkrigsaar indbragte gode Priser. For Flæsket er Prisforholdet i den følgende Periode gennemgaaende bedre end i 1909—14 og navnlig efter 1933, hvor Flæskereguleringen paavirkede Prisen i gunstig Retning. Flæskeprisen synes dog at have ligget relativt lavt i Femaaret 1909—14, hvor der kun kunde købes 7.5 kg Byg for 1 kg Flæsk, et Prisforhold, der, som vi senere skal se, medfører Nedgang i Produktionen, og dette maa naturligvis tages i Betragtning ved Bedømmelsen af Prisforholdene i de følgende Aar. For Æg har Prisforholdet efter 1930 derimod været ringere end i 1909—14.

Hvad Kunstgødningen angaar, indtraadte der ogsaa en kraftig Prisstigning under Krigen og de første Efterkrigsaar, navnlig for Superfosfat, der i 1919—20 kostede næsten 29 Kr. eller fem Gange saa meget som Førkrigsprisen, da den kun var til Stede i ret minimale Mængder. Som Helhed forringedes Prisforholdet mellem Korn og Kunstgødning indtil først i 20'erne, da der indtræder et stærkt Fald i Kunstgødningspriserne, og bortset fra enkelte Aar har Prisforholdet mellem Kunstgødning og Korn stort set været en Del gunstigere end før 1914, hvilket sikkert ogsaa har paavirket Forbruget og dermed Høstudbyttet.

Ganske anderledes forholder det sig med en stor Del af Landbrugets øvrige Omkostninger. Under sidste Verdenskrig

Tabel 4. Indekstal for Landbrugets Produktpriser og Omkostninger.
1909—14 = 100.

	5 Aar: 1909/10 —13/14	4 Aar: 1914/15 —17/18	3 Aar: 1918/19 —20/21	4 Aar: 1921/22 —24/25	5 Aar: 1925/26 —29/30	4 Aar: 1930/31 —33/34	6 Aar: 1934/35 —39/40	1 Aar: 1940/41	25 Aar: 1916/17 —40/41
<i>Produktpriser:</i>									
Planteprodukter	100	171	258	222	141	94	120	225	163
Husdyrprodukter	100	168	296	217	144	90	123	198	166
Landbrugsprodukter ialt .	100	169	292	217	144	90	123	201	166
<i>Omkostninger:</i>									
Foderstoffer	100	187	294	208	140	94	125	292	171
Kunstgødning	100	170	317	162	105	89	97	151	145
Lønninger	100	136	263	240	201	169	204	283	210
Inventar	100	—	248	222	169	152	183	275	189
Bygninger*)	100	—	—	239	244	172	198	293	217
Ejendomsskatter	100	132	259	338	285	227	293	395	276

*) 1914 = 100.

steg de ganske vist i knapt saa hurtigt Tempo som Produktpriserne, men til Gengæld fulgte de kun langsomt med i Prisfaldet og gik desuden i Staa paa et væsentlig højere Prisniveau end for Produkternes Vedkommende. Dette fremgaar tydeligt af Tabel 4, hvor Indekstallene for en Del Omkostninger er sammenlignet med Indekstallet for Produktpriserne i samme Perioder som anvendt i Tabel 2 og 3. Med Hensyn til Tallene for de enkelte Aar henvises til Hovedtabel III.

Det ses, at under Krigen steg Lønningerne ikke saa stærkt som Produktpriserne, idet hele Landets Lønniveau blev holdt kunstigt nede gennem Rabatordninger for de vigtigste Livsfornødenheder, der sikrede Arbejderne en taalelig Levelfod paa et relativt lavt Lønniveau. Først i 1920—21 kommer Lønnen op paa samme Niveau som Produktpriserne med et Pristal paa 308. Til Gengæld falder den efter 1920 langt mindre, og hele Perioden ud ligger Lønningerne paa et væsentligt højere Niveau end Produktpriserne. Som man vil se, er Forskellen stadig blevet større fra Aar til Aar, og som Gennemsnit for de 6 Aar 1934/35—39/40 er Indekstallet for Lønninger 204 mod 123 for Produktpriserne. Inventar- og Bygningsudgifter udviser et

lignende Forløb som Lønningerne og staar i hele Aarrækken efter 1920 med et væsentligt højere Indekstal end Landbrugets Produkter. For Bygningsudgifternes Vedkommende er de anførte Tal endog for lave, idet kun 1914 er sat som Basisaar for Indeksberegningen, fordi man ikke har et tilstrækkeligt Talmateriale for hele Femaarsperioden 1909—14.

Hvad Ejendomsskatterne angaar, gør Stigningen efter de Beregninger, Statistisk Departement velvilligt har tilstillet Bureauet, sig endnu stærkere gældende. I Aarene 1909—14 betalte det danske Landbrug ca. 20 Mill. Kr. om Aaret i Ejendomsskatter. I 1921—22 er Beløbet naaet op paa 76.7 Mill. Kr. I de følgende Aar, hvor Tallene for de sønderjydske Landsdele er medregnet, falder Skatterne til ca. 53 Mill. Kr. i Aarene omkring 1930 og gaar derefter yderligere ned, delvis som Følge af Statens Tilskud til Amtskommunerne efter Loven af 1933. I anden Halvdel af 30erne stiger Ejendomsskatterne imidlertid stærkt igen og naar i 1940—41 op paa godt 80 Mill. Kr. Beløbene for de enkelte Aar findes anført i Hovedtabel II, og det kan tilføjes, at Skatterne for de sønderjydske Landsdele, der fra 1922/23 indgaar i de anførte Summer, har udgjort fra 1.1 til 2.6 Mill. Kr. aarlig. Ser man bort fra disse Beløb ved Beregningen af Skatternes relative Størrelse, fremkommer de i Tabel 4 anførte Indekstal, hvoraf fremgaar, at Ejendomsskatterne i 1940—41 er næsten fire Gange saa høje som i Femaaret 1909—14.

Endelig skal tilføjes, at de stigende Ejendomspriser, Brugene omsattes til under og efter forrige Verdenskrig, og som naaede deres Maksimum i de af den lave Krone stærkt paavirkede Aar omkring 1920 og 1924, medførte en kraftig Stigning i Landbrugets Gæld, der yderligere forstærkedes under de vanskelige økonomiske Aar i sidste Halvdel af 20erne og første Halvdel af 30erne, hvor Driftens Opretholdelse adskillige Aar medførte ny Gældsstiftelse. Ejendomspriserne vil blive nærmere behandlet under et følgende Afsnit om Kapitalforholdene, og her skal kun paa Grundlag af de officielle Tællinger over Landbrugets Gældsforhold og Beregninger udført af Statistisk Departement gives en talmæssig Oversigt over Gældens Stigning for Landet som Helhed i den her behandlede Periode.

Fra 1914 til 1926 ses Prioritetsgælden at være steget med godt 1 Milliard Kr. og yderligere med 1.1 Milliard fra 1926 til 1940, naar de sønderjydske Landsdele medregnes. Den stigende Gæld har medført tilsvarende større Beløb til Renter og Afdrag. For 1936 er de samlede Udgifter hertil af Statistisk Departement opgjort til godt 217 Mill. Kroner.

Landbrugets Gældstorhold i Aarene 1909—1940.

(Hele Landet uden Sønderjylland.)

	Prioritetsgæld
1909	1417 Mill. Kr.
1914	1715 "
1918	2079 "
1920	2543 "
1926	2782 "

(Hele Landet med Sønderjylland.)

	Prioritetsgæld		Los Gæld	Gæld ialt
1926	3032 "		296 Mill. Kr.	3328 Mill. Kr.
1931	3734 "		490 "	4224 "
1937	4125 "		307 "	4432 "
1940	4173 "			

Naar Landbruget trods den store Gældsbyrde, stigende Lønninger og store faste Omkostninger klarede sig nogenlunde igennem de mange vanskelige Aar i 20'erne og 30'erne, maa Forklaringen ved Siden af Foranstaltningerne vedrørende Landbrugets Gældsforhold delvis tilskrives den Omstændighed, at Prisen paa Foderstoffer og Kunstgødning stod i et rimeligt Forhold til Produktpriserne og kunde indkøbes i ubegrænsede Mængder. Men langt den overvejende Aarsag er dog sikkert, at Landbruget i denne Periode gennem et øget Udbytte af Marker og Husdyr og en rationel Anvendelse af Produktionsmidlerne — altsaa gennem baade Intensivering og Rationalisering af Produktionen — i betydelig Grad har evnet at opveje Landbrugsprodukternes faldende Købekraft; men det maa dog erkendes, at der samtidig skete en Forringelse af Landbrugets Bygninger og Inventar samt en som Helhed betydelig Svækkelse af Landbrugets Formueforhold.

3. Produktionens Størrelse under forskellige Konjunkturer.

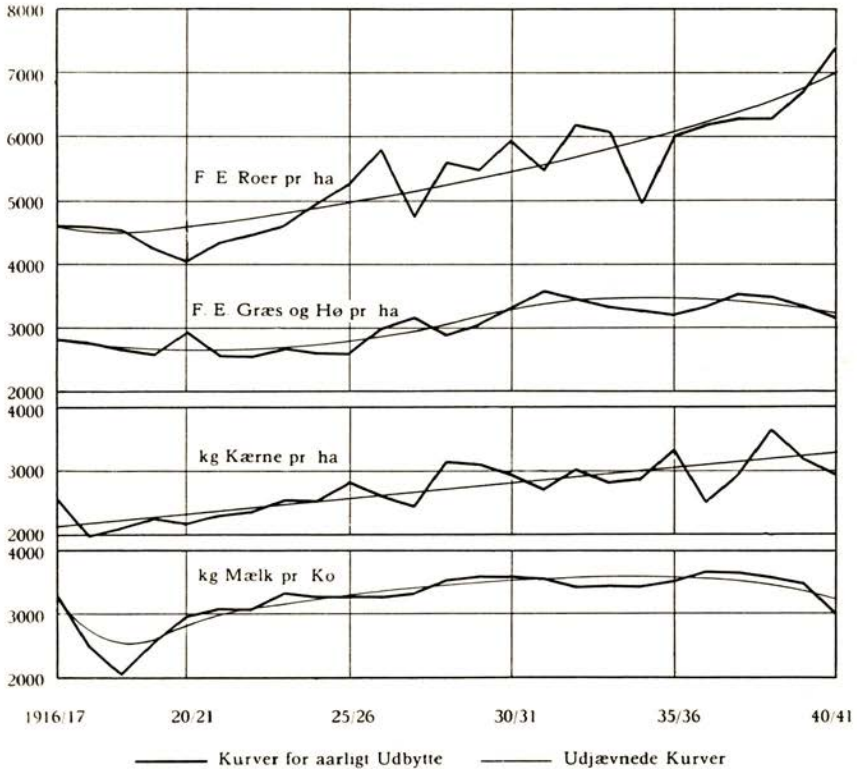
a. Arealbenyttelse, Høstudbytte og Husdyrhold.

Arealets Benyttelse udviser gennem de 25 Aar en paa-faldende Stabilitet. Under og lige efter Krigsaarene 1914—18 kunde der dog ligesom under den nuværende Krig konstateres en forholdsvis betydelig Opgang i Arealet med særlige Salgs-afgrøder, først og fremmest Kartoffler, Frø og Sukkerroer samt lidt Olie- og Spindplanter. Dyrkningen af disse Afgrøder fik naturligvis en ikke ringe Betydning for de paagældende Brug, men for Landbruget som Helhed betød det kun lidt og paavirke-de kun i ringe Grad Dyrkningen af Hovedafgrøderne Korn, Fo-derroer og Græs. Efter Krigen gik Arealet med de omtalte Han-delsafgrøder atter kraftigt tilbage, og i den følgende Aarrække indtil Udbrudet af den nye Verdenskrig holder Arealbenyt-telsen sig praktisk talt konstant, bortset fra en fortsat Ind-skrækning af Arealet med Helbrak og en tilsvarende Ud-videlse af Korn- og Rodfrugtarealet.

Før de regnskabsførende Brug har den gennemsnitlige Areal-benyttelse i denne Aarrække været 43 pCt. med Korn, 16—17 pCt. med Foderroer og Kartoffler, omkring 36 pCt. med Græs og Grønfoder, ca. 1.5 pCt. med Sukkerroer og 2 pCt. med Frø samt et ubetydeligt Brakareal. Bag denne tilsyneladende Ens-artethed skjuler sig imidlertid ret betydelige Ændringer. Hvede-dyrkningen er saaledes udvidet paa Rugens Bekostning, lige-som Dyrkningen af 2-radet Byg breder sig paa Bekostning af 6-radet Byg og Havre. Græsmarksarealerne præges af en større Bælgplantebestand, og for Foderroernes Vedkommende afløses de ældre Stammer af nyere, mere tørstofrige, samtidig med at Dyrkningen af Kaalroer og Runkelroer i nogen Grad fortrænges af Fodersukkerroer og Sukkerroer til Foderbrug.

Den store Fremgang i Landbrugets Produktion mellem de to Verdenskrige skyldes saaledes i mindre Grad en Ændring i selve Arealbenyttelsen end en mere intensiv Udnyttelse af Arealerne gennem mere yderige Sorter og Stammer, bedre Jordbehandling og kraftigere Gødskning, der tilsammen har forøget de hjemmeavlede Afgrøder og i Forbindelse med ind-købte æggehviderige Fodermidler er anvendt mere rationelt

Fig. 3. Høstudbytte og Mælkeydelse.
25 Aar 1916/17—1940/41.

til den forøgede og gennem Avlsarbejde og Pleje stadig forbedrede Husdyrbestand.

Hvad Høstudbyttets Størrelse angaar henvises til Figur 3, der er udarbejdet paa Grundlag af de Regnskaber, der indsendes til Bureauet, og som indeholder Oplysning om Høstudbyttets Størrelse for samtlige Afgrøder, der for Kornhøstens Vedkommende er bestemt ved direkte Vejning og for Foderafgrøderne paa Grundlag af Status og Foderregnskab. Tallene for Foderafgrøderne angiver altsaa de udnyttede Mængder, hvorimod et eventuelt Svind ikke er fradraget i det anførte Kornudbytte.

Der er foretaget Korrektion af Udbyttetallene for Foderroer

og Græsning i Aarene forud for 1925. Omkring dette Tidspunkt indførtes nemlig nye Regler til Bestemmelse af disse Fodermængder, idet 1.1 kg Roetørstof er regnet = 1 F. E. mod tidligere 1 kg Roetørstof, og Græsningsnormerne ændredes saaledes, at den nye Udbytteberegning gav et ca. 20 pCt. større Græsningsudbytte end tidligere.

Der er naturligvis store Variationer i Høstudbyttets Størrelse fra Aar til Aar, men taget som Helhed har der siden Nedgangen under og umiddelbart efter den forrige Verdenskrig været en betydelig og stadig fortsat Stigning i Udbyttet af samtlige Afgrøder. Dette fremgaar klart af de indtegnede Kurver i Figur 3, hvor de aarlige Variationer er udlignet. Ser man bort fra de krigsaa virkede Aar og gaar ud fra 1921—22, hvor man naaede samme Høstudbytte som for Aarene 1909—14, og beregner Hovedretningen i Udbyttestigningen, faar man i de 20 Aar en gennemsnitlig aarlig Stigning pr. ha paa ca. 126 F. E. for Foderroer, ca. 53 F. E. for Græs, Grønfoder og Hø og 50 kg Kærne for Kornhøstens Vedkommende.

Her skal ikke gaas nærmere ind paa Variationerne i de enkelte Aar. Mange erindrer endnu den mislykkede Roehøst i 1934, hvor en tør Forsommer og stærke Sygdomsangreb ødelagde Roemarkerne. For Græssets Vedkommende følger den bølgeformige Bevægelse nøje de aarlige Variationer i Nedbørens Størrelse; men da Udbyttet af Græsmarkerne, som foran anført, bestemmes ad indirekte Vej, vil Forhold, der paavirker Husdyrbestanden og Mælkeydelsen, ogsaa paavirke det beregnede Høstudbytte, og Udbyttetallene er altsaa ikke noget helt nøjagtigt Maal for Græsmerkernes udbyttegivende Evne i den omhandlede Periode.

For at give et samlet Overblik over Høstudbyttets Størrelse til forskellig Tid skal anføres følgende Tal:

Høstudbytte pr. ha og Mælkeydelse pr. Ko.

	Kornhøst kg Kærne	Foderroer og Kartofler F. E.	Græs, Grønfoder og Hø F. E.	Mælk kg pr. Ko
1916/17	2592	5065	2502	3312
1922/23—24/25	2537	4976	2326	3229
1936/37—38/39	2932	6273	3455	3654
1940/41	2816	7400	3168	3023

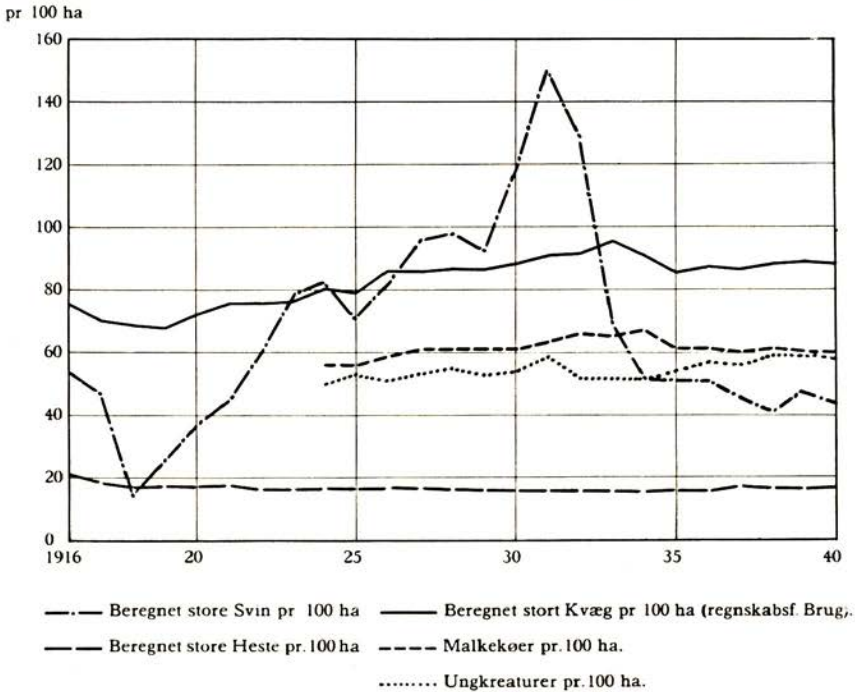
Nedgangen i Udbyttet af Korn og Græs i 1939 og 1940 maa fortrinsvis tilskrives de tørre og varme Forsomre, som Rodfrugterne bedre taaler, naar blot Nedbøren senere er tilfredsstillende. For Roernes Vedkommende skal tilføjes, at i 1940 anvendtes en større Del af Roetoppen til Foder end tidligere, og da kun den opfodrede Top indgaar i det beregnede Høst-udbytte, er dette selvsagt en stærkt medvirkende Aarsag til det store Udbytte af Roearalerne i det nævnte Aar.

Den sidste Kurve i Figur 3 viser Mælkeydelsen i kg pr. Ko, saaledes som denne fremgaar af Regnskaberne over leveret Mælk til Mejeri og Hjemmeforbrugets Størrelse. Det vil sige, at Svindet er fraregnet, hvorfor Tallene ligger noget lavere end Mælkeydelsen pr. Ko ifølge Kontrolforening for de paa-gældende Brug, sædvanligvis 6—7 pCt. Fra Lavpunktet i 1918/19, 2051 kg Mælk pr. Ko, stiger Mælkeydelsen nogenlunde jævnt til 3699 kg pr. Ko i 1936—37. Herefter aftager Ydelsen som Følge af de svære Mund- og Klovesygeangreb til 3482 kg i 1939—40 og yderligere til 3023 kg i 1940—41, hvor Mangelen paa Kraftfodermidler, specielt Oliekager, gør sig stærkt gældende.

Husdyrholdets Størrelse gennem de 25 Aar er illustreret ved Kurverne i Figur 4, der viser Antal beregnede store Heste, Kvæg og Svin ved hvert Regnskabsaars Begyndelse. Antallet er for Heste og Kvæg beregnet ved at dividere Statusværdien for de paa-gældende Husdyrgrene med den paa samme Tidspunkt anvendte Vurderingspris pr. stor Hest og pr. Malkeko og for Svineholdets Vedkommende ved at dividere Bestandens Værdi med Salgsprisen pr. Slagterisvin paa samme Tid. Det vil ses, at medens Hesteholdets Størrelse praktisk talt har været uforandret gennem hele Perioden, er Kvægbesætningen forøget fra 66.2 Storkreaturer pr. 100 ha i 1919, hvor Bestanden var mindst, til 95.2 i 1933. I Løbet af de to følgende Aar gaar Antallet imidlertid ned til ca. 85 Stkr. stort Kvæg pr. 100 ha og holder sig derefter paa nogenlunde samme Niveau til Periodens Slutning.

Svineholdet udviser ganske anderledes store Variationer i Bestandens Størrelse. Efter de officielle Tællinger skulde Bestanden saaledes være formindsket med godt en Fjerdedel fra

Fig. 4. Husdyrholdets Størrelse 1916—40.

1914 til 1916, og som det fremgaar af Figuren, falder Antallet af Svin for de regnskabsførende Brug yderligere i de to følgende Aar fra 55 til 15 beregnede store Svin pr. ha. Herefter øges Bestanden imidlertid saa kraftigt, at den i 1922—23 atter er oppe paa samme Størrelse som før Krigen, og med enkelte Afbrydelser omkring 1925 og 1929 ses Svineholdet fortsat at udvides saa stærkt, at man i Forsommeren 1931 staar med en Bestand paa 150 store Svin pr. 100 ha. Et stærkt Fald i Flæskeprisen og den engelske Regulering af Flæskeimporten bringer imidlertid i Løbet af ganske faa Aar Bestanden saa langt ned, at den i 1934 kun svarer til 50 store Svin pr. 100 ha. Nedgangen fortsætter endda yderligere i 1936 som Følge af den lille Kornhøst med heraf følgende høje Kornpriser.

Fra 1924 har man ved Driftsbureauet opgjort Husdyrholdets Størrelse paa Grundlag af Antal Dyr ved hvert Regnskabsaars Begyndelse. I Figuren findes indtegnet to Kurver for henholds-

vis Malkekøer og Opdræt, hvoraf fremgaar, at Bevægelsen ikke har været helt ens for de to Grupper. Den lave Smørpris i Aarene efter 1932 medførte en Nedgang i Kobestanden for de regnskabsførende Brug fra 65 til 60 Køer pr. 100 ha, og denne Bestand synes at være uændret i de følgende Aar trods de noget bedre Smørpriser; naar Bestanden ikke forøgedes, skyldes det sandsynligvis, at der maatte udsættes mange Køer under de voldsomme Angreb af Mund- og Klovesyge i 1938 samt den store Udrensning af Reagenter i tuberkuløse Besætninger. Antallet af Ungkreaturer har været mere svingende. De meget lave Kødpriser i Begyndelsen af 30erne medførte saaledes en kraftig Formindskelse af Bestanden; den forøgedes dog atter med de bedre Kødpriser fra 1934 og har siden været fuldt saa stor som noget forudgaaende Aar, antagelig paavirket af Ønsket om at have unge Dyr at sætte ind til en senere Forøgelse af Kobestanden.

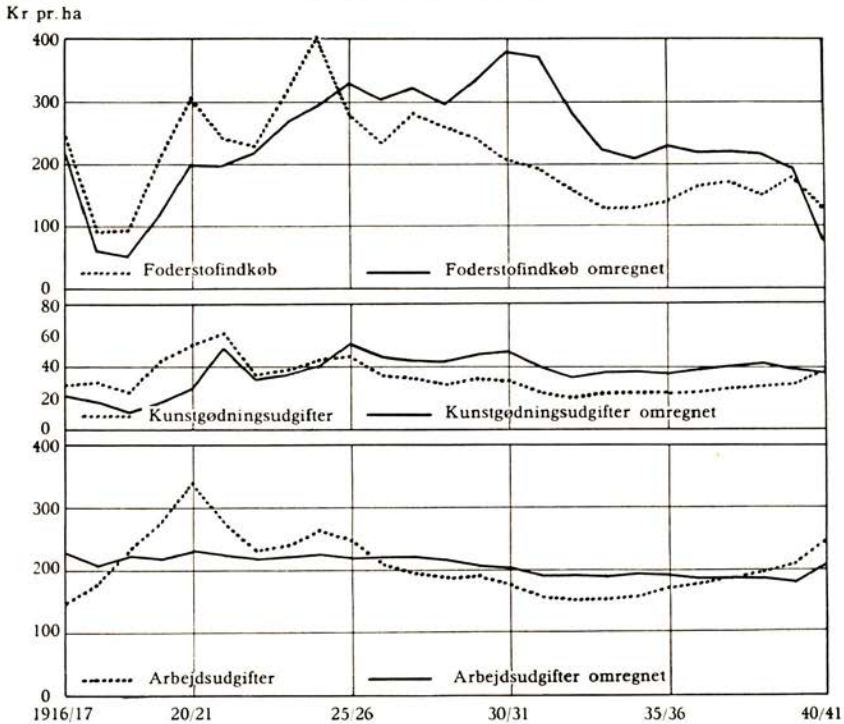
b. Indkøb af Hjelpestoffer og Arbejdsforbrug.

Det stigende Høstudbytte og det store og mere yderige Husdyrhold maa, som allerede nævnt, vurderes i Forbindelse med Mængden af de indsatte Produktionsmidler og herunder først og fremmest Indkøbet af Fodermidler og Kunstgødning samt Arbejdsforbrugets Størrelse.

I Figur 5 er forsøgt at give et Billede heraf. Det skal med Hensyn til Figuren oplyses, at i denne saavel som i de øvrige grafiske Fremstillinger er Gennemsnitstallene for samtlige Brug i de enkelte Aar omregnet saaledes, at hver enkelt Gruppe er tillagt en bestemt Vægt, for at ikke eventuelle Ændringer i Materialets S sammensætning skal gribe forstyrrende ind. Det skal endvidere bemærkes, at den punkterede Kurve angiver de aarlige Udgifter i Kr. pr. ha og den fuldt optrukne Kurve de tilsvarende Beløb omregnet til et ensartet Prisniveau svarende til Gennemsnitspriserne for alle 25 Aar, og denne Kurve kan saaledes tages som et Udtryk for de anvendte Mængder af de respektive Produktionsmidler.

Foderstofudgifterne stiger stærkt fra Blokadeaarene 1917—1918 til 1920—21, hvor Priserne laa meget højt. Efter en min-

Fig. 5. Foderstofindkøb, Kunstgødnings- og Arbejdsudgifter samt disse omregnet til ensartet Pris.
25 Aar 1916/17—1940/41.

dre Nedgang i 1921—22 naar Foderstofudgifterne i 1924—25 op paa det højeste Beløb i hele Perioden, fordi forholdsvis store Indkøb i dette Aar falder sammen med høje Priser. Herefter aftager Foderstofudgifterne til 1933—34, da de afløses af en mindre Stigning, der fortsætter til det nye Krigsudbrud.

Betragter man den fuldt optrukne Kurve, der som nævnt er et Udtryk for Størrelsen af de anvendte Mængder, bliver Billedet noget anderledes, idet Forbruget herefter som Helhed var stærkt stigende lige fra 1917—18 indtil 1931—32, hvor den store Flæskeproduktion ligefrem baseredes paa indkøbte Fodermidler. Den stærke Reduktion af Svineholdet, der nødvendiggjordes af den engelske Flæskeregulering, bevirkede da ogsaa en kraftig Nedgang i de indkøbte Fodermængder i de

følgende 2—3 Aar, hvorefter de har holdt sig nogenlunde konstant indtil Krigen, hvor Standsningen af den oversøiske Handel i 1940 bevirker en brat Nedgang til samme Niveau som i 1917—18.

Det bør dog understreges, at med Nedgangen i Anvendelsen af importerede Foderstoffer efter 1931 følger en Ændring af Indkøbenes Sammensætning, idet Indskrækningen udelukkende rammer Kornimporten, medens Importen af Oliekager nærmest forbliver konstant. Som Gennemsnit for de to Aar 1930 og 1931 var der saaledes en Overskudsimport af Korn paa 16.7 Mill. hkg mod kun godt 5 Mill. hkg i 1938, medens Oliekageimporten gennem alle disse Aar holdt sig omkring 7 Mill. hkg. Netop her har man en væsentlig Del af Forklaringen paa, at den dyriske Produktion har kunnet opretholdes saa godt, som Tilfældet har været trods Nedgangen i den samlede Foderstofimport, idet den stedse større hjemlige Høst har kunnet suppleres med importerede, proteinrige Foderstoffer.

Hvad Kunstgødningsforbruget angaar, skal det bemærkes, at denne Udgiftspost som Helhed først optræder som Omkostning i Regnskabet Aaret efter Indkøbet og derfor burde forskydes et Aar tilbage ved Sammenligning med de øvrige Driftsomkostninger. Gøres dette, ses det, at de aarlige Variationer i store Træk falder sammen med Variationerne i Foderindkøbene, nemlig med de største Beløb i 1920—21 og 1924—25 og de laveste først i 30erne.

Omregnes disse Beløb til en ensartet Pris, saa de giver Udtryk for de anvendte Mængder, faar man ogsaa her ret store Afvigelser mellem de to Kurvers Forløb, men taget som Helhed er de dog mindre end for Foderstoffernes Vedkommende. Det vil ses, at i Aarene med de stærkt faldende Produktpriiser, som i 1921—22, Aarene efter 1925 og navnlig efter 1930 indskrænkedes Indkøbene ret kraftigt og vel endda kraftigere, end man skulde synes helt rigtigt i Betragtning af de relativt gunstige Priser paa Kunstgødning, og Kunstgødningsindkøbene synes altsaa i højere Grad at være bestemt af de absolute Priser end af Forholdet mellem Prisniveauet paa Planteprodukter og Kunstgødning som Helhed.

Endelig er Arbejdsforbrugets Størrelse gennem de 25 Aar

ogsaa vist i Figur 5 ved paa samme Maade som for Gødning og Foderstoffer at omregne Arbejdsudgifterne til et ensartet Lønniveau, svarende til de gennemsnitlige Lønninger for samtlige 25 Aar. I Overensstemmelse med andre Undersøgelser paa dette Omraade viser den fuldt optrukne Kurve, at Arbejdskraftens Størrelse efter en lille Stigning umiddelbart efter Krigens Afslutning falder lidt i Begyndelsen af 20erne og derefter stiger svagt til omkring 1928. Fra nu af falder Arbejdsforbruget imidlertid ret kraftigt lige til 1939, hvor det maa anslaaes at ligge ca. 20 pCt. lavere end ved Slutningen af 20erne.

Forklaringen til denne Nedgang gennem de senere Aar maa antagelig søges i Landbrugets vanskelige økonomiske Kaar i Begyndelsen af 30erne samt i de stigende Lønninger og Vanskelighederne ved i det hele taget at faa egnet Arbejdskraft. Det skal i denne Forbindelse nævnes, at ved Opgørelsen af Regnskabsmaterialet er Familiens Arbejdsindsats medregnet til samme Løn som for Udførelsen af tilsvarende Arbejde ved lejet Arbejdskraft. Da Familiens Arbejdsindsats uden Tvivl har været stigende de senere Aar, er Nedgangen for fremmed Arbejdskraft altsaa større, end Kurven angiver.

Naar det alligevel har været muligt at opretholde eller endog forøge Produktionen, maa Forklaringen tildels søges i, at Arbejdet stadig er blevet bedre tilrettelagt, saa den tilstedeværende Arbejdskraft udnyttes mere rationelt end tidligere. Desuden har den øgede Anvendelse af mere velegnede Redskaber og Maskiner medvirket til en Aflastning af det manuelle Arbejde. Til Illustration heraf kan anføres, at gaar man ud fra Arbejdsudgift og Værdi af den opnaaede Bruttoproduktion, og begge omregnes til et ensartet Prisniveau, fremkommer følgende Forholdstal mellem Varemængde og Arbejdsindsats paa de mest karakteristiske Tidspunkter inden for de 25 Aar, idet Arbejdsindsatsen sættes = 100.

1916/17	1917/18 —18/19	1920/21	1931/32	1934/35	1939/40	1940/41
230	190	232	408	326	369	293

Som Helhed har der altsaa kunnet frembringes større Produktmængder pr. Arbejdsenhed i den sidste end i den første

Del af Perioden, og heri findes i Virkeligheden Forklaringen paa, at Landbruget har evnet at betale de gældende Lønnin-
ger, der sammenlignet med Forholdene i Førkrigsaaene 1909—
14, som tidligere paavist, har ligget paa et kendeligt højere
Niveau end Landbrugets Produktpriser.

c. Forskydninger i Produktionens Størrelse.

Alle de omtalte Faktorer har virket sammen paa forskellig
Maade til forskellig Tid og sat deres Præg paa Produktionens
Størrelse og Sammensætning. Til nærmere Belysning af, hvor-
ledes Produktionens Størrelse har varieret for enkelte af de
vigtigste Husdyrprodukter, er det aarlige Bruttoudbytte af disse
Varer omregnet efter samme Pris gennem alle 25 Aar og ind-
tegnat som Kurver i Figur 6.

Udslagene er størst for Flæskeproduktionen, noget mindre
for Mælk og mindst for Kødproduktionens Vedkommende. Den
stærke Nedgang i Produktionen ved Periodens Begyndelse og
Slutning skyldes som tidligere nævnt fortrinsvis svigtende
Kraftfodertilførsler. Hertil kommer i den sidste Del af Peri-
oden udenlandske Importrestriktioner af forskellig Art; men den
væsentligste Aarsag til Variationerne for de enkelte Produk-
tioner i den mellemliggende Periode maa dog søges i det va-
rierende Forhold mellem Prisen paa Produkter og Kraftfoder-
midler.

Ændringerne i Flæskeproduktionen følger saa godt som
fuldtud Forskydningerne i Besætningsstørrelsen, der atter viser
sig i overvejende Grad at være indstillet efter Prisforholdet
mellem Flæsk og Korn. Den afdæmpede Stigning efter 1920
maa saaledes tilskrives de højere Kornpriser; det samme gæl-
der for Aarene omkring 1924, hvor Prisforholdet var meget
ugunstigt for Flæsk, idet Flæskeprisen pr. kg i 1923/24 og
1924/25 kun svarede til Værdien af henholdsvis 7.7 og 6.9 kg
Byg. Endnu daarligere er Prisforholdet i 1927—28, hvor der
kun kan faas 6.2 kg Byg for 1 kg Flæsk. Fremgangen stand-
ser da ogsaa en Tid, men Bestanden forøges atter voldsomt i
1929—30, hvor Kornpriserne falder med 20 pCt., medens Flæ-
skeprisen gaar lidt opad, saa Prisen paa 1 kg Flæsk nu næsten

lang Tid fra en paabegyndt Udvidelse af Tillægget, til den fuldvoksne Kælvekvie kan indgaa i Besætningen.

En Undersøgelse af Tallene over en længere Aarrække giver da ogsaa Indtryk af, at periodiske Forbedringer eller Føringelser af Prisforholdet mellem Mælk og Kraftfoder først og fremmest bevirker henholdsvis stigende eller aftagende Kraftfodertilskud, og at der kræves ret store Udslag i Prisen paa Mælk eller Smør, før det paavirker Besætningsstørrelsen. I den her behandlede 25 Aars Periode er det saaledes kun i Tiden med de meget lave Smørpriser i første Halvdel af 30erne, at der kan paavises en virkelig betydende Indskrækning af Kobestanden.

Betragtes Kurven for Mælkeproduktionen i Figur 6, ses det, at der lige siden 1920—21, da man var naaet op paa samme Produktion som i 1916—17, har været en fortsat Stigning til 1931—32, betinget saavel af en stigende Kobestand som af højere Mælkeydelse pr. Ko. Den svage Stigning i Aarene efter 1920—21 har sin Forklaring i de ondartede Mund- og Klove-sygeangreb, der medførte en Nedgang i Ydelsen pr. Ko og desuden bevirkede, at mange Køer maatte udsættes af de angrebne Besætninger. De fornyede Angreb i 1926—27 ses ogsaa at have paavirket Produktionens Størrelse; men hertil kommer, at det voldsomme Prisfald i 1925 medførte en Afsvækkelse i Forøgelsen af Bestanden, og desuden formindskedes Kraftfodertilskudet, saaledes at der i disse Aar kan konstateres en Nedgang i Mælkeydelsen pr. Ko.

Den første betydende Nedgang i Mælkeproduktionen indtræder dog først i Aarene efter 1931, da Smørprisen gennem flere Aar, som tidligere anført, laa under Gennemsnitsprisen for Femaaret 1909—14 og i en enkelt Periode var saa langt nede som aldrig før i den danske Smørnoterings Historie. Dette lave Prisniveau havde ikke blot en Formindskelse af Kraftfodertilskudet men ogsaa af Koantallet til Følge, hvilket førte til en ikke ubetydelig Nedgang saavel i den samlede Produktion som i Mælkeydelsen pr. Ko.

Fra 1934 bedres Prisforholdet igen, Mælkeydelsen pr. Ko stiger og naar i 1936—37 Højdepunktet under hele Perioden, og som det vil ses, forøges den samlede Mælkeproduktion og-

saa langsomt fra samme Tidspunkt, skønt Koantallet først begynder at stige igen fra 1937. Den efterfølgende Nedgang i Produktionen maa hovedsagelig tilskrives den voldsomme Mund- og Klovesygeepizooti i 1938, der efter Bureauets Undersøgelser bevirkede en Nedgang i Ydelsen pr. Ko for middelhaardt angrebne Besætninger paa næsten 400 kg i de to Regnskabsaar 1938/39 og 1939/40. Den bemærkelsesværdige Nedgang i Mælkeproduktionen i 1940—41 viser, hvor haardt Afspærringen fra udenlandske Foderstoffer atter har ramt Landets Mælkeproduktion.

Produktionen af Slagtekreaturer, der først og fremmest er afhængig af Ungkvægbestandens Størrelse, udviser langt mindre Udsving, end Tilfældet var for Flæsk og Mælk. De lave Kødpriser sidst i 20erne og navnlig i Begyndelsen af 30erne bevirkede dog en saa kraftig Indskrækning i Bestanden, at Kødproduktionen først i 1939 naar op paa samme Højde, som før Indskrækningen begyndte sidst i 20erne.

Ægproduktionen udviser som Helhed en jævn og stadig Fremgang indtil 1931, hvor Prisfaldet medfører et saa ugunstigt Forhold mellem Prisen paa Æg og Foderstoffer, at Produktionen indskrænkes noget. I de efterfølgende Aar bedres Prisforholdet lidt, men ligger dog som Helhed mindre gunstigt end i de tidligere Aar. Alligevel er denne Driftsgren stadig blevet udvidet, muligvis som Følge af den overordentlig store Fremgang i Kendskabet til Fjerkræavl og Fodring, men mere sandsynligt som Kompensation for Svinebestandens Nedsækning, hvorved der frigjordes en betydelig Kornmængde og i Husmandsbrugene vel ogsaa en Del af Familiens egen Arbejdskraft til anden Anvendelse. I 1940—41 ses den store Mangel paa Foderstoffer ogsaa at have medført en kraftig Indskrækning af Fjerkræholdet.

Da en større eller mindre Del af de producerede Planteprødkter anvendes inden for selve Bedriften, er Bruttoudbyttet ikke anvendeligt som Maal for Planteproduktionens Størrelse, og man skal derfor i denne Forbindelse henviser til Figur 3, Side 52, der for de tre Hovedafgrøder viser en ret betydelig Afgrødestigning pr. Arealenhed i den her behandlede Periode. Det skal tilføjes, at af Fabriksroer og Frø sælges dog saa godt

som hele Avlen. Det samme gælder ogsaa for Fabrikskartofler, men derimod ikke for Kartoffler til Spisebrug, idet Salgsmulighederne for disse afhænger dels af Afgrødens Størrelse og dels af Eksportmulighederne, der begge kan variere betydeligt fra Aar til Aar. Hvad Kornet angaar anvendes en væsentlig Del af de avlede Mængder normalt som Foder i Bedriften; men taget som Helhed er Salget forholdsvis størst i Krigsaarene, da Importens Bortfald medfører et øget Behov af indenlandsk Korn uden for Landbruget, som under disse Forhold af Hensyn til Befolkningens Ernæring maa afgive ret betydelige Mængder, der herved unddrages Husdyrproduktionen.

Størrelsen af den samlede Produktion fremgaar af Figur 8 Side 72. Det ses heraf, at efter et stærkt Fald fra 1916—17 til 1918—19 som Følge af Afspærringen fra de oversøiske Markeder og en daarlig Høst stiger Produktionen jævnt til 1931, hvor den praktisk talt er dobbelt saa stor som i 1917—18. Herefter falder den kraftigt paa Grund af den formindskede Flæskeproduktion til 1934—35 for derefter at holde sig paa et Niveau, der svarer til Midten af 20'ernes, indtil Udbrudet af den nye Verdenskrig atter bevirker en kraftig Nedgang i Produktionen.

4. Landbrugets Omsætning og Rentabilitet.

a. Kapitalforhold.

Ved Betegnelsen Landbrugskapital forstaas Værdien af alle Formuebestanddele, som inden for den enkelte Bedrift tjener til landbrugsmæssig Produktion: Jord, Bygninger, Besætning, Inventar og Forraad. Den sidste Gruppe omfatter kun virkelige Beholdninger, idet Forraad i Jorden ligesom Grundforbedringer betragtes som indbefattet i Jordværdien. Vurderingen foretages ved hvert Regnskabsaars Begyndelse, og der fastsættes saavel Ejendelenes bogførte Værdi som Handelsværdien. Ved den første forstaas den gældende Ejendomsskyldværdi plus Værdien af Besætning, Inventar og Forraad vurderet efter omtrentlig samme Principper som til skattepligtig Formue, medens Handelsværdien beregnes paa Grundlag af Landmæn-

Tabel 5. Landbrugets Kapitalforhold 1916—1940.
Kr. pr. ha.

Aar	Bogført Værdi						Handels- værdi ialt
	Jord og Bygninger	Driftskapital				Ialt Bogført Værdi	
		Besæt- ning	Inventar	For- raad	Ialt Drifts- kapital		
1916	1629	543	143	80	766	2395	3016
1917	1602	577	130	42	749	2351	3197
1918	1595	639	144	27	810	2405	3686
1919	1544	648	156	46	850	2394	3819
1920	1961	667	177	82	926	2887	4038
1921	1927	646	188	47	881	2808	3607
1922	1943	408	181	36	625	2568	3233
1923	1924	443	186	41	670	2594	3463
1924	1979	472	196	44	712	2691	3819
1925	1998	532	204	43	779	2777	3755
1926	2016	421	199	30	650	2666	3305
1927	1851	390	190	22	602	2453	3033
1928	1839	381	182	21	584	2423	3085
1929	1799	400	173	37	610	2409	3107
1930	1792	417	170	29	616	2408	3021
1931	1791	398	168	20	586	2377	2825
1932	1608	269	161	16	446	2054	2570
1933	1559	220	149	20	389	1948	2449
1934	1575	213	147	20	380	1955	2575
1935	1599	261	145	20	426	2025	2697
1936	1597	311	146	22	479	2076	2700
1937	1730	309	147	17	473	2203	2809
1938	1689	312	148	18	478	2167	2784
1939	1721	321	158	23	502	2223	2883
1940	1737	322	168	22	512	2249	3125
Gennemsnit for de 25 Aar 1916—40	1760	421	166	33	620	2380	3144

denes og Konsulenternes Skøn over de enkelte Ejendommers Værdi i Handel og Vandel paa Statustidspunktet.

I Tabel 5 er givet en Oversigt over de bogførte Kapitaldele i Aarene 1916—40. En nærmere Betragtning viser, at ogsaa Landbrugskapitalen har været præget af betydelige Variationer i den her omhandlede Periode, omend Udsvingene taget som Helhed er mindre end for Vareprisernes Vedkommende og som Følge af Ejendomsskyldværdiens store Stabilitet forholdsvis mindre for Jord og Bygninger end for Driftskapitalen, der i langt højere Grad paavirkes af skiftende Konjunkturer.

Dette gælder navnlig for Forraads- og Besætningskapitalen, hvoraf førstnævnte i Højkonjunkturaaret 1920 udgjorde over 80 Kr. pr. ha, men derefter reduceres kraftigt som Følge af det faldende Prisniveau og i de sidste 10 Aar kun andrager omkring 20 Kr. pr. ha eller ca. en Fjerdedel af Værdien i 1920. Ogsaa Besætningen naar sin største Værdi i 1920, 667 Kr. pr. ha, men den paafølgende Nedgang foregaar her noget langsommere, idet Prisfaldet modvirkes af den samtidige Stigning i Bestandens Størrelse, og Lavpunktet indtræder først i 1934 med 213 Kr. pr. ha, da den engelske Kontingentering, som tidligere anført, næsten havde medført en Halvering af Svinebestanden, og Kvægholdet var reduceret som Følge af de lave Priser paa Kød og Smør. — Til Belysning af denne Nedgang kan oplyses, at ved Status i 1920 vurderedes voksne Heste til ca. 1200 Kr. mod kun 400 Kr. pr. Stk. i 1934, medens Køernes Statuspris i de samme Aar var henholdsvis ca. 500 og 100 Kr. Den store Nedgang i Besætningsværdien skyldes saaledes udelukkende det lavere Prisniveau, idet Husdyrbestanden trods Nedgangen i Begyndelsen af 30erne var væsentlig større i 1934 end i 1920.

Hvad Inventarbestanden angaar, er der, som det vil ses, en nogenlunde jævn Stigning fra Aar til Aar indtil 1925, da Stigningen standser og afløses af en regelmæssig Nedgang, der fortsætter til midt i 30erne, hvorefter Værdien holder sig ret konstant indtil 1938—39, da Inventarværdien paany viser stigende Tendens. I Tilslutning hertil skal bemærkes, at Prisfaldet paa Inventargenstande, der sætter ind sidst i 20erne, som Helhed allerede ophører omkring 1931, og man skulde derfor have ventet, at Nedgangen i Inventarværdien ogsaa var standset omkring dette Tidspunkt. Naar dette ikke skete, er Aarsagen uden Tvivl at søge i Landbrugets som Helhed yderst vanskelige Økonomi, og Tallene viser saaledes, at man i disse daarlige Aar ikke blot har maattet se bort fra egentlige Nyanskaffelser men ogsaa har maattet nøjes med at foretage de mest nødvendige Reparationer, og paa Baggrund af de senere Aars stigende Inventarprisniveau giver Tallene saaledes Udtryk for en reel Værdiforringelse af Landbrugets Redskaber og Maskiner.

Med nogle Aars Mellemrum har man foretaget en særlig Undersøgelse paa Grundlag af de Regnskaber, der indeholder en Specifikation af Redskabs- og Maskinkapitalen, for at se, om der er sket en Forskydning i Inventarværdiens Sammensætning. Resultatet fremgaar af nedenstaaende Tal.

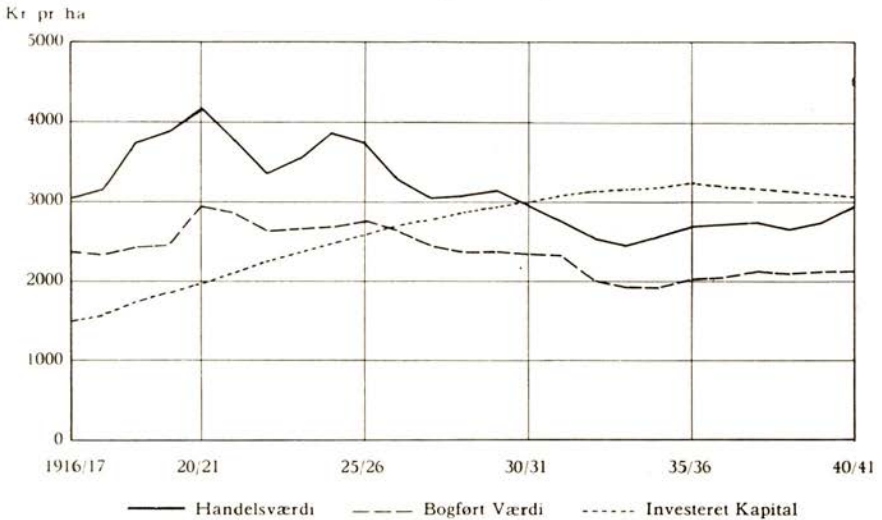
Inventarkapitalens Sammensætning, Kr. pr. ha.

	1922	1934	1940
Kraftmaskiner	25	18	19
Saamaskiner	10	10	9
Høstmaskiner	22	21	27
Tærskemaskiner	34	24	30
Jordbearbejdningsredskaber	19	19	18
Særlige Maskiner		1	4
Transportredskaber	40	27	25
Seletøj	7	5	5
Fodertilberedningsmaskiner	7	11	10
Malkemaskiner		2	12
Staldinventar	4	6	5
Haandredskaber	3	3	2
Andet Inventar	10	7	6
Ialt	181	154	172

Den ret stærke Nedgang i Inventarværdien fra 1922 til 1934 skyldes en Tilbagegang saa at sige over hele Linien. Der synes dog at have fundet en lille Forskydning Sted, idet Nedgangen er særlig stor for Kraftmaskiner, Tærskemaskiner og Transportredskaber, medens Anvendelsen af Malkemaskiner og særlige Maskiner i 1934 begynder at komme til Syne i Inventarkapitalen. I den følgende Periode, der dækker sidste Halvdel af 30rne, er der igen en kendelig Fremgang for Høst- og Tærskemaskiner; Malkemaskinerne staar nu med det seksdobbelte Beløb i Forhold til 1934, og Anvendelsen af særlige Maskiner som Roeoptagningsmaskiner, Gødningsspredere og Sprøjter har vundet en ret betydelig Udbredelse.

De aarlige Variationer i den samlede Landbrugskapital er anskueliggjort i Figur 7. Som det fremgaar af den øverste Kurve, udgjorde den beregnede Handelsværdi i 1916 godt 3000 Kr. pr. ha, men stiger derefter kraftigt indtil 1920, da den kulminerer med ca. 4100 Kr. Bortset fra en mindre Stigning omkring 1924, der fortrinsvis skyldes Kronens forringede Værdi, ind-

Fig. 7. Landbrugskapitalens Størrelse.
25 Aar 1916/17—1940/41.

træder i de følgende Aar et stadigt og ret jævnt Fald indtil 1933, da Ejendomspriserne naar deres laveste Værdi gennem de 25 Aar med ca. 2450 Kr. pr. ha.

Naar Niveaueet for Ejendomspriserne ikke faldt stærkere, kan det antagelig i nogen Grad føres tilbage til det relativt høje Prisniveau for Bygningsomkostninger, der modvirkede Oprettelsen af nye Brug til rimelige Priser og dermed forøgede Efterspørgselen efter bestaaende Landbrug.

Som det videre fremgaar af Kurven, bringer Aarene efter 1933 atter en svag, men regelmæssig Stigning i Handelsværdien, indtil Krigsudbrudet og de deraf følgende Prisforskydninger giver Stødet til en ny og stærk Stigning i Ejendomspriserne.

Da det kan være af Interesse at se, hvorledes Konjunkturerne har paavirket de enkelte Kapitaldele, skal anføres følgende Oversigt, der viser de relative Ændringer i Driftskapitalens og den faste Ejendoms Handelsværdi til forskellig Tid, idet de 25 Aars gennemsnitlige Handelsværdi er sat = 100:

	Jord og Bygninger	Driftskapital
1916—17	90	127
1918—21	110	153
1922	106	94
1923—25	118	115
1926—31	101	87
1932—35	87	65
1936—39	92	80
1940	100	99

Som det fremgaar af Tallene, varierer Værdien af Jord og Bygninger kun fra 13 pCt. under til 18 pCt. over Gennemsnitsværdien for hele Perioden, medens Driftskapitalen sammenlignet hermed, trods de relativt smaa Besætninger, ligger 53 pCt. over i Højkonjunkturaarene 1918—21, men i Kriseaarene 1932—35 ca. 35 pCt. under den gennemsnitlige Handelsværdi for hele Perioden. Selv om Driftskapitalen er væsentlig mindre end Værdien af Jord og Bygninger, har den som Følge af den større Afhængighed af Konjunkturerne alligevel haft en ikke helt ringe Andel i Variationerne i den samlede Handelsværdi fra Aar til Aar.

Bevægelserne i den bogførte Værdi udviser som Helhed en ganske tilsvarende Tendens, men Udsvingene er dog langt mindre end for Handelsværdiens Vedkommende, idet Ejendoms-skyldværdien kun i forholdsvis ringe Grad har været paavirket af Periodens kraftigt skiftende Konjunkturer; endvidere skal nævnes, at den bogførte Værdi i alle Aar ligger væsentlig lavere end Handelsværdien. Da den bogførte Værdi fortrinsvis bestemmes af Ejendomsskyldværdien, der kun ændres med flere Aars Mellemlum, er Forskellen som Helhed størst under stigende Konjunkturer. Under det høje Prisniveau i 1919 er Handelsværdien saaledes næsten 60 pCt. højere end den bogførte Værdi, medens Forskellen i Kriseaaret 1931 er reduceret til knapt 20 pCt. Som Gennemsnit for alle 25 Aar ligger Handelsværdien godt 30 pCt. højere end den bogførte Værdi.

Ved Siden af Landejendommenes aktuelle Værdi fra Aar til Aar kan det endvidere være af Interesse at have Kendskab til Størrelsen af den i Landbruget gennem Ejendoms-køb og eventuelle Forbedringer faktisk investerede Kapital. Gaar man

ud fra, at samtlige Landbrugsejendomme gennemsnitligt skifter Ejer hvert 20. Aar, vil den paa et givet Tidspunkt investerede Kapital i store Træk svare til Gennemsnittet af de sidste 20 Aars Handelsværdi. Resultatet af en saadan Beregning, der for de Aar, for hvilke Driftsbureauet ikke raader over det nødvendige Materiale, er baseret paa Tal, som Statistisk Departement velvilligst har overladt Bureauet, er angivet ved den prikede Kurve i Figuren. Som man vil se, laa den investerede Kapital ved Periodens Begyndelse i 1916 ved knapt 1500 Kr. pr. ha. I de følgende Aar stiger Kurven jævnt og regelmæssigt, idet Virkningen af Krigs- og Efterkrigsaaarenes høje Ejendomspriser først ophører omkring 1935, hvorefter der indtræder et Fald under Paavirkning af de nærmest foregaaende Aars lave Ejendomspriser. Efter disse Tal at dømme var den investerede Kapital ved den nuværende Krigs Begyndelse saaledes mere end dobbelt saa stor som under den forrige Verdenskrig, og da den gennemsnitlige Rentefod ogsaa er steget, er Landbrugets Kapital- og Rentebelastning saaledes langt mere tungtvejende ved sidste Krigsudbrud end under den forrige Verdenskrig, og dette Forhold bør tages i Betragtning ved en Sammenligning af Landbrugets Økonomi i de to nævnte Perioder.

Med Hensyn til Kapitalforholdene for de enkelte Landsdele og Størrelsesgrupper er der naturligvis Tale om ret betydelige Variationer. Da de forskellige Ejendomsstørrelsers Driftsforhold og Økonomi vil blive behandlet i et særskilt Afsnit, skal her kun vises, hvorledes Landbrugskapitalen forholder sig for de enkelte Landsdeles Vedkommende.

Landbrugskapital, Kr. pr. ha.
Gennemsnit af de 25 Aar 1916—1940.

	Bogført Værdi	Handelsværdi
Sjælland	2610	3262
Sydlig Øer	3020	3809
Fyn	2809	3639
Østjylland	2518	3295
Midt- og Nordjylland	1792	2536
Vestjylland	1908	2655

Det ses, at saavel den bogførte Værdi som Handelsværdien er udpræget højest paa de sydlige Øer og lavest i Midt-, Nord- og Vestjylland, skønt de sidstnævnte Landsdele har en noget større Driftskapital og især Besætningskapital i Forhold til Jordværdien end Brugene fra de bedre Jorder. Det vil endvidere bemærkes, at Forskellen mellem bogført Værdi og Handelsværdi er mindst paa Øerne, omkring 25 pCt., og størst i Midt- og Nordjylland, hvor den andrager 42 pCt.

b. Omsætning.

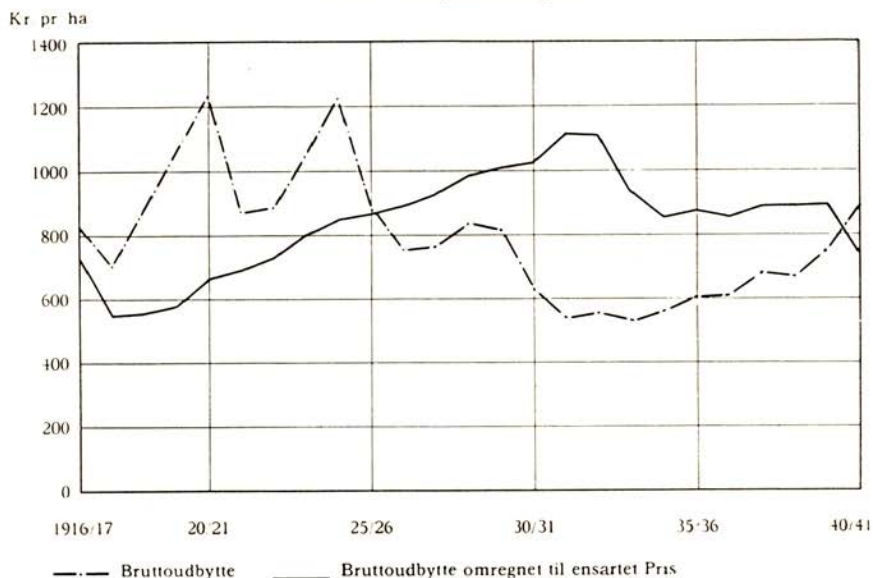
Bruttoudbyttet er Værdien af de producerede Varer, der afsættes ved direkte Salg, leveres fra Landbruget til Husholdning, Privat og Andet Erhverv, ydes som Arbejds løn, Forpagningsafgift, Aftægt o. lign. eller findes som Forøgelse af Besætning og Afgrødebeholdninger.

De Faktorer, der paavirker Produktionens Størrelse, er sammen med de gældende Produktpriser afgørende for Bruttoudbyttets Størrelse og Sammensætning. Som det fremgaar af den brudte Kurve i Figur 8, har Bruttoudbyttet været størst i 1920—21 og 1924—25, ca. 1230 Kr. pr. ha¹⁾, og lavest i Begyndelsen af 30'erne, ca. 540 Kr. pr. ha. I de følgende Aar forøges Bruttoudbyttet langsomt, men stiger derefter kraftigt under Paa-virkning af den nye Krig og naar i 1940—41 op paa ca. 900 Kr. pr. ha.

Hvor afgørende Prisernes Højde har været for Størrelsen af det samlede Bruttoudbytte fremgaar af en Sammenligning med den fuldt optrukne Kurve i Figuren, der viser Størrelsen af Bruttoudbyttet omregnet efter de gennemsnitlige Produktpriser for alle 25 Aar og saaledes illustrerer de producerede Mængder. Det ses, at den stærke Stigning i Bruttoudbyttet indtil 1920—21 overvejende skyldes de højere Produktpriser, idet Produktionens Størrelse kun viste ringe Fremgang i disse Aar. Kurven viser yderligere, at det voldsomme Fald i Bruttoud-

¹⁾ Det skal gentages, at ved de grafiske Fremstillinger er Gennemsnittallene for samtlige Brug beregnet saaledes, at hver enkelt Gruppe er tillagt samme Vægt i alle Aarene, hvorfor Tallene kan afvige lidt fra de tilsvarende Opgivelser i de aarlige Beretninger og de her vedføjede Tabeller.

Fig. 8. Bruttoudbyttet samt dette omregnet til ensartet Pris.
25 Aar 1916/17—1940/41.

byttets Værdi 1921—22, Stigningen i 1924—25 og det paafølgende katastrofale Fald i 1925 og 1926 udelukkende maa tilskrives Prisforskydningerne, thi den samlede Produktion udviste i denne Aarrække fra 1920—21 til 1926—27 en jævn Fremgang paa næsten 40 pCt.

Som tidligere nævnt, havde Prisfaldet efter 1920 sin Rod i Verdensmarkedets Prisbevægelser, medens Prisstigningen i 1924 og det voldsomme Prisfald i de to følgende Aar nærmest var en dansk Foreteelse med den svingende Kroneværdi som Hovedårsag.

Kurvernes videre Forløb viser, at Produktionens Størrelse var jævnt stigende til 1930—31 og derefter tog et ret stærkt Opsving i 1931—32, da Flæskeproduktionen naaede sit Højdepunkt. Paa dette Tidspunkt kulminerede Produktionen og var da praktisk talt dobbelt saa stor som i 1919—20, og det virker derfor ejendommeligt, at den tilsvarende Værdi i Kr. pr. ha var mindre end paa noget andet Tidspunkt under hele Perioden, nemlig kun omkring 540 Kr. pr. ha, hvilket viser, hvor vold-

Tabel 6. Landbrugets Bruttoudbytte 1916/17—1940/41.
Kr. pr. ha.

Regnskabsaar	Planteprodukter		Husdyrprodukter						Andre Kilder	Ialt Brutto-udbytte
	Korn	Ialt	Kvæg		Svin	Fjerkræ	Andre Husdyr	Ialt		
			Mælk	Andet						
1916—17.....	78	134	243	141	225	13	44	666	24	824
1917—18.....	83	189	219	101	88	25	50	483	27	699
1918—19.....	118	270	260	133	75	33	55	556	31	857
1919—20.....	147	271	332	138	160	49	33	712	41	1024
1920—21.....	136	237	420	122	262	66	34	904	44	1185
1921—22.....	76	140	308	72	211	43	16	650	41	831
1922—23.....	49	101	315	76	260	40	11	702	34	837
1923—24.....	44	111	403	103	304	53	13	876	36	1023
1924—25.....	63	126	470	110	404	69	11	1064	45	1235
1925—26.....	37	82	344	72	293	45	7	761	37	880
1926—27.....	32	70	288	68	254	45	5	660	37	767
1927—28.....	30	66	304	66	254	44	6	674	35	775
1928—29.....	38	77	319	62	313	42	5	741	33	851
1929—30.....	19	55	303	64	315	44	5	731	31	817
1930—31.....	12	42	260	53	219	42	4	578	31	651
1931—32.....	13	40	228	28	186	44	3	489	31	560
1932—33.....	17	47	188	23	231	41	5	488	27	562
1933—34.....	18	52	182	27	199	39	6	453	27	532
1934—35.....	22	54	186	41	199	42	8	476	27	557
1935—36.....	28	68	217	53	184	49	10	513	28	609
1936—37.....	30	67	227	54	176	53	11	521	28	616
1937—38.....	39	78	254	61	208	62	11	596	29	703
1938—39.....	35	70	260	63	195	71	11	600	31	701
1939—40.....	45	94	277	81	212	79	13	662	31	787
1940—41.....	89	160	329	103	217	67	20	736	36	932
Gennemsnit for de 25 Aar 1916/17—40/41..	52	108	285	77	226	48	15	651	33	792

somt Verdensprisfaldet omkring 1930 ramte det danske Landbrug. De følgende Aar er der et stærkt Fald i den samlede Produktion som Følge af Svineholdets Nedskæring, men da Produktpriserne samtidig stiger, øges Bruttoindtægten ret jævnt med godt 200 Kr. til 1939—40, skønt den samlede Produktmængde kun stiger med nogle faa Procent.

I Tabel 6 er anført Bruttoudbyttets Størrelse og Sammensætning paa Grundlag af de tilsvarende Tabeller i de aarlige Beretninger gennem de 25 Aar. Tallene illustrerer tydeligt det allerede nævnte, at Indtægten af de enkelte Produktionsgrene

har været stærkt paavirket saavel af store Prissvingninger som af Ændringer i Produktionens Omfang, og Bruttoudbyttets S sammensætning har derfor været stærkt varierende gennem de 25 Aar. Dette er belyst ved nedenstaaende Tal, der viser Bruttoudbyttets procentiske S sammensætning paa de mest karakteristiske Tidspunkter:

Bruttoudbyttets procentiske S sammensætning.

	1916/19	1923/24	1929/30	1933/34	1938/39	1940/41	1916/17 —40/41
Planteprodukter	31,0	10,3	6,8	10,0	11,0	19,6	13,6
Mælk	30,0	39,5	37,1	34,3	37,0	34,9	36,0
Kreaturer	15,1	10,1	8,1	5,1	9,2	11,3	9,7
Svinehold	9,2	29,7	38,6	37,2	27,4	22,4	28,5
Fjerkræhold	4,4	5,5	5,1	7,3	9,4	6,1	6,1
Andre Husdyr	6,2	1,3	0,5	1,0	1,8	2,2	1,9
Forskelligt	4,1	3,6	3,8	5,1	4,2	3,5	4,2
Ialt	100	100	100	100	100	100	100

Det ses, at Salget af Planteprodukter ved Slutningen af den forrige Verdenskrig udgør næsten en Trediedel af det samlede Bruttoudbytte, medens Svineholdets Andel kun udgør godt 9 pCt. I Aarene omkring 1930, hvor Husdyrproduktionen nærmer sig sit Maksimum, er Planteprodukternes Andel faldet til under 7 pCt., medens Svineholdets er steget til henimod 40 pCt. Herefter gaar det igen den modsatte Vej, idet Planteprodukternes Andel i 1940—41 er steget til 19.6 pCt. og Svineholdets faldet til 22.4 pCt.

Kvægholdets Andel, Mælk og Kreaturer, svinger for hele Perioden mellem 40—50 pCt. af det samlede Bruttoudbytte og ligger saaledes langt mere konstant; men det ses dog, at Indtægten af Mælk gennemgaaende er mindst ved Periodens Begyndelse og Slutning, hvor Mangelen paa udenlandske Fodermidler gør sig gældende, samt i 1933—34 med den laveste Smørpris. Fjerkræholdets Andel stiger derimod stærkt gennem Aarene, indtil de vanskelige Fodringsforhold ved Periodens Slutning ogsaa nødvendiggør en Indskrænkning af denne navnlig for de mindre Landbrug saa betydende Indtægtskilde.

Taget som Helhed har den nuværende Krig altsaa forarsaget en meget betydelig Nedskæring af vor Husdyrproduktion; men som Tallene viser, ligger Produktionen af Mælk,

Fjerkræ og navnlig af Svin dog væsentlig højere i denne Krigs andet Aar end i 1918—19.

Det undersøgte Materiale viser imidlertid, at der er meget store Variationer i Størrelsen af det opnaaede Bruttoudbytte, ikke alene mellem de forskellige Ejendomsstørrelser og Landsdele, men ogsaa mellem enkelte Brug, hvor Forholdene ellers som Helhed skulde synes at være nogenlunde ensartede. I et følgende Afsnit vil der blive gjort nærmere Rede for de enkelte Ejendomsstørrelser, og her skal derfor blot nævnes, at som Gennemsnit for de 25 Aar aftager Bruttoudbyttet fra 1164 Kr. pr. ha i Brugene med under 10 ha til 572 Kr. for Gaardene med et Landbrugsareal paa over 100 ha. For de enkelte Landsdele stiller det sig paa følgende Maade:

	Bruttoudbytte, Kr. pr. ha.					Alle 25 Aar	
	Gennemsnit af 17 Aar 1924/25—1940/41					1916/17—40/41	
Plante- avlens	Kvæg	Andre Husdyr	Andre Kilder	Ialt	Ialt	Ialt	
Sjælland	102	352	311	32	797	863	
Sydlig Øer	216	317	287	33	853	938	
Fyn	87	402	364	43	896	917	
Østjylland	66	333	315	33	747	785	
Midtjylland	31	302	256	27	616	663	
Vestjylland	30	295	263	26	614	635	

Det er naturligt, at Bruttoudbyttet er størst paa Øerne med de bedre Jorder og større Høstudbytte, der betinger et større Salg af Markafgrøder og tillige større Besætninger end i Jylland og især i Jyllands lettere Egne.

Hvad Bruttoudbyttets Sammensætning angaar, viser ovenstaaende Tal for de 17 Aar, hvor Inddelingen i Landomraader er gennemført paa ensartet Maade, at Bruttoudbyttet af Kvæg er den største Indtægtspost for alle Landomraader, dernæst følger Svineholdet, og udover det relativt store Salg af Korn og Frø paa Sjælland og de sydlige Øer er den væsentligste Forskel i Driftsformen i Virkeligheden kun det store Sukkerroeareal paa de sydlige Øer, samt at der i Vestjylland stadig lægges en Del Vægt paa Kreaturfødning.

Driftsomkostninger. Heri indgaar de med Bruttoudbyttets Frembringelse forbundne Udgifter, nemlig alle kon-

Tabel 7. Landbrugets Driftsomkostninger 1916/17—1940/41.
Kr. pr. ha.

Regnskabsaar	Arbejdsudgifter		Vareindkøb			Andre Omkostninger				Driftsomkostninger ialt
	Løjet Arbejds-kraft	Ialt	Kraft-foder	Kunst-gød-ning	Ialt	Byg-ninger	Inven-tar	Skatter og Forsik-ringer	Ialt	
1916—17	121	214	196	28	296	28	26	25	94	604
1917—18	129	334	54	30	136	22	32	32	112	482
1918—19	152	277	30	25	133	24	39	44	141	551
1919—20	181	326	145	42	264	26	43	48	153	743
1920—21	214	398	207	53	369	33	52	54	182	949
1921—22	188	334	164	59	306	24	45	51	158	798
1922—23	156	287	159	36	265	24	37	44	140	692
1923—24	159	309	234	38	361	26	41	42	143	813
1924—25	171	341	333	44	474	35	48	50	174	989
1925—26	160	324	215	46	344	29	44	55	168	836
1926—27	134	294	187	35	289	23	38	53	149	732
1927—28	124	271	234	30	333	20	34	41	127	731
1928—29	117	261	216	29	313	22	35	39	126	700
1929—30	122	260	187	32	288	28	37	35	134	682
1930—31	109	252	165	31	259	22	34	37	126	637
1931—32	95	225	160	23	236	18	29	35	110	571
1932—33	92	212	124	20	192	15	27	30	98	502
1933—34	91	203	91	21	158	18	27	30	100	461
1934—35	96	209	91	23	160	20	29	34	109	478
1935—36	103	227	93	23	175	24	30	37	119	521
1936—37	106	239	125	24	204	24	30	38	121	564
1937—38	113	254	134	27	217	26	33	40	132	603
1938—39	118	267	116	28	199	26	35	42	138	604
1939—40	122	290	145	29	240	28	37	44	147	677
1940—41	136	334	73	36	199	37	47	49	178	711
Gennemsnit for de 25 Aar 1916/17—40/41..	132	274	155	32	256	25	37	41	135	665

tante Beløb (bortset fra Renter og Omkostninger ved Forøgelse af Besætning og andre Kapitaldele) samt Kost m. m. til Folkehølet, Vederlag til Brugeren og øvrige ulønnede Familienedlemmer for Arbejde og Driftsledelse, Ydelser fra Andre Erhvervsgræne samt Beholdningsformindskelse af indkøbte Varer og normale Afskrivninger paa Bygninger, Grundforbedringer, Inventar og Arbejdsheste.

Tabel 7 viser Driftsomkostningernes Størrelse og Fordeling gennem de 25 Aar. Udgifterne til Arbejds-kraft, Fodermidler og Kunstgødning samt Prisen paa disse Produktionsmidler er be-

handlet i de foregaaende Afsnit og skal derfor ikke omtales nærmere her. Hvad de øvrige Omkostninger angaar, vil det ses, at Bygningsudgifterne udviser de største Beløb i 1920—21 og 1924—25, hvorefter de bortset fra 1929—30 ligger paa et væsentligt lavere Niveau i sidste Halvdel af 20rne og gennem 30rne.

Med det høje Prisniveau, der, som allerede omtalt og nærmere paavist i Hovedtabellen, præger Bygningsudgifterne, kan det forekomme ejendommeligt, at de gennem en lang Aarrække har ligget lavere end i Begyndelsen af 20rne. Prøver man at omregne disse Beløb til samme Prisniveau, faar man meget nær samme Billede, nemlig at der er ofret mest i de gode Aar som 1924—25 og 1929—30, medens der er sparet i andre og da ganske særlig i de meget daarlige Aar i Begyndelsen af 30rne. Derefter stiger Udgifterne igen, idet man nu søger at oprette noget af det forsømte. Tallene giver i det hele taget Indtryk af, at de økonomiske Forhold har været saaledes, at de ikke har tilladt store Udgifter paa denne Konto. Det skal dog tilføjes, at Nybygninger ikke medregnes som Driftsomkostninger det paagældende Aar, men først kommer ind i Driftsregnskabet som Afskrivningsbeløb gennem en længere Aarrække.

Inventarudgifterne viser i store Træk et lignende Billede, og tages det forskellige Prisniveau med i Betragtning, har denne Udgiftspost som Helhed ligger lavere i 30rne end i 20rne. Ogsaa her kan de vanskelige økonomiske Forhold tjene som Forklaring, men de formindskede Udgifter skyldes antagelig ogsaa i nogen Grad, at man har lært at passe og opbevare Maskiner og Redskaber bedre end tidligere. Heller ikke for denne Kontos Vedkommende medregnes Nyanskaffelserne som Driftsudgift det paagældende Aar, men amortiseres over en længere Aarrække.

Der foreligger imidlertid Opgørelser over de kontante Udgifter til større Nyanskaffelser fra og med 1922—23, der viser, at for disse 19 Aar har samtlige større Nyanskaffelser gennemsnitligt beløbet sig til godt 21 Kr. pr. ha aarlig. Desværre viser Opgørelsen ikke, hvorledes dette Beløb fordeler sig paa Inventar, Bygninger og Grundforbedringer; men henføres de

20 Kr. til Inventar og Bygninger, svarer det knapt nok til en aarlig Amortisation af 5 pCt. for Inventar og 1.5 pCt. for Bygninger beregnet paa Grundlag af disse Kapitaldeles bogførte Værdi, og Tallene maa derfor tydes i den Retning, at de undersøgte Landbrug i Aarene efter 1922 ikke har evnet at holde Bygninger og Inventar tilfredsstillende vedlige, og først i sidste Halvdel af 30erne har der, som nævnt under Kapitalforholdene, fundet en kraftigere Fornyelse Sted.

Beløbene til Ejendomsskatter og de mange Poster til Forsikring, der i Aarets Løb maa udredes i en Landbrugsbedrift, ligger højest i første Halvdel af 20erne og naar i 1925—26 op paa 55 Kr. pr. ha. Herefter falder de til 30 Kr. i Begyndelsen af 30erne, da de paalignede Skattebeløb gik noget ned, og der fra Statens Side blev ydet et Beløb til Lettelse af de amtskommunale Skatter. Men snart tager Stigningen i Ejendomsskatterne atter Fart, og i 1940—41 er Beløbet til Skatter og Forsikringer igen oppe paa henimod et halvt Hundrede Kr. pr. ha, hvoraf de 33 Kr. er Ejendomsskatter.

Et fuldt saa sikkert Billede af Variationerne i Driftsomkostningernes Størrelse og S sammensætning faar man iøvrigt af Tabel 22 i Afsnit 6, der viser Omkostningerne for 30 Ejendomme, som har deltaget i Undersøgelserne fra Driftsbureauets første Aar. Tallene for disse 30 Ejendomme falder imidlertid meget nøje sammen med de i Tabel 7 anførte Tal, og her skal derfor blot vises Forskydningen i Ejendomsskatternes Størrelse for de 30 Brug. Sammendraget i Femaarsperioder er Resultatet følgende:

<i>Ejendomsskatter, Kr. pr. ha.</i>					
Regnskabsaar:	1917/18—20/21	1921/22—25/26	1926/27—30/31	1931/32—35/36	1936/37—40/41
Skatter, Kr. pr. ha	29	35	31	27	39

I 1917—18, der er det første Aar, hvor Ejendomsskatterne er helt udskilt, udgjorde disse 20 Kr. pr. ha. De stiger derefter til 40 Kr. i 1921—22, men falder saa til 29 Kr. omkring 1931 for yderligere at aftage til 23 Kr. i 1932—33, hvor Lettelsen af Amtsskatterne gør sig stærkest gældende. Fra nu af stiger Ejendomsskatterne stærkt igen og naar i de to sidste Aar af Perioden op paa 43 Kr. pr. ha, altsaa mere end det dobbelte af Beløbet i 1917—18.

Et Overblik over Tallene i Tabel 7 giver Indtryk af en meget varierende S sammensætning af Driftsomkostningerne i de enkelte Aar. Dette er ogsaa Tilfældet og kan illustreres ved nedenstaaende Tal, der viser Driftsomkostningernes procentiske S sammensætning paa de mest karakteristiske Tidspunkter:

	19 ¹⁸ /19	19 ²⁴ /25	19 ²⁶ /27	19 ²⁷ /28	19 ³⁴ /35	19 ⁴⁰ /41
Arbejdsudgifter.....	50.3	34.5	40.2	37.1	43.7	47.0
Vareindkøb	24.1	47.9	39.5	45.6	33.5	28.0
Bygninger og Inventar	11.5	8.4	8.3	7.4	10.3	11.8
Andre Omkostninger .	14.1	9.2	12.0	9.9	12.5	13.2
Ialt ...	100	100	100	100	100	100

Sammenlignes disse Procenttal med Tallene i Tabellen, viser det sig, at det i overvejende Grad er Udgifterne til Vareindkøb og især til Kraftfoder, der bevirker den store Forskel i S sammensætningen. Særlig iøjnefaldende er de smaa Foderindkøb ved Periodens Begyndelse og Slutning, ligesom Nedgangen i Foderindkøbene fra Slutningen af 20'erne til 1934—35, da Indskrænkningen af Svineholdet var slaaet helt igennem, og saa træder klart frem.

Ligesom Tilfældet var for Bruttoudbyttet, er der ogsaa en stor Forskel i Driftsomkostningerne for de forskellige Brugsstørrelser; som Gennemsnit for alle 25 Aar aftager de saaledes fra 1023 Kr. pr. ha i Husmandsbrugene til 472 Kr. for de store Gaarde med over 100 ha. Ogsaa for de enkelte Landsdele er der, som nedenstaaende Tal viser, en betydelig Forskel i Omkostningernes Størrelse pr. ha.

Driftsomkostninger, Kr. pr. ha.

	Gennemsnit af 17 Aar 19 ²⁴ /25—40/41					Alle 25 Aar 19 ¹⁸ /17—40/41
	Arbejds- udgifter	Foder- indkøb	Andre Vare- indkøb	Andre Omkost- ninger	Ialt	
Sjælland	281	223	40	149	693	715
Sydlig Oer	324	192	57	165	738	772
Fyn	331	260	44	158	793	777
Østjylland	262	220	43	135	660	667
Midtjylland	214	180	43	106	543	572
Vestjylland	222	169	37	105	533	531

Forskellen er mest fremtrædende for Arbejdsudgifternes Vedkommende, idet Arbejdsforbruget pr. Arealenhed er langt

større for Øernes og Østjyllands Vedkommende end i det øvrige Jylland som Følge af det større Høstudbytte og de sværere Jorders større Arbejdsbehov. Men Forskellen hidrører ogsaa i nogen Grad fra de større Besætninger paa de bedre Jorder, der trods de større Afgrøder i disse Egne alligevel medfører større Foderindkøb pr. ha end for Brugene i Jyllands lettere Egne.

Det fremgaar desuden af Gennemsnitstallene for de 17 Aar, at det store Areal med Sukkerroer og den større Kornavl paa de sydlige Øer medfører et stort Arbejdsforbrug samt forholdsvis smaa Foderindkøb, men ret store Kunstgødningseudgifter. De store Besætninger, der er karakteristiske for de fynske Ejendomme, kræver derimod baade store Arbejdsudgifter og Foderindkøb; Tallene for denne Landsdel er dog lidt paavirket af, at der nogle Aar var forholdsvis flere Husmandsbrug blandt Materialet end for de øvrige Landsdele. Andre Vareindkøb ses at være relativt store i Jylland, men den største Post heraf er ogsaa Kunstgødning, hvoraf Forbruget har været forholdsvis stort paa de lettere Jorder i Jylland.

c. Rentabilitet.

Landbrugets Rentabilitet belyses i de driftsøkonomiske Undersøgelser sædvanligvis ved Forskellen mellem Bruttoudbytte og Driftsomkostninger, der betegnes som *Nettoudbytte af den gældfrie Ejendom* og er det Beløb, der bliver til Forrentning af Landbrugskapitalen, ikke alene af Prioritetsgæld og anden laant Kapital, men ogsaa af den Kapital, som Landmanden selv har staaende i Ejendommen, idet der ingen Renteudgifter er medregnet under Driftsomkostningerne. Beregnes Nettoudbyttet i Procent af Landbrugskapitalen, fremkommer *Forrentningsprocenten*.

Den her omhandlede Periode begyndte under en Krig af langt mere omfattende Karakter end nogensinde tidligere og sluttede under en ny Krig, hvis første Virkninger tydelig spores i Periodens to sidste Aar, og som under sit hidtidige Forløb allerede har grebet langt dybere ind i vort Lands økonomiske Struktur end den forrige Verdenskrig i Aarene 1914—18.

Da de mellemliggende Aar baade ude og hjemme i høj Grad var præget af hyppige Ændringer i Pengemidlernes Værdi saavel som af talrige Handelsrestriktioner af forskellig Art, foregik Landbrugets Produktion i denne Periode, som vist i de foregaaende Afsnit, under meget uensartede Vilkaar med hyppigt og ofte voldsomt svingende Konjunkturer fra Aar til Aar.

Resultatet af disse Forholds Indflydelse paa Landbrugets Økonomi fremgaar af Tabel 8, der indeholder de vigtigste Tal til Belysning af Rentabiliteten gennem de 25 Aar. Hvad Kapital og Omsætning angaar skal henvises til de foregaaende Afsnit, her skal blot de store og uensartede Svingninger i Bruttoudbyttets og Driftsomkostningernes Størrelse understreges.

Bruttoudbyttet var, som før nævnt, 1235 Kr. pr. ha under Højkonjunkturerne i 1924—25 og falder derefter — trods en stadig forøget Produktion — nogenlunde gradvis indtil 1933—34, da Lavpunktet naas med et Bruttoudbytte paa kun 532 Kr. pr. ha. Ogsaa Driftsomkostningerne naar deres største og mindste Beløb i de samme Aar, nemlig 989 Kr. i 1924—25 og 461 Kr. i 1933—34; men til Nedgangen i Bruttoudbyttet paa 703 Kr. svarer altsaa kun en Nedgang i Driftsomkostningerne paa 528 Kr.

Omvendt vil det ses, at i Perioder med Prisstigning øges Bruttoudbyttet stærkest; dette gælder saaledes Perioden fra 1921—22 til 1924—25, hvor Bruttoudbyttet gaar op med 404 Kr. pr. ha, mens Driftsomkostningerne kun stiger med 191 Kr. I det hele taget viser Udviklingen, at under et opadgaaende Prisniveau stiger Bruttoindtægten stærkere end Omkostningerne, og til Gengæld falder den ogsaa stærkere under et nedadgaaende Prisniveau; men sammenlignet med Forholdet i 1909—14 har en stor Del af Landbrugets Udgifter som Helhed i disse 25 Aar ligget paa et kendeligt højere Prisniveau end Produkterne.

1. Nettoudbytte af gældfri Ejendom og Forrentningsprocent.

Forskellen mellem Bruttoudbyttet og Driftsomkostningerne, der som nævnt er det Beløb, der bliver til Rest til Forrentning af den samlede Landbrugskapital, udgør for hele Perioden gen-

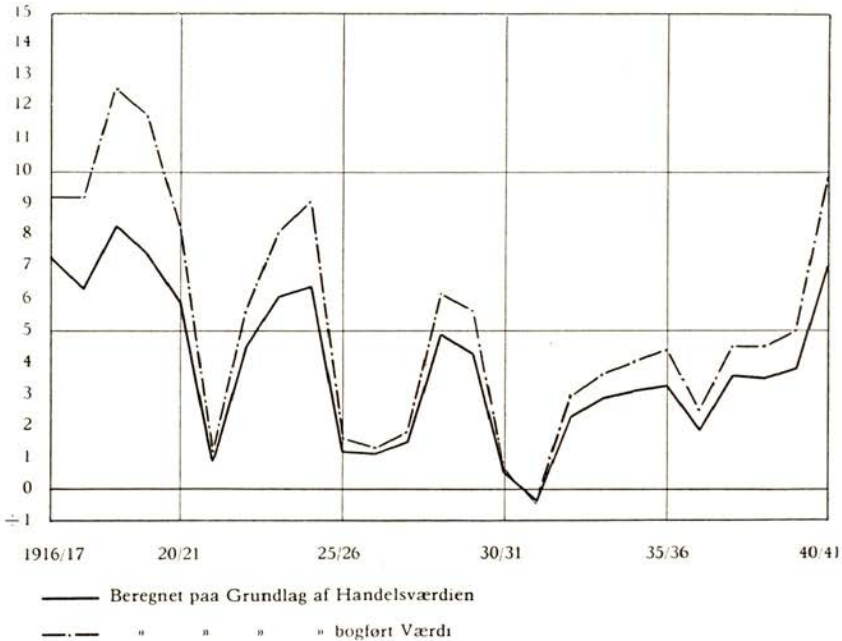
Tabel 8. Landbrugets Drejtsresultat 1916/17—40/41.

Regnskabs- aar	Kroner pr. ha					Nettoudbytte i pCt. af Landbrugs- kapital til		Kroner pr. ha				
	Landbrugs- kapital til		Bruttoudbytte	Drifts- omkostninger	Nettoudbytte af gældfri Ejendom	Han- dels- værdi	Bog- ført Værdi	Rentekrav af Handelsværdi	Nettooverskud	Indkomst af gældfri Ejendom	Familiens opnaaede Arbejdsfortj.	
	Han- dels- værdi	Bog- ført Værdi										
1916—17	3016	2395	824	604	220	7.3	9.2	168	52	313	145	
1917—18	3197	2351	699	482	217	6.8	9.2	161	56	322	161	
1918—19	3686	2405	857	551	306	8.3	12.7	188	118	431	243	
1919—20	3819	2394	1024	743	281	7.4	11.7	230	51	426	196	
1920—21	4038	2887	1185	949	236	5.8	8.2	241	÷	5	420	179
1921—22	3607	2808	831	798	33	0.9	1.2	177	÷	144	179	2
1922—23	3233	2568	837	692	145	4.5	5.6	155	÷	10	276	121
1923—24	3463	2594	1023	813	210	6.1	8.1	166	44	360	194	
1924—25	3819	2691	1235	989	246	6.4	9.1	184	62	416	232	
1925—26	3755	2777	880	836	44	1.2	1.6	181	÷	137	209	28
1926—27	3305	2666	767	732	35	1.1	1.3	158	÷	123	195	37
1927—28	3033	2453	775	731	44	1.5	1.8	145	÷	101	192	47
1928—29	3085	2423	851	700	151	4.9	6.2	147	4	295	148	
1929—30	3107	2409	817	682	135	4.3	5.6	148	÷	13	273	125
1930—31	3021	2408	651	637	14	0.5	0.6	145	÷	131	157	12
1931—32	2825	2377	560	571	÷ 11	÷ 0.4	÷ 0.5	135	÷	146	119	÷ 16
1932—33	2570	2054	562	502	60	2.3	2.9	122	÷	62	180	58
1933—34	2449	1948	532	461	71	2.9	3.6	116	÷	45	183	67
1934—35	2575	1955	557	478	79	3.1	4.0	122	÷	43	192	70
1935—36	2697	2025	609	521	88	3.3	4.4	128	÷	40	212	84
1936—37	2700	2076	616	564	52	1.9	2.5	129	÷	77	185	56
1937—38	2809	2203	703	603	100	3.6	4.5	134	÷	34	241	107
1938—39	2784	2167	701	604	97	3.5	4.5	133	÷	36	246	113
1939—40	2883	2223	787	677	110	3.8	5.0	139	÷	29	257	124*)
1940—41	3125	2249	932	711	221	7.1	9.8	151	70	386	245*)	
Gennemsnit af 25 Aar 1916/17—40/41	3144	2380	792	665	127	4.0	5.3	156	÷	29	271	115

*) Tallene omregnet til ensartet Sammensætning af Materialet efter Ejendomsstørrelse.

nemsnitligt 127 Kr. pr. ha, hvilket svarer til en Forrentning af Handelsværdien paa 4.0 pCt. og af den bogførte Værdi paa 5.3 pCt. Rentefoden for laant Kapital har imidlertid ligget væsentlig højere, og gaar man ud fra, at $\frac{2}{3}$ af Handelsværdien dækkes af laant Kapital, kan man derfor regne med, at Bru-
geren gennemsnitligt kun har faaet sin egen Kapital forrentet med omkring 3 pCt.; men i 20rnes og 30rnes Kriseaar var For-
rentningen af Landbrugets Egenkapital dog langt mindre.

Fig. 9. Forrentningsprocenten i Aarene 1916/17—1940/41.

De nævnte Gennemsnitstal er imidlertid Resultatet af store Variationer fra Aar til Aar. Dette fremgaar klarest af den grafiske Fremstilling i Figur 9, hvor den fuldt optrukne Kurve illustrerer Forrentningsprocentens Størrelse beregnet paa Grundlag af Handelsværdien de enkelte Aar.

Som det vil ses, viser Kurven en uregelmæssig Bølgelinie med sit højeste Toppunkt i 1918—19, svarende til et Nettoudbytte paa 306 Kr. pr. ha og en Forrentningsprocent paa 8.3. I Løbet af den følgende halve Snes Aar er Forrentningsprocenten Genstand for store Variationer, men følger som Helhed det hastigt skiftende Prisniveau med Toppunkter under Højkonjunkturerne i 1924—25 og i 1928—29, da Prisforholdene atter er kommet i nogenlunde Ro efter den forudgaaende Kronehævning.

De følgende Aars stærke Sænkning af Prisniveauet, der fortrinsvis ramte Landbrugets Indtægtsside, genspejles klart i den anførte Kurve, hvis nedadgaaende Tendens allerede spo-

res i 1929—30 og forstærkes i de følgende Aar saa kraftigt, at Nettoudbyttet forsvinder fuldstændigt, idet Driftsomkostningerne i 1931—32 endog overstiger Bruttoudbyttet med 11 Kr. pr. ha, svarende til en Forrentningsprocent paa \div 0.4.

Efter disse daarlige Aar, der, som tidligere fremhævet, nødvendigvis maatte bringe Landbruget store økonomiske Vanskeligheder og som Helhed medførte en betydelig Svækkelse af Landbrugets økonomiske Stilling, bedredes Forholdet atter nogenlunde jævnt omend ret svagt fra Aar til Aar; men en Bedring, der blot nogenlunde kunde afbøde Virkningerne af den forudgaaende Krise, indtræder først under den nuværende Krigs andet Aar, da den kraftige Forøgelse af Produktpriserne foraarsager en Stigning i Forrentningsprocenten fra 3.8 i 1939—40 til 7.1 i 1940—41. Ved Bedømmelsen af denne Stigning maa de unormale Forhold dog tages i Betragtning, ikke mindst den af Krigen fremtvungne Besætningsrealisation, der alene for Kvægs og Avlssvins Vedkommende har forhøjet Forrentningsprocenten med 0.4.

Forrentningsprocenten beregnet paa Grundlag af den bogførte Værdi (Figur 9) har naturligvis samme Tendens, men ligger noget højere og udviser tillige forholdsvis større Variationer, fordi Kapitalen vurderet paa denne Maade forholder sig mere stabil og paavirkes langsommere af skiftende Konjunkturer. Som Følge heraf vil de aarlige Variationer i Nettoudbyttet træde noget stærkere frem, naar Forrentningsprocenten beregnes paa Grundlag af den bogførte Værdi.

Gaar man ud fra den i Landbruget investerede Kapital, der er omtalt under Landbrugets Kapitalforhold Side 69, vil Forrentningsprocenten i højere Grad følge Variationerne i Nettoudbyttet; men da den investerede Kapital ved Periodens Begyndelse var væsentlig mindre end Handelsværdien og i Modsætning til denne stiger jævnt fra Aar til Aar gennem næsten hele Aarrækken under Indflydelse af Krigs- og Efterkrigsaaarenes høje Ejendomspriser, vil den investerede Kapital i de første Aar give en højere Forrentningsprocent end Handelsværdien. Forskellen aftager imidlertid gradvis, efterhaanden som den investerede Kapital øges. Dette er belyst ved omstaaende Tal,

hvor de 9 Aar fra 1916—17, indtil Deflationskrisen sætter ind i 1925—26, er sammenlignet med de efterfølgende 15 Aar samt Aaret 1940—41, hvor Virkningen af den nye Verdenskrig fuldtud gør sig gældende:

*Forrentningsprocenten beregnet paa Grundlag af Handelsværdi
og investeret Landbrugskapital.*

	9 Aar 19 ¹⁶ / ₁₇ — ²⁴ / ₂₅	15 Aar 19 ²⁵ / ₂₆ — ³⁹ / ₄₀	19 ⁴⁰ / ₄₁
Handelsværdi	5.9	2.5	7.1
Investeret Kapital	10.7	2.4	7.3

Tallene belyser klart, hvorledes den lave Kapitalinvestering forud for forrige Verdenskrig betingede en høj Kapitalforrentning under denne, medens Landbruget som Helhed nu er langt vanskeligere stillet som Følge af den høje Kapitalinvestering.

Da Ejendomsstørrelsens Indflydelse paa Brugenes Rentabilitet behandles i et senere Afsnit, skal her kun nævnes, at Nettoudbyttet pr. ha aftager stærkt med stigende Ejendomsstørrelse, men da Landbrugskapitalen ogsaa er aftagende, staar Smaabrugene som Gennemsnit for hele Perioden alligevel med en noget lavere Forrentningsprocent end alle de øvrige Brugsstørrelser, der som Helhed udviser nogenlunde samme Resultat.

Forholdene i de enkelte Landsdele fremgaar af Tabel 9, der viser Landbrugskapital (Handelsværdi), Nettoudbytte og de tilsvarende Forrentningsprocenter som Gennemsnit for hele Perioden og for Tidsrum med nogenlunde samme Nettoudbytte. De anførte Tal udviser ret betydelige Afvigelser fra Landsdel til Landsdel, men taget som Helhed er Nettoudbyttet i alle Perioder større paa Øerne end i Jylland og gennemgaende størst paa de sydlige Øer og en Del lavere i Midtjylland end i de øvrige Landsdele.

En Betragtning af Forrentningsprocenterne nederst i Tabellen giver et mere ensartet Billede, idet Forskellen i Nettoudbyttet delvis ophæves af nogenlunde tilsvarende Variationer i Kapitalens Størrelse. Som Gennemsnit for alle 25 Aar udviser Sjælland og de sydlige Øer dog den højeste Forrentning af Kapitalen, nemlig ca. 4.5 mod 3.6—3.9 for de øvrige Landsdele.

Tabel 9. Samlet Driftsresultat for de enkelte Landsdele.
1916/17—1940/41.

	5 Aar: 1916/17 —20/21	1 Aar: 1921/22	3 Aar: 1922/23 —24/25	3 Aar: 1925/26 —27/28	2 Aar: 1928/29 —29/30	2 Aar: 1930/31 —31/32	5 Aar: 1932/33 —36/37	3 Aar: 1937/38 —39/40	1 Aar: 1940/41	Alle 25 Aar
Landbrugskapital: (Handelsværdi)										
Sjælland	3610	3731	3622	3503	3266	3016	2734	2953	3298	3262
Sydlig Oer	4756	4005	4438	4122	3626	3266	2944	3476	3767	3809
Fyn	3604	4314	4109	4033	3635	3580	3114	3424	3942	3639
Østjylland	3865	3464	3457	3348	3119	3050	2823	3122	3363	3295
Midtjylland	2916	3326	3056	2478	2308	2270	2074	2288	2510	2536
Vestjylland	2661	2617	2810	3012	2836	2553	2328	2584	2825	2655
Alle Brug	3551	3607	3505	3364	3096	2923	2598	2825	3125	3144
Nettoudbytte af gældfri Ejendom:										
Sjælland	287	79	246	49	158	÷ 4	100	116	266	148
Sydlig Oer	372	71	263	40	127	÷ 26	93	158	370	166
Fyn	272	29	214	41	163	10	80	111	264	140
Østjylland	226	39	185	36	162	÷ 7	66	93	203	118
Midtjylland	165	÷ 60	142	31	116	15	60	84	167	91
Vestjylland	177	31	163	49	108	÷ 1	65	105	190	104
Alle Brug	252	33	200	41	143	2	70	102	221	127
Forrentnings- procent:										
Sjælland	8.0	2.1	6.8	1.4	4.8	÷ 0.1	3.7	3.9	8.1	4.5
Sydlig Oer	7.8	1.8	5.9	1.0	3.5	÷ 0.8	3.2	4.5	9.8	4.4
Fyn	7.5	0.7	5.2	1.0	4.5	0.3	2.6	3.2	6.7	3.8
Østjylland	5.8	1.1	5.4	1.1	5.2	÷ 0.2	2.3	3.0	6.0	3.6
Midtjylland	5.7	÷ 1.8	4.6	1.3	5.0	0.7	2.9	3.7	6.7	3.6
Vestjylland	6.7	1.2	5.8	1.6	3.8	0.0	2.8	4.1	6.7	3.9
Alle Brug	7.1	0.9	5.7	1.2	4.6	0.1	2.7	3.6	7.1	4.0

En nærmere Betragtning af de enkelte Perioder giver imidlertid Indtryk af, at Forskellen gør sig særlig gældende i Aarene med en høj Forrentningsprocent, specielt i den første og sidste Del af Perioden med gode Priser paa Planteprodukter, medens de jyske Landsdele endda staar fuldt saa godt som Øerne i nogle af de mellemliggende Aar med en stor Husdyrproduktion, som f. Eks. i 1928—29 og 1929—30, og i de vanskelige Aar synes Forrentningsprocenten at falde stærkere for Øernes end for Jyllands Vedkommende.

2. Rentekrav og Nettooverskud.

Landbrugets Økonomi kan endvidere belyses ved *Nettooverskudet*, der er det Beløb, som bliver til Rest af Nettoudbyttet, efter at den samlede Landbrugskapital er forrentet. Beregnes Rentekravet paa Grundlag af de enkelte Aars Handelsværdi, og der som Rentefod regnes med 4 pCt. af Jord, 5 pCt. af Bygninger og 6 pCt. af Driftskapitalen, fremkommer de i Tabel 8 anførte Beløb.

Det ses, at som Gennemsnit for hele Perioden bliver der et Nettounderskud paa 29 Kr. pr. ha, idet Nettoudbyttet i 17 af de 25 Aar er mindre end Rentekravet, og i de daarligste Aar andrager Nettounderskudet endog fra 120 til henimod 150 Kr. pr. ha. Hvis man kun regner med Forrentning af den bogførte Værdi, vil Nettoudbyttet i 12 af de anførte Aar være tilstrækkeligt til Dækning af Rentekravet, og for hele Perioden bliver der et Nettooverskud paa 10 Kr. pr. ha.

3. Indkomst af gældfri Ejendom og Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste.

Ved Beregningen af Nettoudbytte og Nettooverskud indgaar, som tidligere nævnt, et for hver Ejendom beregnet Vederlag for Familiens Arbejde og Driftsledelse i Driftsomkostningerne. Lægges dette Vederlag sammen med Nettoudbyttet, fremkommer den saakaldte „Indkomst af gældfri Ejendom“. For de Ejendomme, der ikke har Gæld eller andre Kapitalforpligtelser, svarer dette Beløb til Brugerens samlede Indkomst af Landbruget og angiver altsaa den Sum, der er til Raadighed til Dækning af privat Forbrug, personlige Skatter og Forsikringer. Er Ejendommen mere eller mindre gældsbehæftet, maa der af det nævnte Beløb desuden svares Renter og Afdrag.

Da Indkomsten af den gældfri Ejendom ikke alene er Resultatet af Familiens egen Arbejdsindsats, men tillige af Periodens skiftende Konjunkturer, bliver der ogsaa her Tale om meget betydelige Forskydninger gennem hele den omhandlede Periode. Beløbets Størrelse for hvert af Aarene er anført i Tabel 8, hvoraf fremgaar, at Bevægelsen som Helhed svarer ret nøje

til Forskydningerne i Nettoudbyttet og ligesom dette naar sit Maksimum i 1918/19 med 431 Kr. pr. ha og sit Lavpunkt i Kriseaaret 1931/32 med kun 119 Kr. pr. ha, svarende til et Udsving paa henholdsvis 59 pCt. over og 56 pCt. under den gennemsnitlige gældfri Indkomst, der for alle 25 Aar er paa 271 Kr. pr. ha.

Hvis man i Stedet for at regne med en ubehæftet Ejendom gaar ud fra, at Brugeren ikke blot skal svare Rente af den paa Ejendommen hvilende Gældsbyrde, men ogsaa skal have sin egen Kapitalindsats forrentet, før der bliver noget til Vederlag for Familiens eget Arbejde, kan man beregne Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste ved at trække Rentekravet af den samlede Landbrugskapital fra Indkomsten af den gældfri Ejendom.

Dette Beløb er anført i Tabellens sidste Kolonne, hvor der er regnet med Forrentning af hele Handelsværdien. Ganske naturligt varierer ogsaa Arbejdsfortjenesten med de skiftende Konjunkturer, og som man vil se, er Variationerne forholdsvis langt kraftigere her end Variationerne i Indkomsten af den gældfri Ejendom. Forskellen mellem disse to Beløb, der som nævnt svarer til det beregnede Rentekrav af den samlede Landbrugskapital, andrager iøvrigt 156 Kr. pr. ha som Gennemsnit for alle 25 Aar og er saaledes et klart Udtryk for de ulige Indtjeningsmuligheder ved Driften af en gældfri og en stærkt behæftet Ejendom, saavel som for den sidstes større Risiko for Underskud under faldende Konjunkturer paa Grund af det lavere Indkomstniveau.

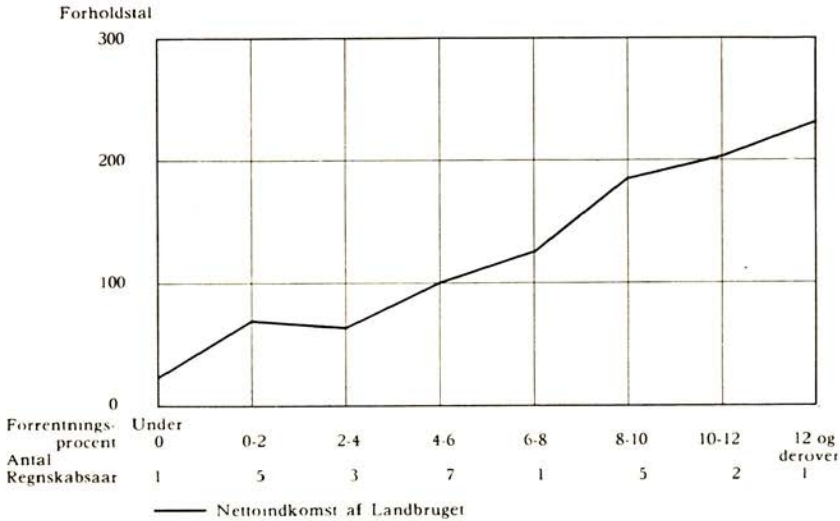
Ved Behandlingen af Landbrugets Økonomi har man i det foregaaende set bort fra dette Spørgsmaals privatekonomiske Side. At der er Tale om en meget intim Forbindelse mellem det driftsøkonomiske og privatekonomiske Resultat turde imidlertid være indlysende, og det kan derfor være af Interesse at se lidt nærmere paa dette Forhold.

Som nævnt i det foregaaende, indeholder Driftsomkostningerne et beregnet Vederlag for Familiens Arbejdsindsats, medens de reelt afholdte Renteudgifter ikke er medregnet. Paa Grundlag heraf kan man imidlertid udregne et Beløb, der kan

Fig. 10. Forholdet mellem Forrentningsprocent og Nettoindkomst af Landbruget.

25 Aar 1916/17—1940/41.

Forrentningsprocent 4—6 = 100.

betegnes som Nettoindkomsten af Landbruget og iøvrigt svarer til Forskellen mellem Indkomsten af gældfri Ejendom og de reelt afholdte Renteudgifter. Det skal tilføjes, at dette Beløb ikke er identisk med den skattepligtige Indkomst, i hvilket Tilfælde eventuelle Renteindtægter, personlige Skatter m. m. ogsaa skal tages i Betragtning.

Beregnes Nettoindkomsten for hvert af de 25 Aar og sammenstilles med den tilsvarende Forrentningsprocent beregnet paa Grundlag af bogført Værdi, fremkommer den i Figur 10 afbildede Kurve, der angiver det relative Forhold mellem Forrentningsprocentens og Nettoindkomstens Højde, naar Indkomsten ved en Forrentningsprocent paa 4—6 sættes = 100. Det ses af Figuren, at Nettoindkomsten i store Træk stiger jævnt og næsten regelmæssigt med tiltagende Forrentningsprocent og saaledes, at naar Forrentningsprocenten stiger fra under 0 til 12 og derover (nøjagtigt fra $\div 0.5$ til 12.7), stiger Forholdstallet for Indkomsten fra 22 til 231.

En Forbedring eller Forringelse i Landbrugets Rentabilitet

vil naturligvis paavirke Nettoindkomsten i tilsvarende Retning, men saa regelmæssigt, som de anførte Tal giver Indtryk af, er Forholdet dog ikke; det ses da ogsaa, at Kurven ikke har noget helt regelmæssigt Forløb. Aarsagen til denne Uregelmæssighed maa søges i det beregnede Arbejdsvederlag, der bestemmes af det almindelige Lønniveau, og som paavirker Nettoudbyttet og dermed ogsaa Forrentningsprocenten, men derimod ingen Indflydelse har paa Nettoindkomsten. Afvigelserne mellem Forrentningsprocenten og Nettoindkomstens Størrelse gør sig derfor særlig gældende for de mindre Brug, hvor det beregnede Vederlag til Familien udgør den langt overvejende Del af Arbejdsudgifter og Nettoindkomst. Som medvirkende Aarsag til, at Forrentningsprocent og Nettoindkomst ikke fuldtud følges ad, kan endvidere nævnes Renteudgifterne, der i de fleste Aar af denne Periode har udvist en fortsat Stigning som Følge af den forøgede Gældsbyrde, og da de ikke indgaar i Beregningen af Forrentningsprocenten, men fradrages Nettoindkomsten, har de stigende Renteudgifter i Aarenes Løb betydet et lille Fald i Nettoindkomsten i Forhold til den beregnede Forrentningsprocent.

Som Resumé af ovenstaaende kan det siges, at taget i store Træk er der god Overensstemmelse mellem Forrentningsprocent og Nettoindkomst, men Forholdet er ikke saa konstant, at Forrentningsprocenten kan bruges som Grundlag for en nøjagtig Vurdering af Landbrugernes Nettoindkomst fra Aar til Aar.

4. Pengeomsætning.

I Tilknytning til Omtalen af Driftsresultatet skal endvidere gives en kort Oversigt over den samlede Pengeomsætning i de 19 Aar fra 1922—23 til 1940—41, hvor der er foretaget en fuldstændig Opgørelse af Pengeomsætningen saavel for selve Landbruget som for Husholdning, Privat og eventuelle andre Erhverv. For Orienteringens Skyld skal tilføjes, at alle Køb og Salg paa Kredit er medregnet som konstant Omsætning paa de respektive Konti, medens den egentlige Mellemlægning (Bank, Kreditforening o. lign.) kun er op-

ført med det Beløb, der svarer til Forskydningen i Forholdet mellem Fordringer og Gæld i Aarets Løb. Naar Mellemlægningsbeløbet figurerer paa Indtægtssiden, betyder det derfor forøget Gældsstiftelse eller Formindskelse af Tilgodehavender i Bank, Sparekasse m. m., medens det modsatte er Tilfældet, naar Beløbet er opført paa Udgiftssiden.

Tabel 10 viser, at ogsaa Pengeomsætningen som Helhed varierer med de skiftende Konjunkturer, og den giver tillige et klart Billede af Privatøkonomiens stærke Afhængighed af Erhvervets skiftende Vilkaar. Dette Forhold er en naturlig Følge af, at langt den største Del af Omsætningen falder paa Landbruget og specielt for Indtægtssidens Vedkommende, idet Renteindtægten og Indtægten af andre Erhverv kun spiller en ringe Rolle i Forhold til Indtægten af selve Landbruget, og derfor maa Udgiftssiden nødvendigvis afpasses bedst muligt efter Landbrugets Afkastningsevne.

De varierende Konjunkturer giver sig iøvrigt klart til Kende ved en Betragtning af Mellemlægningsbeløbet, der, som man vil se, skifter fra Udgifts- til Indtægtssiden i nøje Overensstemmelse med Aarenes svingende Rentabilitet, idet 8 af de anførte Aar viser Opsparing, medens der i 10 Aar er Tale om Gældsstiftelse eller Tæring paa Tilgodehavender. Det sidste er navnlig Tilfældet i Deflationsaarene efter 1924—25 og under Krisen i 1930—32, da disse Beløb endog udgør fra 50 til henimod 70 Kr. pr. ha. For alle Aarene 1922/23—1940/41 er der en Udgiftssaldo paa gennemsnitlig 9 Kr. pr. ha, hvilket altsaa er ensbetydende med en tilsvarende Forøgelse af Gælden eller Nedgang i Tilgodehavenderne.

Naar Resultatet ikke er daarligere, skyldes det navnlig Periodens sidste Aar, der med et Overskud paa 116 Kr. pr. ha udviser et langt gunstigere Resultat end noget af de foregaaende Aar, men desværre et Overskud, der i høj Grad hidrører fra en kraftig Realisation af Besætningen og Forringelse af Produktionsapparatet som Helhed.

Ved Vurderingen af den paapegede Forringelse af den økonomiske Stilling gennem de 19 Aar bør man dog tage Beløbet til „Større Nyanskaffelser“ i Betragtning. Som Gennemsnit for alle Aarene andrager denne Post 21 Kr. pr. ha; men da dette Be-

Tabel 10. Pengeomsætningen 1922/23—1940/41.
Kr. pr. ha¹⁾.

	Indtægter				Udgifter							Ba- lance
	Land- bruget	Andre Erhverv	Renter	Mellem- regning	Land- bruget	Hushold- ning	Privat Forbrug	Renter	Personlige Skatter	Større Nyanskat- telser	Mellem- regning	
1922—23. . .	859	17	13	35	594	123	101	60	20	26	—	924
1923—24. . .	1012	18	13	—	671	131	112	62	15	35	17	1043
1924—25. . .	1191	22	15	—	825	147	125	65	17	47	2	1228
1925—26. . .	890	16	17	65	642	121	100	65	20	40	—	988
1926—27. . .	764	22	16	67	563	107	88	67	21	23	—	869
1927—28. . .	760	18	14	51	569	99	77	67	12	19	—	843
1928—29. . .	823	17	14	—	569	95	82	70	9	18	11	854
1929—30. . .	846	13	13	2	596	91	90	70	10	17	—	874
1930—31. . .	672	17	13	54	484	80	75	71	14	32	—	756
1931—32. . .	565	19	12	48	432	63	56	70	14	9	—	644
1932—33. . .	549	13	11	—	372	63	54	69	8	4	3	573
1933—34. . .	547	13	11	—	351	64	64	63	6	7	16	571
1934—35. . .	567	11	10	8	380	68	66	61	10	11	—	596
1935—36. . .	610	10	10	—	403	70	69	62	11	11	4	630
1936—37. . .	621	11	10	15	427	72	67	63	12	16	—	657
1937—38. . .	684	16	10	1	465	77	76	65	14	14	—	711
1938—39. . .	681	11	10	—	459	76	74	62	12	19	—	702
1939—40. . .	763	12	10	—	501	84	77	66	17	28	12	785
1940—41. . .	914	15	10	—	507	101	96	69	19	31	116	939
Gennemsnit af de 19 Aar 1922/23-40/41	754	15	12	9	516	91	82	66	14	21	—	790

¹⁾ I denne og den følgende Tabel er Tallene i Lighed med de grafiske Fremstillinger omregnet saaledes, at hver enkelt Ejendomsstørrelse er tillagt samme Vægt i alle Aarene.

løb, som nærmere paavist under Driftsomkostningerne Side 77, næppe har været tilstrækkeligt til fuld Fornyelse end sige Modernisering af Bygninger og Inventar, har Kapitalforringelsen faktisk været større end det Beløb, de 9 Kr. paa Mellemregningskontoen giver Udtryk for.

De mange Poster, der indgaar i Pengeomsætningen, skal ikke omtales nærmere, kun skal der gøres opmærksom paa Nedgangen i Renteindtægten og de stigende Renteudgifter, der hver for sig taler om den Tilbagegang, som Kriseaar og Gældsbyrde har paaført Landbrugets Udøvere.

5. Formueforhold.

Det nævnte Forhold bekræftes med al ønskelig Klarhed af Oversigten over Formueforholdene i Tabel 11, som omfatter de samlede Aktiver og Passiver samt Nettoformuen eller Egenkapitalen, der fremkommer som Forskellen mellem den samlede Aktivkapital og den samlede Gæld.

Med Hensyn til Aktiverne skal bemærkes, at disse Beløb fremkommer som Summen af Landbrugskapitalens og anden Erhvervskapitals bogførte Værdi samt Bank- og Sparekasseindskud, Værdipapirer, Varefordringer m. m. og Kassebeholdning paa Statustidspunktet. Da Passiverne omfatter saavel Prioritetsgælden som Laan med eller uden Kaution og Skyld for modtagne Varer samt Skatte- og Renterestancer, er alle Poster taget i Betragtning, og Forskellen mellem Aktiver og Passiver angiver saaledes de undersøgte Ejendommers gennemsnitlige Nettoformue paa de angivne Tidspunkter.

Antallet af Ejendomme vedrørende Pengeomsætning og Formueforhold er dog noget mindre end ved Undersøgelserne over Landbrugets Driftsforhold som Følge af, at Forpagtergaardene ikke indgaar i Formueoversigten, og fordi en Del Regnskaber sædvanlig maa udgaa paa Grund af ufuldstændige Oplysninger. Antallet maa dog antages at være tilstrækkeligt som Grundlag for en Belysning af de generelle Variationer fra Aar til Aar.

Det ses af Tabellen, at de samlede Aktiver i denne Periode naar deres største Værdi under Inflationen i 1924—25 og derefter formindskes kraftigt under Trykket af den voldsomme og hastige Kronestigning i 1925—26, der navnlig medførte en meget betydelig Reduktion af Besætnings- og Forraadskapitalens Værdi. Det senere almindelige Prisfald, der sætter ind omkring 1930, fører til en yderligere Tilbagegang, der først standser omkring 1934, hvor de samlede Aktiver er næsten 35 000 Kr. mindre pr. Ejendom end i 1925. Efter 1934 følger en lille, men ret jævn Forøgelse i Aktivernes Værdi.

Det kan tilføjes, at tages samtlige Tilgodehavender under et, er der heri en Tilbagegang paa ca. 60 pCt. fra 1924/25 til 1934/35, hvilket viser, i hvor høj Grad disse Landbrug som

Tabel 11. Formueoversigt 1922—1941.
Kroner pr. Ejendom.

	Aktiver	Passiver	Nettoformue
1922	102950	50744	52206
1923	103350	54120	49230
1924	106394	56251	50143
1925	107078	55267	51811
1926	102745	56788	45957
1927	93941	58184	35757
1928	93174	59329	33845
1929	92279	57587	34692
1930	91298	58515	32783
1931	88706	60019	28687
1932	77953	59069	18884
1933	74268	57040	17228
1934	72178	54400	17778
1935	73030	53823	19207
1936	75579	54165	21414
1937	78915	54359	24556
1938	80176	53765	26411
1939	76570	52569	24001
1940	78590	53857	24733
1941	84252	53408	30844

Helhed har maattet tære paa de likvide Midler. At disse ikke i alle Tilfælde har været tilstrækkelige til at klare Kriseaarene fremgaar imidlertid klart af Forskydningerne i Gældens Størrelse, idet denne forøges under Deflationsaarene 1926—28 og under de senere Kriseaar først i 30'erne.

Den kendelige Formindskelse af Gælden i Aarene efter 1932 skyldes antagelig i nogen Grad private Aftaler om Gældsnedskrivning, men maa sikkert i højere Grad vurderes paa Baggrund af Lovforanstaltningerne vedrørende Landbrugets Gældsforhold, der i adskillige Tilfælde førte til en væsentlig Nedskrivning i Gældens Størrelse.

Resultatet af disse Forholds samlede Virkning paa Landbrugets Egenkapital er udtrykt i Størrelsen af den beregnede Nettoformue. Det vil ses, at denne ligesom Aktivkapitalen er størst i 1925 og derefter falder fra Aar til Aar indtil 1933, da den kun udgør en Trediedel af Beløbet i 1925. I de følgende Aar indtræder en nogenlunde jævn Fremgang indtil 1940, hvorefter der følger en forholdsvis kraftig Fremgang som Følge af

det stigende Prisniveau, der medførte en Forhøjelse af Besætningens Vurderingsniveau samt en ikke ubetydelig Forøgelse af de likvide Midler.

5. Store og smaa Brug.

a. Produktion og Rentabilitet.

Hovedresultatet med Hensyn til Omsætning og Rentabilitet for forskellige Ejendomsstørrelser fremgaar af Tabel 12, der viser Gennemsnitstallene for samtlige 25 Aar. Mest bemærkelsesværdig er den store Forskel i Omsætningens Størrelse, der maalt ved Bruttoudbyttet eller Driftsomkostningerne falder saa stærkt med tiltagende Ejendomsstørrelse, at den er godt dobbelt saa stor i Husmandsbrugene som paa Gaardene med over 100 ha. Ogsaa Nettoudbyttet af gældfri Ejendom aftager med stigende Ejendomsstørrelse; men som Følge af den store Landbrugskapital i Smaabrugene staar disse alligevel med den laveste Forrentningsprocent, medens de mellemstore Brug som Helhed udviser den højeste Forrentning.

I det følgende skal paa Grundlag af det foreliggende Materiale gives en nærmere Belysning af Driftsforholdene i de forskellige Brugsstørrelser. Desværre kan ikke alle Undersøgelser føres tilbage gennem samtlige 25 Aar, fordi Materialet var lovlig spinkelt de første Aar, og Bearbejdningen dengang gennemførtes mindre detailleret, end Tilfældet har været de senere Aar; hvor Tallene ikke omfatter alle 25 Aar, er det anført i Tabellerne.

Tallene for Arealets Benyttelse i Tabel 13 viser tydeligt Forskellen i Driftsformen, idet Smaabrugenes Drift gennem et stort Foderroeareal, næsten 22 pCt. af hele Marken, er baseret paa et meget stort Husdyrhold, medens de store Gaarde har et langt mindre Foderroeareal og mindre Besætninger, men et betydeligt Areal med Salgsafgrøder, særlig Frø, der i Forbindelse med det større Kornsalg medfører et stort direkte Salg af Plante-produkter. Bønderbrugene indtager en Mellemstilling, men har et relativt større Græsareal end Husmandsbrugene og de store Gaarde. Da Græsarealerne uden for Omdriften er forholdsvis størst paa de store Gaarde, udgør Korn og Frø en kendelig større Andel af selve Agermarken, end de anførte Tal i Ta-

Tabel 12. Samlet Oversigt over Landbrugets Driftsresultat.
25 Aar 1916/17—1940/41.

	Antal Regn- skaber	Kroner pr. ha					Nettoudbytte i pCt. af Land- brugskapital til	
		Landbrugs- kapital til		Brutto- udbytte	Driftsom- kostninger	Netto- udbytte af pældfr Ejendom	Hand- dels- Værdi	Bogført Værdi
		Hand- dels- værdi	Bogført Værdi					
Under 10 ha.....	2995	4372	3075	1164	1023	141	3.2	4.6
10— 20 —.....	2634	3276	2410	826	692	134	4.1	5.6
20— 30 —.....	3294	3060	2343	771	639	132	4.3	5.6
30— 50 —.....	4083	2816	2199	692	571	121	4.3	5.5
50—100 —.....	1960	2572	2026	618	508	110	4.3	5.4
Over 100 —.....	1142	2359	1967	572	472	100	4.2	5.1
Alle Brug	16108	3144	2380	792	665	127	4.0	5.3

bellen giver Indtryk af, og dette er Aarsagen til, at et lille Brakareal stadig bibeholdes i disse Brug.

Hvad Høstudbyttet angaar, er Kornhøsten pr. ha praktisk talt lige stor i samtlige Brugsstørrelser. Foderhøsten synes at have Tendens til at stige med aftagende Ejendomsstørrelse, hvilket formentlig bl. a. skyldes en omhyggeligere Behandling (Udtynding) af Roemarken, den større Staldgødningsmængde og navnlig, at man anvender Roetoppen til Opfodring i noget større Udstrækning i de mindre Brug end paa de større Gaarde, hvor det kniber mere med Arbejdskraften, idet kun den opfodrede Roetop tages med ved Bestemmelsen af Høstudbyttet.

Udbyttet pr. ha af Græs- og Grønfoderarealerne udviser derimod en afgørende Forskel, idet det aftager fra godt 4000 F. E. i Smaabrugene til ca. 2300 F. E. paa de store Gaarde. En væsentlig Aarsag hertil er imidlertid det Forhold, at med tiltagende Ejendomsstørrelse skifter Arealerne i nogen Grad Karakter. I Smaabrugene er den overvejende Del af Græsarealet, nemlig ca. 75 pCt., Sædskiftegræsmarker. Disse aftager gradvis med stigende Ejendomsstørrelse og omfatter paa de store Gaarde kun godt 40 pCt. af det samlede Græsareal. Samtidig stiger Arealet med vedvarende Græs og Eng, hvoraf en ikke ubetydelig Del navnlig for de store Gaardes Vedkommende bestaar af mindre ydende Arealer, der naturligvis trækker det gennemsnitlige Høstudbytte stærkt ned. Men desuden har det

Tabel 13. Arealbenyttelse, Høstudbytte og Husdyrhold.
25 Aar 1916/17—1940/41.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	Over 100 ha	Alle Brug
<i>Jordværdi, Kr. pr. ha . . .</i>	1035	979	1036	1004	992	1020	1015
<i>pCt. af Arealet dyrket med:</i>							
Korn	43.8	43.5	43.0	43.0	43.6	44.6	43.5
Foderroer og Kartofler	21.9	18.6	15.8	14.7	13.2	10.7	16.3
Græs og Grønfoder . . .	31.7	35.2	36.1	37.4	36.1	32.9	35.3
Handelsroer	1.6	1.2	1.9	1.6	2.0	1.9	1.6
Frø	0.8	1.2	2.3	2.2	3.3	6.9	2.3
Brak	0.2	0.3	0.9	1.1	1.8	3.0	1.0
<i>Høstudbytte pr. ha:</i>							
Korn, kg	2714	2595	2771	2756	2641	2673	2706
Foderroer og Kartofler, F. E.	5711	5511	5660	5632	5274	5264	5541
Græs, Grønfoder, Hø, F. E.	4068	3191	3047	2748	2537	2312	2920
Gens. af de 3 Afgrøder, F. E.	3986	3605	3581	3394	3153	3065	3448
<i>Mælkeydelse, kg pr. Ko:</i>							
Iflg. Driftsregnskab . . .	3320	3325	3337	3298	3124	3084	3264
" Kontrolforen. (1933/34—40/41)	3796	3752	3665	3637	3537	3516	3669
<i>Besætning pr. 100 ha:</i>							
Arbejdsheste (1924—40)	27.3	15.8	14.1	12.9	10.7	8.4	15.4
Plage og Føl "	0.8	2.2	2.8	3.6	2.9	1.6	2.5
Malkekøer "	87.4	66.3	58.9	53.3	46.9	41.9	60.8
Opdræt "	55.1	59.7	59.2	55.5	48.0	36.8	54.3
Avlssvin "	28.9	19.1	15.9	13.2	11.4	7.6	16.6
Andre Svin "	178.3	129.0	130.2	116.9	98.2	53.6	123.2

Betydning, at Kreaturbestanden er kendeligt større pr. Arealenhed i Smaabrugene end i Bønderbrugene og paa de større Gaarde, idet den større Besætning betinger en bedre Udnyttelse af Græsarealerne og som Følge heraf et større Høstudbytte pr. Arealenhed.

Efterfølgende Tal viser Grovfoderarealets Størrelse pr. stort Kreatur i de enkelte Ejendomsstørrelser. Da Grovfoderet til Svinene og det Foder, Frømarkerne eventuelt kan afgive, ikke er taget med i Beregningen, maa Tallene ikke tages

som det helt nøjagtige Udtryk for Forholdet mellem Grovfoderareal og Besætningsstørrelse; men disse Faktorer spiller dog gennemgaaende en saa ringe Rolle, at de ikke vil kunne forårsage nogen synderlig Ændring i de anførte Tal.

Grovfoderareal og Husdyrhold.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	Over 100 ha
ha Foderroer pr. st. Kreatur	0.18	0.19	0.18	0.18	0.19	0.18
ha Græs og Grønfl. „	0.24	0.34	0.37	0.42	0.47	0.51

Medens Roearealet pr. stort Kreatur praktisk talt er ens for alle Brug, er der en meget betydelig Forskel for Græsarealets Vedkommende, der, som det vil ses, er 50 pCt. større i Bønderbrugene og paa de store Gaarde endog over dobbelt saa stort som i Husmandsbrugene.

Det store Foderroeareal og det større Udbytte af Græsarealerne i de mindre Brug bevirker naturligvis, at disse høster et væsentligt større Antal F. E. pr. ha af det samlede Areal; men det samlede Høstudbytte i disse Brug bestaar altsaa fortrinsvis af Grovfoder, hvis rationelle Udnyttelse kræver et betydeligt Tilskud af indkøbte Foderstoffer og Korn, medens de større og navnlig de største Brug med de smaa Besætninger er mindre afhængige af Kraftfoderindkøb og samtidig er i Stand til at forsyne Markedet direkte med Planteprodukter.

Mælkeydelsen pr. Ko findes ogsaa anført i Tabel 13. Der er ikke stor Forskel paa Udbyttet i Husmandsbrugene og Bøndergaardene; men Ydelsen er noget lavere for de større Gaarde, hvad enten man ser paa Ydelsen iflg. Kontrolforening for de sidste 8 Aar eller paa Tallene for alle 25 Aar, der viser Ydelsen pr. Ko iflg. Driftsregnskabet, det vil sige indvejet Mælk til Mejeri samt bogført Hjemmeforbrug. Den store Forskel mellem de to Rækker af Ydelsestal skyldes delvis, at Kontrolforeningstallene kun omfatter Aarene 1933—40, hvor Ydelsen har været højere end Gennemsnittet for hele Perioden.

Hvad Husdyrholdets Størrelse angaar, er Udslagene ganske anderledes store: 3—4 Gange saa mange Svin, dobbelt saa mange Køer og 50 pCt. flere Ungkreaturer i Husmandsbrugene end paa de store Gaarde viser Husdyrholdets store Betydning i de mindre Brug. Med Hensyn til den store Hestebestand i

Smaabrugene skal det bemærkes, at næsten to Trediedele af Bestanden paa disse Ejendomme er Smaaheste. Som det fremgaar af følgende Tal, fik Svinereguleringen naturligvis en afgørende Indflydelse paa Bestandens Størrelse for samtlige Ejendomsstørrelser.

Antal Svin ialt pr. 100 ha, naar Bestanden 1931 sættes = 100.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	Over 100 ha
1931	100	100	100	100	100	100
1935	55	48	46	46	53	61
1936	54	54	48	51	54	65
1937	53	49	46	45	48	61
1938	46	45	43	41	40	50
1939	46	45	41	41	39	49

Fra 1931, hvor Bestandens Størrelse naaede Maksimum, til 1935 er Antallet praktisk talt halveret, men det ses, at Nedgangen er forholdsvis størst for de middelstore Bønderbrug og mindst for de store Gaarde. Ændringen i Svinekorttildelingen i 1937 bevirkede derimod en større Nedgang for de store Gaarde end for de andre Ejendomsstørrelser; men for hele Perioden er Nedgangen fremdeles mindst for disse.

Oversigten over Kapitalforholdene i Tabel 14 viser, at medens Jordværdien praktisk talt er ens for samtlige Brugsstørrelser, aftager Besætningskapitalen med stigende Ejendomsstørrelse saa stærkt, at den kun er knapt halvt saa stor for Gaardene med over 100 ha som for Husmandsbrugene. Inventarværdien udviser omtrent samme Forhold, medens der er endnu større Forskel i Bygningsværdien. Dette Forhold er dels en Følge af Forskellen i Besætningens Størrelse, men skyldes ogsaa, at Værdien af den private Beboelse, der ogsaa indgaar i Bygningskapitalen, udgør en relativt større Andel af Bygningerne i de mindre Brug end paa de større Ejendomme.

Til nærmere Belysning af Inventarkapitalens Sammensætning kan anføres omstaaende Tal fra Statusopgørelsen 1940 for 211 Ejendomme. Tallene er gennemgaaende størst i de mindre Brug, hvor alene de nødvendige Inventargenstande og Maskiner betinger en ret stor Inventarværdi pr. ha. Men der ses at være Afvigelser, som netop giver Udtryk for den bedre tekniske Ud-

Inventarværdiens Sammensætning.

Kr. pr. ha 1940.

	Husmandsbrug under 10 ha	Bønderbrug 10—50 ha	Større Gaarde over 50 ha
Kraftmaskiner	37	14	16
Saamaskiner	17	9	5
Høstmaskiner	30	28	19
Tærskemaskiner	44	27	29
Jordbearbejdningsredskaber	34	15	13
Særlige Maskiner	1	4	6
Transportredskaber	42	21	20
Seletøj	10	5	3
Fodertilberedningsmaskiner	18	10	4
Malkemaskiner	0	16	10
Staldinventar	8	4	4
Haandredskaber	6	2	2
Andet Inventar	13	5	4
Ialt	260	160	135

rustning paa Bøndergaardene og de større Gaarde. Dette gælder saaledes for Høstmaskiner, Tærskemaskiner og „Særlige Maskiner“, hvoraf den sidste Gruppe omfatter Apparater til Kartoffellægning, Optagning af Rodfrugter, Gødningsspredere, Sprøjter o. s. v. Tallene viser endvidere det næsten selvfølgelig, at Malkemaskinerne hidtil kun har fundet Udbredelse i Bønderbrugene og paa de større Gaarde.

Det intensive Markbrug og de store Besætninger i de mindre Brug kræver imidlertid ogsaa store Driftsomkostninger. Det fremgaar saaledes af Tabellen, at Arbejdsudgifterne som Gennemsnit for alle 25 Aar aftager fra 436 Kr. pr. ha i Husmandsbrugene til 284 Kr. i de smaa Bønderbrug og derfra yderligere til 195 Kr. for de store Gaarde, medens Foderindkøbene falder fra 369 til 221 og 99 Kr. pr. ha, og Foderindkøbene paa de store Gaarde andrager saaledes kun godt en Fjerdedel af Husmandsbrugenes. Trods det intensive Markbrug opretholdes de store Besætninger i Smaabrugene saaledes kun delvis af den hjemlige Foderproduktion og er i betydelig Grad baseret paa indkøbte Fodermidler. Spørgsmaalet skal behandles lidt nærmere, men først vil vi se paa, hvor stor en Produktion der i de forskellige Brugstørrelser oparbejdes til Salg og til Forsyning af egen Husholdning.

Tabel 14. Landbrugskapital, Driftsomkostninger og Bruttoudbytte, Kr. pr. ha.
25 Aar 1916/17—1940/41.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	Over 100 ha	Alle Brug
Landbrugskapital (bogført Værdi):							
Jord	1035	979	1036	1004	992	1020	1015
Bygninger	1189	767	689	633	544	520	745
Besætning	563	444	424	391	342	269	421
Inventar	248	190	163	141	115	115	166
Forraad	40	30	31	30	33	43	33
Ialt	3075	2410	2343	2199	2026	1967	2380
Driftsomkostninger:							
Arbejdsudgifter	436	284	261	234	207	195	274
Fodermidler	369	221	196	168	137	99	208
Andre Vareindkøb	53	49	47	44	47	55	48
Andre Omkostninger ..	165	138	135	125	117	123	135
Ialt	1023	692	639	571	508	472	665
Bruttoudbytte:							
Planteavl	85	82	103	105	131	220	108
Kvæg	503	394	357	327	274	240	362
Svin	365	243	229	192	162	81	226
Fjerkræ	134	54	36	26	17	6	48
Andre Husdyr	10	18	18	17	13	5	15
Andre Kilder	67	35	28	25	21	20	33
Ialt	1164	826	771	692	618	572	792

Disse Forhold er belyst gennem Bruttoudbyttets Størrelse i Tabel 14, hvor Beløbene findes anført for de enkelte Hovedprodukter. Tallene giver et klart Billede af den intime Forbindelse mellem Driftsform og Ejendomsstørrelse: Øget Salg af Planteprodukter og aftagende Indtægt af Husdyrholdet med tiltagende Ejendomsstørrelse. Dette gælder navnlig for Svin og Fjerkræ, hvoraf Bruttoudbyttet daler fra 499 Kr. pr. ha i Husmandsbrugene til 297 Kr. i de mindre Bønderbrug og yderligere til 87 Kr. for de store Gaarde. Indtægten af Kvægholdet udviser ikke en tilsvarende Forskel, fordi denne Driftsgren i højere Grad maa baseres paa hjemmeavlet Foder. Betydningen af disse Variationer fremgaar klarere af efterfølgende Oversigt, der viser Bruttoudbyttets procentiske Sammensætning for hver af de omhandlede Ejendomsgrupper.

Bruttoudbyttets procentiske Sammensætning.

25 Aar 1916/17—1940/41.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	Over 100 ha	Alle Brug
Fra Planteprodukter	7.3	9.9	13.4	15.2	21.2	38.5	13.6
— Kvæg	43.2	47.6	46.3	47.3	44.3	42.0	45.7
— Svin	31.3	29.3	29.7	27.7	26.2	14.2	28.5
— Fjerkræ	11.5	6.5	4.7	3.8	2.8	1.0	6.1
— Andre Husdyr	0.9	2.2	2.3	2.4	2.1	0.8	1.9
— Andre Kilder	5.8	4.5	3.6	3.6	3.4	3.5	4.2
Ialt	100	100	100	100	100	100	100

I den her behandlede Periode har de mindre Brug afgivet Varer til Marked og Hjemmeforbrug for et væsentligt større Beløb pr. Arealenhed end de større Gaarde; men dette skyldes udelukkende den store Husdyrproduktion, idet Bruttoudbyttet af Planteprodukter i Smaabrugene kun udgør omkring 40 pCt. af de store Gaardes Salgsindtægt pr. Arealenhed (jævnf. Tabel 14). Dette faar naturligvis en ikke ringe Betydning for Markedets Forsyning med de forskellige Produkter, og Spørgsmaalet vil derfor blive nærmere belyst under Afsnittet om Landbrugets samfundsmæssige Betydning.

Aarsagen til den store Husdyrproduktion i de mindre Brug maa, som allerede nævnt, i nogen Grad søges i de store Foderindkøb. Et Indtryk af, hvor stor en Produktion der er frembragt paa Grundlag af de hjemlige Markafgrøder, faar man ved at trække Værdien af Foderindkøbene fra det samlede Bruttoudbytte. Almindeligvis plejer man ogsaa at trække Udsæd og Gødningsindkøb fra, hvorved man kommer til en Størrelse, der i Statistiken betegnes som Brugenes Nettoproduktion. Fradraget disse Vareindkøb, giver en Beregning paa Grundlag af Gennemsnitstillene for alle 25 Aar følgende Resultat:

Bruttoudbytte og Nettoproduktion, Kr. pr. ha.

25 Aar 1916/17—1940/41.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	Over 100 ha	Alle Brug
Bruttoudbytte	1164	826	771	692	618	572	792
Vareindkøb	422	270	243	212	184	154	256
Nettoproduktion	742	556	528	480	434	418	536

Som det ses, er Forskellen i Vareindkøbene saa stor, at Nettoproduktionen pr. ha kun er 214 Kr. eller ca. 40 pCt. større i Smaabrugene end i de mellemstore Bønderbrug og 324 Kr. større end for de store Gaarde, medens den tilsvarende Forskel i Bruttoudbyttet var henholdsvis ca. 400 og 600 Kr. pr. ha. Men selv beregnet paa denne Maade er Produktionen al ligevel ret stærkt aftagende pr. ha med tiltagende Ejendomsstørrelse.

De mindre Brugs Overlegenhed med Hensyn til Produktionens Størrelse skyldes navnlig disses større Indsats af Kapital og Arbejde. Sammenlignes denne Indsats med den opnaaede Produktion, staar Smaabrugene derimod daarligst, medens de middelstore Brug stiller sig gunstigst, hvilket fremgaar af følgende Tal:

Produktion, Arbejdsforbrug og Udbyttekvotient.
25 Aar 1916/17—1940/41.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	Over 100 ha	Alle Brug
Arbejdsudgifter, Kr. pr. ha.	359	212	190	168	150	154	207
Bruttoudbytte pr. 100 Kr. Arbejdsudgift..	324	390	406	412	412	371	383
Nettoproduktion do.	206	262	278	286	289	271	259
Udbyttekvotient	88.1	93.5	95.4	95.2	95.2	95.5	94.3

I Bønderbrugene opnaas altsaa et Bruttoudbytte paa ca. 400 Kr. pr. 100 Kr. Arbejdsudgift (Driftslederløn ikke medregnet) mod 371 Kr. for Gaardene med over 100 ha og 324 Kr. i Husmandsbrugene. For Nettoproduktionens Vedkommende er Forskellen forholdsvis større, idet Beløbet varierer fra godt 200 Kr. i Husmandsbrugene til ca. 280 Kr. i de mellemstore Brug og 270 Kr. paa de store Gaarde, der altsaa hvad Nettoproduktionen angaar omtrent staar paa lige Fod med Bønderbrugene.

Ved Beregning af Udbyttekvotienten faas et samlet Udtryk for det opnaaede Resultat i Forhold til Indsatsen af Arbejde og Kapital. Den beregnes som Forholdet mellem de bogførte Arbejdsomkostninger + Nettoudbytte og Arbejdsomkostninger + normalt Rentekrav af Kapitalens Handelsværdi, idet sidstnævnte sættes = 100. Som det fremgaar af Tallene,

har ingen af Grupperne opnaaet fuld Dækning, men Forholdet er kendeligt gunstigere for de store Gaarde og Bønderbrugene, der staar meget nær ens med en Udbyttekvotient paa ca. 95, medens Husmandsbrugene kun har opnaaet 88.1.

Sammenfatter man de her omhandlede Undersøgelser, faas som Resultat, at Produktionen pr. ha afgjort er størst i de mindre Brug, men at Indsatsen samtidig er saa stor, at skal hele Kapitalen ansat til Handelsværdi forrentes med normal Rente og hele Arbejdsindsatsen — ogsaa Familiens — betales efter den gængse Dagløn, bliver Omkostningerne pr. produceret Enhed større i Smaabrugene end i Bønderbrugene og paa de store Gaarde.

Disse Tal giver iøvrigt samme Billede som Tallene i Tabel 15, der viser, at trækkes den beregnede Rente af Ejendommens Handelsværdi fra Nettoudbyttet af den gældfri Ejendom, bliver **Nettoudskudet** størst i Smaabrugene, nemlig 78 Kr. pr. ha mod 29 Kr. for de mindste Bønderbrug og kun 14 Kr. for de store Gaarde med over 100 ha.

De følgende Tal i Tabel 15 viser Brugenes Økonomi belyst ved **Indkomsten af gældfri Ejendom**, der som nævnt er Summen af Nettoudbyttet og det beregnede Vederlag for Familiens Arbejde og Driftsledelse. I Tabellen findes denne anført som Gennemsnit for alle 25 Aar. Det ses, at Familiens beregnede Arbejdsvederlag aftager fra 362 Kr. pr. ha i Husmandsbrugene til rundt regnet 100 Kr. i de middelstore Brug og 30 Kr. for de store Gaarde med over 100 ha. Lægges her til det beregnede Nettoudbytte, bliver Indkomsten af den gældfri Ejendom godt 500 Kr. pr. ha for Smaabrugene, 200—300 Kr. for Bønderbrugene og 130 Kr. for de store Gaarde. Det fremgaar heraf, at Arbejdsvederlaget udgør den dominerende Andel af den gældfri Indkomst i Smaabrugene, nemlig 72 pCt. mod 40—50 pCt. i Bønderbrugene og kun 23 pCt. for de store Gaarde.

Trækkes et normalt Rentekrav af Handelsværdien fra den anførte Indkomst af den gældfri Ejendom, fremkommer **Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste**. Da Rentekravet som Følge af den faldende Kapital pr. ha aftager med godt 100 Kr. pr. ha fra Smaabrugene til de store Gaarde,

Tabel 15. Nettooverskud, Indkomst af gældfri Ejendom og Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste, Kr. pr. ha. 25 Aar 1916/17—1940/41.

	Nettoudbytte af gældfri Ejendom	Beregnet Rentekrav af Handelsværdien	Nettooverskud	Beregnet Arbejdsvederlag og Driftslemløn til Familien	Indkomst af gældfri Ejendom	Familiens opnaaede Arbejdsfortj.	Fam. opn. Arbejdsfortj. + Folkeholdsudgifter
Under 10 ha.....	141	219	-:78	362	503	284	358
10— 20 —	134	163	-:29	160	294	131	255
20— 30 —	132	151	-:19	113	245	94	242
30— 50 —	121	139	-:18	89	210	71	218
50—100 —	110	126	-:16	62	172	46	191
Over 100 —	100	114	-:14	30	130	16	181

bliver der kun en Forskel paa 268 Kr. pr. ha i den opnaaede Arbejdsfortjeneste, der, som man vil se, aftager fra 284 Kr. i Husmandsbrugene til 16 Kr. for de store Gaarde.

De anførte Beløb gælder som nævnt kun Familiens Arbejdsfortjeneste, idet Folkeholdsudgifterne er holdt udenfor. Medregnes ogsaa disse, aftager Vederlaget for den samlede Arbejdsindsats som anført i Tabellens sidste Kolonne kun fra 358 Kr. pr. ha i Husmandsbrugene til ca. 250 Kr. i de middelstore Bønderbrug og 181 Kr. paa de store Gaarde med over 100 ha.

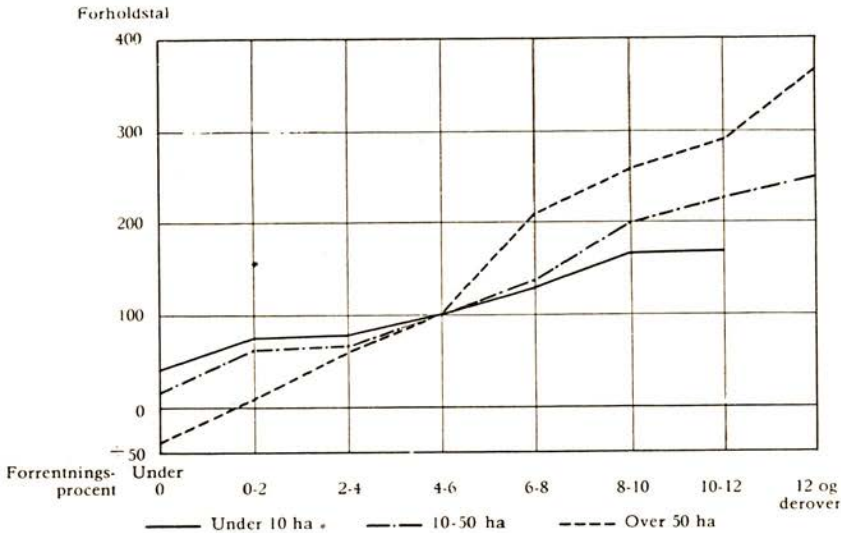
Da Familiens Arbejdsvederlag trods Svingningerne i Løn-niveauet er en forholdsvis konstant Størrelse, i hvert Fald i Forhold til Bevægelserne i Nettoudbyttet, ligger det i Sagens Natur, at hvad enten man ser paa Indkomsten af den gældfri Ejendom eller paa den opnaaede Arbejdsfortjeneste, bliver Variationerne fra Aar til Aar langt større for Bønderbrugene og især for de store Gaarde end i de mindre Brug, hvor Familiens Arbejdsvederlag som nævnt udgør den dominerende Andel. Dette fremgaar ogsaa af Tabel 16, der angiver Forrentningsprocenten og Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste for de enkelte Ejendomsstørrelser i hvert af de 25 Aar. Tallene viser tydeligt, at vel er der ogsaa store Svingninger i den opnaaede Arbejdsfortjeneste fra Aar til Aar i Husmandsbrugene, men Variationerne er dog relativt set langt større for de store Gaarde.

Tabel 16. Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste og Forrentning af Handelsværdien i de forskellige Ejendomsstørrelser. 1916/17—1940/41.

	Under 10 ha		10—20 ha		20—30 ha		30—50 ha		50—100 ha		Over 100 ha	
	Forrentningsprocent (Handelsværdi)	Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste Kr. pr. ha	Forrentningsprocent (Handelsværdi)	Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste Kr. pr. ha	Forrentningsprocent (Handelsværdi)	Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste Kr. pr. ha	Forrentningsprocent (Handelsværdi)	Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste Kr. pr. ha	Forrentningsprocent (Handelsværdi)	Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste Kr. pr. ha	Forrentningsprocent (Handelsværdi)	Familiens opnaaede Arbejdsfortjeneste Kr. pr. ha
1916—17....	—	—	8.0	212	7.4	165	7.0	125	6.9	101	—	—
1917—18....	4.4	251	6.9	207	6.7	163	7.4	159	7.1	119	7.3	100
1918—19....	7.3	519	8.6	301	8.1	237	8.5	210	8.2	169	9.1	162
1919—20....	6.0	481	7.5	247	7.1	167	7.6	151	7.5	114	8.3	107
1920—21....	4.9	581	5.8	209	5.9	139	6.4	131	6.4	101	5.2	20
1921—22....	0.0	207	0.5	20	1.4	1	1.1	÷21	0.7	÷44	1.7	÷53
1922—23....	3.6	336	4.9	177	5.1	133	4.7	100	3.8	47	3.8	15
1923—24....	6.0	455	6.1	222	6.4	178	5.8	133	5.9	102	5.9	64
1924—25....	5.8	493	6.3	240	7.0	208	6.7	164	6.3	118	6.3	73
1925—26....	1.6	241	1.4	38	1.4	6	1.0	÷24	0.5	÷53	0.0	÷94
1926—27....	1.3	213	1.3	48	1.1	2	0.7	÷23	0.9	÷31	0.6	÷62
1927—28....	1.1	193	1.6	51	1.8	26	1.3	÷3	1.6	÷13	1.5	÷37
1928—29....	4.4	315	4.6	145	5.2	124	5.0	96	5.2	75	5.6	47
1929—30....	4.6	313	4.4	138	4.6	104	4.0	66	3.9	42	3.5	3
1930—31....	0.8	136	0.7	16	0.5	÷12	0.1	÷38	0.0	÷49	÷0.1	÷75
1931—32....	÷0.5	76	÷0.8	÷31	÷0.1	÷34	÷0.3	÷49	÷0.1	÷49	÷0.5	÷83
1932—33....	1.4	145	2.5	67	2.9	50	2.8	28	2.8	14	2.0	÷27
1933—34....	2.5	180	2.6	72	3.0	53	3.2	36	3.4	24	2.8	÷10
1934—35....	2.7	187	3.0	82	3.0	51	3.3	40	3.3	21	3.3	÷3
1935—36....	2.6	199	3.3	98	3.4	65	3.5	47	3.8	34	3.8	8
1936—37....	1.1	149	1.9	64	2.1	36	2.3	24	2.4	6	3.0	÷7
1937—38....	2.8	213	3.6	121	3.8	82	4.0	68	4.1	45	4.2	19
1938—39....	3.4	249	3.7	129	3.6	82	3.6	60	3.1	24	3.2	÷1
1939—40....	3.1	267	3.8	144	4.1	107	4.2	82	4.4	59	5.6	51
1940—41....	5.2	405	7.0	263	7.9	218	9.0	210	8.9	171	10.0	152

Det nævnte Forhold træder iøvrigt endnu stærkere frem ved en Beregning af Tallene pr. Ejendom, hvoraf fremgaar, at Arbejdsfortjenesten svinger fra rundt regnet 500 til 3 500 Kr. for Smaabrugene, men for de store Gaardes Vedkommende fra minus 18 000 til godt 30 000 Kr. De større Brugs Indkomster er altsaa særlig følsomme for svingende Konjunkturer, og der kræves som Følge heraf en væsentlig større Kapitalreserve end i de mindre Brug til Overvindelse af uundgaelige Under-skud i særlig vanskelige Tider, medens Familiens relativt store

Fig. 11. Forholdet mellem Forrentningsprocent og Nettoindkomst af Landbruget 1916/17—1940/41.
Forrentningsprocent 4—6 = 100.

Arbejdsindsats i de mindre Brug gør disse Brug saa modstandsdygtige i vanskelige Aar, som Kriseaarene netop har vist.

Disse karakteristiske Egenskaber ved de forskellige Ejendomsstørrelser fremgaar maaske endnu klarere af Figur 11, der viser Bevægelsen i Nettoindkomstens Størrelse, d. v. s. Indkomsten af den gældfri Ejendom minus udbetalte Renter, ved forskellig Forrentningsprocent for de tre Brugsstørrelser: Husmandsbrug, Bønderbrug med 10 til 50 ha og større Gaarde med over 50 ha. Sættes Nettoindkomsten for alle Brugsstørrelser i de Aar, hvor Forrentningsprocenten har ligget mellem 4 og 6, lig med 100, falder den kun til 45 for Husmandsbrugene, naar Forrentningsprocenten ligger under 0 (nøjagtigt $\div 0.5$), og stiger til 168 ved en Forrentningsprocent mellem 10 og 12. For Bønderbrugene er de tilsvarende Udslag 15 og 223 og for Gaardene med over 50 ha endog henholdsvis $\div 37$ og 292.

En tilsvarende Undersøgelse for alle Brug er udførligt omtalt Side 89, hvortil henvises; her skal blot den Kendsgerning understreges, at den opnaede Kapitalforrentning, udtrykt ved

Forrentningsprocentens Højde, har langt mindre Indflydelse paa Svingningerne i Indkomstens Størrelse i Smaabrugene end i Bønderbrugene og især for de store Gaarde, hvor Familiens egen Arbejdsindsats kun betyder saa lidt i Forhold til den samlede Omsætning.

b. Store og smaa Brug under forskellige Konjunkturer.

Som det fremgaar af Forrentningsprocenten for de forskellige Ejendomsstørrelser i de enkelte Aar, der findes anført i Tabel 16, har denne Aarrækkes stærkt svirgende Konjunkturer indvirket meget forskelligt paa de enkelte Brugsstørrelseres Rentabilitet. For at prøve paa at faa et samlet Overblik over Aarsagerne til disse Variationer er Materialet først delt i tre Brugsstørrelser, nemlig Husmandsbrug med under 10 ha, Bønderbrug med 10—50 ha og større Gaarde med over 50 ha, og dernæst sammendraget i Grupper af Aar, alt eftersom Husmandsbrugene, Bønderbrugene eller de store Gaarde har haft den højeste Forrentning beregnet paa Grundlag af Kapitalen til bogført Værdi.

Da Smaabrugene som Gennemsnit for alle 25 Aar har haft den laveste Forrentningsprocent, er det ikke overraskende, at disse, som det fremgaar af Tabel 17, kun staar bedst i 5 af de 25 Aar; de store Gaarde har den højeste Forrentning i 9 af Aarene, og Bønderbrugene staar altsaa som Helhed øverst, idet de har haft den højeste Forrentningsprocent i 11 af de 25 Aar.

De fem Aar, hvor Smaabrugene udviser den bedste Rentabilitet, er som Helhed præget af faldende Priser, et forholdsvis lavt Prisniveau og et særdeles gunstigt Forhold mellem Priserne paa Husdyrprodukter og Foderstoffer. Bortset fra 1938/39, da Flæskeproduktionen var kontingenteret, er disse Aar desuden fri for regulerende Foranstaltninger, idet man faktisk kunde tilrettelægge Produktionen efter Ønske og indkøbe de dertil fornødne Foderstoffer. De nederste Tal i Tabellen giver da ogsaa Udtryk for en stor Produktion, især af Flæsk, medens Salget af Planteprodukter har været mindre end i nogen af de øvrige Perioder. Men lige saa afgørende har det været, at de

5 Aar som Helhed er præget af et gunstigt Forhold mellem Prisen paa Husdyrprodukter og Foderstoffer. Sættes Indekstallet for Husdyrprodukter = 100, har Indekstallet for Foderstoffer saaledes udgjort 90 som Gennemsnit for disse Aar, hvilket er væsentlig lavere end i de øvrige af de her behandlede Perioder.

En nærmere Betragtning af Prisudviklingen viser imidlertid, at Produktionen i flere af disse Aar desuden er foregaaet under et faldende Prisniveau, medens Husmandsbrugene i andre Aar trods et ret gunstigt Forhold mellem Prisen paa Husdyrprodukter og Planteprodukter under nogenlunde stabile Prisforhold udviser en noget lavere Forrentning end de øvrige Brugsstørrelser. — En stor Husdyrproduktion og et gunstigt Forhold mellem Prisen paa Husdyrprodukter og Foderstoffer maa dog understreges som Hovedbetingelserne for et godt Driftsresultat i Smaabrugene i Forhold til de øvrige Brugsstørrelser.

Ved en generel Vurdering af Forholdet mellem de enkelte Brugsstørrelses Afkastningsevne bør man dog erindre de unormale Forhold, der har præget disse 25 Aar, idet svigtende Foderstofftilførsler og Produktionsreguleringer i ikke ringe Grad har hindret en fuldstændig Udnyttelse af Forholdet mellem Priserne paa Husdyrprodukter og Foderstoffer. Det bør desuden tilføjes, at det undersøgte Materiale er forholdsvis lille de første Aar og maa tages med et vist Forbehold; men Resultaterne synes iøvrigt at falde godt sammen med Hovedlinierne i det større Materiale de følgende Aar.

De Aar, Bønderbrugene har opnaaet det bedste Resultat, deler sig naturligt i to Perioder, der iøvrigt begge er præget af et højt Prisniveau. Den første Periode er Krigsaarene 1916/17, 17/18 og 18/19. Der var ganske vist høje Priser paa Husdyrprodukterne i disse Aar, men Produktionen var stærkt indskrænket, og de udenlandske Foderstoffer, der overhovedet kunde faas, var meget dyre, hvilket selvfølgelig skadede Smaabrugene mere end Bønderbrugene, og da Kornpriserne samtidig var forholdsvis lave som Følge af de gældende Maksimalpriser paa Korn, blev Bønderbrugene ogsaa gunstigere stillet end de større Gaarde, hvor Kornsalget spiller en lang større Rolle.

Tabel 17. Ejendomsstørrelse og Rentabilitet

	5 Aar: Husmandsbrugene bedst Resultat ¹⁾			11 Aar: Bønder		
				Heraf 3 krigsaaavirkede Aar ²⁾		
	Under 10 ha	10—50 ha	Over 50 ha	Under 10 ha	10—50 ha	Over 50 ha
<i>Landbrugskapital (bøgført Værdi), Kr. pr. ha</i>	3286	2361	2033	2570	2432	2222
<i>Bruttoudbytte, Kr. pr. ha</i>	1180	699	532	939	808	687
Heraf fra Planteprodukter ...	43	55	111	210	193	243
" " Kvæg	527	335	240	400	379	294
" " Svin	413	239	144	135	132	96
" " Fjerkræ	131	34	12	76	26	6
<i>Driftsomkostninger, Kr. pr. ha</i> ..	1075	638	496	709	552	462
Heraf Arbejdsudgifter	426	255	202	425	241	184
" Fodermidler	413	200	122	122	145	112
<i>Nettoudbytte, Kr. pr. ha</i>	105	61	36	230	256	225
<i>Forrentningsprocent af bøgført Værdi</i>	3.2	2.6	1.8	8.9	10.5	10.1
Prisindekstal for:						
Planteprodukter		124			218	
Husdyrprodukter		135			219	
Landbrugsprodukter ialt		134			218	
Foderstoffer		122			251	
Lønninger		207			176	
For 1 kg Smør kunde købes kg Bomuldsfrøkager		16.0			10.7	
For 1 kg Smør kunde købes kg Byg		18.5			18.6	
For 1 kg Flæsk kunde købes kg Byg		10.3			8.4	
For 1 kg Æg kunde købes kg Byg		9.8			12.4	
Bruttoudbytte omregnet til ensartet Pris (alle Brug), Kr. pr. ha:						
Planteprodukter		60			114	
Mælk		344			195	
Kød		89			63	
Svin		308			130	
Fjerkræ		66			18	

1) 1925/26 — 26/27 — 29/30 — 30/31 — 38/39.

2) 1916/17 — 1917/18 — 1918/19.

under forskellige Konjunkturer.

brugene bedst Resultat			9 Aar: Storre Gaarde bedst Resultat					
Øvrige 8 Aar ³⁾			Heraf 2 krigsaaavirkede Aar ⁴⁾			Øvrige 7 Aar ⁵⁾		
Under 10 ha	10—50 ha	Over 50 ha	Under 10 ha	10—50 ha	Over 50 ha	Under 10 ha	10—50 ha	Over 50 ha
3230	2449	2136	2981	2215	1977	2916	2058	1766
1351	844	654	1292	934	824	969	614	493
92	96	167	182	203	313	44	61	120
575	399	290	579	440	348	412	282	208
444	263	153	305	180	106	324	199	126
155	38	13	140	47	14	129	38	15
1195	709	550	1036	682	582	878	536	420
487	280	219	519	305	250	364	222	176
472	235	150	264	161	115	319	162	101
156	135	104	256	252	242	91	78	73
4.8	5.5	4.9	8.6	11.4	12.2	3.1	3.8	4.1
	192			238			117	
	188			255			117	
	188			253			117	
	181			298			124	
	223			275			193	
	13.7			12.5			13.3	
	15.7			16.0			14.6	
	8.7			8.8			9.7	
	9.9			10.1			7.6	
	69			120			79	
	301			222			351	
	80			73			85	
	268			133			272	
	51			43			86	

³⁾ 1920/21 — 21/22 — 22/23 — 23/24 — 24/25 — 27/28 — 32/33 — 34/35.

⁴⁾ 1919/20 — 40/41.

⁵⁾ 1928/29 — 31/32 — 33/34 — 35/36 — 36/37 — 37/38 — 39/40.

De forholdsvis lave Kornpriser i disse Aar kommer klart til Syne ved at betragte de anførte Prisrelationer for henholdsvis Smør: Bomuldsfrøkager og Smør: Byg, der i disse Aar udviser et videre Forhold for Oliekager, men et snævrere Forhold for Korn end i de øvrige Perioder.

De øvrige 8 Aar undtagen 1934—35 kan alle karakteriseres som Aar med frie Indkøb og fri Produktion, en kun middelstor Husdyrproduktion og et middelhøjt Prisforhold mellem Husdyrprodukter og Foderstoffer. Desuden var Lønniveauet ret lavt i Forhold til Produktpriserne, hvilket er en Fordel for Bønderbrugene, fordi de vanskeligere end de store Gaarde kan frigøre sig for Arbejdskraft og som Følge heraf rammes hårdere af høje Lønninger.

Vender vi os dernæst til de for de større Ejendomme relativt gunstigste Aar, faar man ogsaa her to Grupper med ret afvigende Konjunkturer; men fælles for alle Aarene er en stadig og i nogle Tilfælde endog meget betydelig Prisstigning i Aarets Løb.

Den første Gruppe omfatter de to krigsaaavirkede Aar 1919/20 og 1940/41. Som det fremgaar af Tabellen, er disse Aar præget af et som Helhed højt Prisniveau med et ugunstigere Forhold mellem Priserne paa Husdyrprodukter og Foderstoffer end i de andre her omhandlede Perioder samt en lille Husdyrproduktion, specielt af Flæsk, som Følge af de svigtende Foderstofftilførsler. Da Priserne paa Planteprodukter og især for Korn laa forholdsvis højt, og Salget af Planteprodukter, som Tallene viser, var større end i de andre Perioder, har man i disse Forhold taget under et Forklaringen paa, at de større Ejendomme i disse to Aar staa væsentlig bedre end Husmandsbrugene og ligeledes noget bedre end Bønderbrugene.

Bortset fra 1928/29 falder de øvrige 7 Aar, hvor de store Gaarde staa bedst, alle i 30'erne. De lave Smørpriser i disse Aar medførte et ugunstigt Prisforhold mellem dette Produkt og Foderstoffer. Ogsaa Flæskepriserne var elendige i 1931—32, og da den efterfølgende Bedring i Priserne var en Følge af den engelske Importregulering, kunde de mindre Brug ikke drage fuld Nytte af det iøvrigt rentable Prisforhold mellem Flæsk og Foderstoffer som Følge af den kraftige Produktionsind-

skrænkning, og Forholdene som Helhed var saaledes ikke særlig gunstige for Husdyrproduktionen.

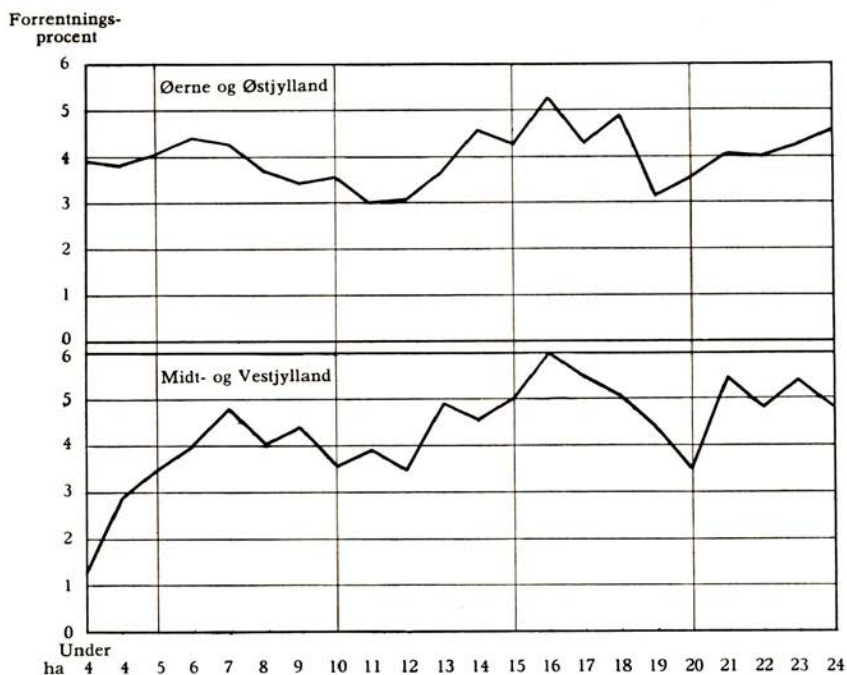
De forskellige Brugsstørrelses uensartede Rentabilitet i disse Aar kan vist derfor bedst fortolkes som en Følge af, at de ringere Vilkaar for Husdyrproduktionen ramte de store Gaarde mindre haardt end Bønderbrugene og især Husmandsbrugene. Prisindekstallet for Planteprodukter var nemlig nede paa samme lave Niveau som for Husdyrprodukter, og Salget af Planteprodukter var heller ikke særlig stort. Forrentningsprocenten ligger da ogsaa lavt for alle Ejendomsstørrelser som Gennemsnit for disse 7 Aar. Det kan tilføjes, at Lønniveauet samtidig laa ret højt i Forhold til Produktpriserne, og som allerede nævnt, har dette formentlig ramt de store Gaarde mindst, fordi de lettere end de mindre Ejendomme kan tilpasse Arbejdskraften efter en større eller mindre Produktion.

Da Problemet: Ejendomsstørrelse og Rentabilitet har særlig Interesse ved en Sammenligning af de mindre Brug, har man for Brugene under 20 ha i de senere Aar foretaget en mere indgaaende Undersøgelse af Ejendomsstørrelsens Indflydelse paa Økonomien, for at se om visse skarpere afgrænsede Ejendomsstørrelser skulde stille sig gunstigere end andre. Resultatet af Undersøgelserne har været, at med Forrentningsprocenten som Maalestok staar de mellemstore Husmandsbrug med en bedre Rentabilitet end saavel de mindre som de lidt større Brug. Disse Undersøgelser er nu ført tilbage gennem de sidste 20 Aar, og som det fremgaar af Figur 12, bekræfter de fuldtud den ovenfor anførte Hovedlinie. Kurverne viser Forrentningsprocenten af bogført Værdi som Gennemsnit for 20 Aar for Brugene indtil 25 ha, delt i Grupper med et Spillerum paa 1 ha, idet 4 ha omfatter Brug med 4.0 til 4.9 ha, 5 ha Brug med 5.0 til 5.9 ha o. s. v.

Kurvernes noget uregelmæssige Forløb maa tilskrives, at enkelte Brugsstørrelser bliver noget svagt repræsenteret, naar Materialet deles saa stærkt, men i det store og hele giver de sikkert et objektive Billede af Forholdene, som de har formet sig.

For Øerne og Østjylland staar Husmandsbrugene med et Landbrugsareal paa 6—7 ha bedst. Noget ugunstigere stiller

Fig. 12. Ejendomsstørrelse og Forrentningsprocent (bogført Værdi).
Ejendomme under 25 ha, 1921/22—40/41.

Resultatet sig for Brug med under 5 ha, men Ejendommene med 8 til 10 ha staar dog endnu ringere og allerdaarligst Brugene med 11—12 ha. Herefter stiger Forrentningsprocenten igen, og den gunstigste Ejendomsstørrelse for alle Brug med under 25 ha synes saaledes at ligge mellem 14 og 18 ha.

Ejendommene fra Midt-, Nord- og Vestjylland, altsaa de lettere Jorder, forholder sig i store Træk omtrent som Øbrugene. Den gunstigste Ejendomsstørrelse for Husmandsbrugene synes dog at ligge lidt højere her end paa Øerne, nemlig mellem 7 og 9 ha, ligesom de noget større Brug med 10—12 ha ikke viser saa stor Nedgang som for Øernes Vedkommende. I det hele taget viser Kurverne, at skal der opnaas nogenlunde samme Rentabilitet i de lettere og mindre produktive Egne i Jylland, skal Brugene være noget større end paa Øerne, idet et lille Areal her ikke giver Mulighed for en lige saa stor

Arbejdsindsats fra Familiens Side og dermed en lige saa stor Produktion som et tilsvarende Areal paa Øerne.

Aarsagerne til disse Variationer er nærmere belyst i de senere Aarsberetninger og kan sammenfattes i følgende: De allermindste Husmandsbrug drives meget intensivt med et meget stort Rodfrugtareal, store Foderindkøb og store Besætninger, i Særdeleshed af Svin og Høns. Men trods denne intensive Drift er Familiens Arbejdskraft alligevel for rigelig til at blive fuldt udnyttet, ligesom Hestehold og Maskiner medfører store Omkostninger i Forhold til Arealet. I Aar med et meget ugunstigt Prisforhold mellem Husdyrprodukter og Foderstoffer rammes disse smaa Brug forholdsvis haardt og synes i det hele taget at være ret følsomme for svingende Konjunkturer.

Naar de noget større Brug med et Areal paa omkring 6—7 ha er gunstigere stillet, skyldes det sandsynligvis, at det større Areal giver Mulighed for en mere rationel Udnyttelse af Familiens Arbejdskraft, ligesom Hestehold, Redskaber og Maskiner ogsaa kan udnyttes bedre her end i de endnu mindre Brug. Det skal tilføjes, at de ogsaa synes at være noget mindre konjunkturprægede end de allermindste Brug.

De endnu større Brug, og især Brugene med omkring 11—12 ha, synes derimod at være væsentlig ugunstigere stillet. Aarsagen hertil er uden Tvivl, at disse Brug kort sagt er for store til, at Familien kan udføre alt Arbejde selv, og for smaa til at kunne bære Udgiften til fast Medhjælp. Disse Brug præges da ogsaa af en ret ekstensiv Drift med et forholdsvis lille Rodfrugtareal og smaa Besætninger, navnlig af Svin og Høns; man arbejder saaledes med et forholdsvis lille Bruttoudbytte. Desuden synes Omkostningerne endda at være forholdsvis store, idet 2 store Heste er det almindelige paa disse Brug, og ikke helt faa har 3 Heste, og af Arbejdshensyn nødes man til at have flest mulige Maskiner og kan vanskeligt have disse fælles med andre Brug. Alt i alt virker disse Forhold selvsagt forringende paa Rentabiliteten.

Stiger Ejendomsstørrelsen yderligere, naar man med et Areal paa 14—18 ha tilsyneladende den gunstigste Ejendomsstørrelse inden for de her undersøgte Brugsstørrelser; men den stærke Nedgang i Rentabiliteten omkring de 19 ha maa dog

vist betragtes som tilfældig, idet Brugene paa 20—25 ha ikke afviger væsentlig fra Ejendommene med 14—18 ha.

Brugene fra Midt- og Vestjylland følger stort set samme Hovedretning som Øbrugene, men som allerede understreget dækker de tilsvarende Svingninger i Rentabiliteten over et noget større Arealtiliggende end for Øernes Vedkommende.

De undersøgte 20 Aar rummer imidlertid stærkt svingende Konjunkturer, der har indvirket forskelligt paa de enkelte Ejendomsstørrelsers Rentabilitet, selv om det kun drejer sig om en saa afgrænset Gruppe som under 20 ha. Et af de mest indgribende Forhold er Overgangen fra 20rnes frie Produktionsforhold til den i 1933 indførte Regulering af Flæskeproduktionen, der ganske vist medførte højere Flæskepriser, men ogsaa en stærkt formindsket Produktion, hvilket sammen med 30rnes ugunstige Prisforhold mellem Æg og Foderstoffer fik en afgørende Indflydelse paa Rentabiliteten i de allermindste Brug.

I den efterfølgende noget mindre detaljerede Oversigt er vist, hvorledes Forrentningsprocenten har stillet sig for de enkelte Brugsstørrelser i disse to Perioder, 1921/22—32/33 og 1933/34—40/41, der i nogen Grad dækker henholdsvis 20rnes og 30rnes stærkt afvigende Produktionsvilkaar. Det ses, at for de mindste Brug har den indskrænkede Flæskeproduktion og det ugunstige Prisforhold for Ægproduktionen bevirket, at Resultatet har været ringere i Aarene efter 1932/33 end i de forudgaaende Aar, der ellers rummer en Del af Landbrugets vanskeligste Aar. For de større Brug er det derimod iøjnefaldende, at Aarene efter 1932—33 har stillet sig kendelig gunstigere end Perioden fra 1921/22 til 1932/33. Aarsagen hertil er sikkert, at disse Brug har en noget større Tilpasningsevne end de helt smaa Brug.

Ejendomsstørrelse og Forrentningsprocent af bogført Værdi.

	Under 6 ha	6.0— 7.9 ha	8.0— 10.9 ha	11.0— 12.9 ha	13.0— 15.9 ha	16.0— 18.9 ha	19.0— 21.9 ha	22.0— 24.9 ha
Øerne og Østjylland								
12 Aar 1921/22—32/33 ...	4.0	4.1	3.6	3.2	3.7	4.1	3.1	4.0
8 Aar 1933/34—40/41 ...	3.7	4.4	3.7	3.1	4.2	5.6	4.6	5.0
Alle 20 Aar	3.9	4.2	3.6	3.2	4.1	4.7	3.7	4.4
Midt- og Vestjylland	Under 5.0 ha	5.0— 6.9 ha	7.0— 9.9 ha	10.0— 12.9 ha	13.0— 15.9 ha	16.0— 18.9 ha	19.0— 21.9 ha	22.0— 24.9 ha
20 Aar 1921/22—40/41 ...	1.7	3.2	4.5	3.9	4.6	5.3	4.5	5.0

Hvad Midt- og Vestjylland angaar, er Materialet temmelig lille til en saa detailleret Undersøgelse, men taget som Helhed synes Regnskaberne fra disse Omraader at give tilsvarende Resultater som for Øernes og Østjyllands Vedkommende.

6. Forskellige Faktorer Indflydelse paa Driftsresultatet.

I Beretningerne fra Driftsbureauet er der hvert Aar foretaget en Del Undersøgelser for at belyse Aarsagerne til de store Forskelligheder i Driftsresultatet mellem enkelte Ejendomme eller Grupper af Ejendomme, der er saa ensartede, at man paa Forhaand kunde vente et nogenlunde ens Resultat. For disse Undersøgelser Vedkommende maa der henvises til de enkelte Aarsberetninger, idet Ejendommenes Rentabilitet, som gentagne Gange nævnt, i meget høj Grad bestemmes af Produktionens Størrelse og Prisforholdene, der saaledes bliver afgørende for, hvorledes de enkelte Brug eller Brugstyper klarer sig fra Aar til Aar. Her skal blot understreges, at Undersøgelserne bestandig viser det samme Billede, nemlig at bestemte Faktorer øver stor Indflydelse paa Driftsresultatet, hvorledes Produktionsvilkaarene end former sig. Et godt Høstudbytte pr. Arealenhed og sunde, yderige Besætninger er saaledes i det store og hele mere afgørende, end om der lægges lidt større eller mindre Vægt paa bestemte Driftsgrene. Ligeledes viser det sig, at et stort Bruttoudbytte pr. ha næsten altid kendetegner Brugene med de bedste Driftsresultater, hvilket vil blive nærmere belyst i det følgende.

De senere Aar har man ogsaa prøvet at belyse, hvorledes en forskellig Driftsplan med særlig Vægt paa enkelte Driftsgrene paavirker Driftsresultatet, og da saadanne Undersøgelser maa bedømmes over en længere Aarrække, falder det naturligt at fremdrage Resultaterne i denne Oversigt. Den anførte Landbrugskapital i de følgende Tabeller svarer til den bogførte Værdi.

a. Bønderbrug fra Øerne og Østjylland.

Det største Materiale, Bureauet har til Raadighed for en saadan Undersøgelse, hidrører fra Bønderbrugene paa Øerne

og i Østjylland, altsaa fra Landets bedre Jorder, hvor der aarlig har været mellem 200 og 250 Regnskaber fra nogenlunde ensartede Brug at arbejde med.

Som det fremgaar af Tabel 18, er disse Brug, efter at særlig afvigende Ejendomme er udskilt, først inddelt i to Hovedgrupper, nemlig Brug, der udover et normalt Kornsalg har saa at sige hele Indtægten fra Husdyrholdet, og Brug, der lægger Vægt paa en eller flere specielle Handelsafgrøder. Tabellen viser, at som Gennemsnit for de 13 Aar 1928/29—40/41 har Resultatet været bedst for Gaardene med Handelsafgrøder, der har opnaaet en Forrentningsprocent paa 4.1 mod 3.6 for de øvrige Brug.

Prisforholdene har som Gennemsnit for disse 13 Aar formet sig ens for Planteprodukter og Husdyrprodukter, der hver for sig staar med et Indekstal paa 121, naar 1909—14 sættes = 100. Det er saaledes ikke særlig gunstige Priser for Planteprodukterne, der har gjort Udslaget, og som det senere skal paavises, maa Aarsagen søges i den mere intensive Driftsmaade, Dyrkningen af saadanne Afgrøder fører med sig. Kun i ganske enkelte Aar staar Gaardene med Salgsafgrøder ringere end de øvrige Brug, hvortil Aarsagen som i 1929—30 maa søges i et ugunstigt Prisforhold for Planteprodukter eller i et kraftigt Prisfald som i Aarene lige efter 1930, hvor Tabet bliver størst for de mest intensive Driftsformer.

Gaardene med Salgsafgrøder er, som det fremgaar af Tabellen, yderligere inddelt i Brug med Dyrkning af henholdsvis Sukkerroer, Frø eller flere Salgsafgrøder, det være sig Sukkerroer, Frø, Kartoffler, Havesager eller andet. Arealet med Sukkerroer har for de paagældende Brug gennemsnitlig udgjort 14.9 pCt. af det samlede Landbrugsareal. For Frøgaardene udgør Frøarealet 9.6 pCt., og for Brugene med flere Specialafgrøder har 11.8 pCt. af Arealet (og lidt Kartoffler) været dyrket med saadanne Afgrøder. Det ses, at Gaardene med flere Afgrøder staar bedst med en Forrentningsprocent paa 4.4 mod 4.1 for Gaardene med Frø og 3.8 for Sukkerroegaardene.

Prisindekstallene for Sukkerroer og Frø i denne Periode androg gennemsnitligt henholdsvis 109 og 110 samt 119 for Korn. Da Kornsalg har stor Betydning for Sukkerroegaardene, har

Tabel 18. Driftsresultat for Bønderbrug med forskellig Driftsform.
Øerne og Østjylland.
Gennemsnit 1928/29—1940/41.

	Gaarde med Dyrkning af Salgsafgrøder				Gaarde uden Dyrkning af Salgsafgrøder			
	Gaarde m. Sukkerroedyrkning	Gaarde med Freavl	Gaarde m. forskellige Salgsafgr.	Alle Brug	Over 70 Malkekeer pr. 100 ha	70—50 Malkekeer pr. 100 ha	Under 50 Malkekeer pr. 100 ha	Alle Brug
Antal Ejendomme	362	419	447	1228	330	747	353	1430
Gennemsnitsstørrelse, ha	33.3	34.0	36.9	34.9	29.8	35.0	38.2	34.6
Landbrugskapital, Kr. pr. ha	2565	2371	2394	2426	2421	2238	2045	2233
Jordværdi, Kr. pr. ha . . .	1285	1133	1174	1188	1104	1065	1010	1060
Kornhøst, kg pr. ha	3647	3303	3349	3410	3297	3130	2841	3100
Mælkeydelse, kg pr. Ko iflg. Kontrollf.	3465	3574	3664	3587	3684	3644	3487	3624
<i>pCt. af Arealet dyrket med:</i>								
Korn	47.9	44.7	43.6	45.2	44.5	45.5	47.1	45.7
Foderroer og Kartofler . .	8.0	14.0	13.4	12.2	18.0	14.9	12.6	15.1
Græs og Grønfoder	28.9	30.9	30.8	30.6	36.7	37.8	38.3	37.6
Handelsroer	14.9	—	5.3	6.1	0.1	0.2	0.1	0.1
Frø	—	9.6	6.5	5.4	0.3	0.3	0.3	0.3
Brak	0.3	0.8	0.4	0.5	0.4	1.3	1.6	1.2
<i>Besætning pr. 100 ha:</i>								
Antal Arbejdsheste	15.7	14.6	14.3	14.8	15.5	13.8	12.6	13.9
" Malkekøer	58	58	55	57	80	59	42	60
" Opdræt	47	50	49	49	61	54	52	55
<i>Bruttoudbytte, Kr. pr. ha:</i>								
Fra Korn	701	651	682	674	737	609	486	607
" Handelsroer	78	47	47	59	33	40	46	40
" Frø	105	—	32	41	10	13	14	12
" Kartofler	—	57	35	32				
" Andre Planteprodukt.	3	5	20	11				
" Planteavl i alt	7	7	28	11	43	53	60	52
" Mælk	193	116	162	154	326	239	168	240
" Tilvækst og Salg af Kreaturer	221	220	222	221	60	59	49	55
" Svineholdet	40	45	46	44	241	202	156	200
" Husdyrholdet ialt . . .	179	207	190	191	670	533	404	532
<i>Driftsomkostn., Kr. pr. ha</i>	<i>603</i>	<i>554</i>	<i>576</i>	<i>574</i>	<i>635</i>	<i>527</i>	<i>426</i>	<i>527</i>
Heraf Arbejde	277	241	253	255	258	228	197	227
" Kraftfoder	95	105	104	101	146	102	66	103
" Andre Fodermidler . .	37	38	37	37	56	43	30	43
" Gødning	37	26	30	30	24	23	21	22
" Andre Omkostn.	157	144	152	151	151	131	112	132
<i>Nettoudbytte af gældfri Ejendom, Kr. pr. ha . . .</i>	<i>98</i>	<i>97</i>	<i>106</i>	<i>100</i>	<i>102</i>	<i>82</i>	<i>60</i>	<i>80</i>
<i>Forrentningsprocent</i>	<i>3.8</i>	<i>4.1</i>	<i>4.4</i>	<i>4.1</i>	<i>4.2</i>	<i>3.7</i>	<i>2.9</i>	<i>3.6</i>

Prisforholdene saaledes snarest været til Gunst for disse Brug; det maa derfor være selve Driftsformen og de Omkostninger, der følger med Sukkerroedyrkningen, som bevirker den lavere Forrentningsprocent end Frøgaardene. For Brugene med flere Handelsafgrøder har de forholdsvis gode Kartoffelpriser været en Fordel, men en saadan alsidig Driftsform synes ogsaa at have Fordele rent omkostningsmæssigt set.

Hvad den anden Hovedgruppe angaar, er Brugene delt i 3 Grupper efter Kobestandens Størrelse, hvilket giver en gennemsnitlig Bestand pr. 100 ha paa henholdsvis 80, 59 og 42 Malkekøer. Som Gennemsnit for alle 13 Aar ses, at Gaardene med de store Besætninger staar bedst, nemlig med en Forrentningsprocent paa 4.2, mod 3.7 for Gaardene med de middelstore Besætninger og kun 2.9 for Gaardene med de mindste Besætninger.

I Tabellen er anført en Række Tal til nærmere Belysning af Driftsplan, Bruttoudbytte og Omkostninger for de enkelte Driftstyper. Gaardene med Handelsafgrøder har lidt bedre Jord, i hvert Fald en noget højere Jordværdi end de andre Brug; men Forskellen er ikke saa stor, at den kan forklare det større Kærneudbytte paa godt 300 kg pr. ha. Den Kendsgerning, at de trods 11.5 pCt. af Arealet med Handelsafgrøder samt et ikke helt ubetydeligt Areal med Kartoffler til Salg har en næsten lige saa stor Kvægbestand med praktisk talt samme Ydelse pr. Ko som de andre Brug, tyder paa en mere intensiv Udnyttelse af Arealet. Bruttoudbyttet af Svineholdet er ogsaa praktisk talt lige stort, og da Foderindkøbene snarest er lidt mindre, og der er solgt mere Korn, bekræfter dette yderligere det anførte om et intensivt Markbrug. Herved opnaas der et 67 Kr. større Bruttoudbytte pr. ha end for Brugene uden Handelsafgrøder, og da Omkostningerne kun er 47 Kr. større, hvoraf de 28 hidrører fra Arbejdsudgifter, fremkommer der en Forskel i Nettoudbyttet paa 20 Kr. pr. ha til Gunst for Gaardene med specielle Handelsafgrøder.

Hvad de tre Undergrupper med Specialafgrøder angaar, ses Sukkerroegaardene at have den højeste Jordværdi og største Kornhøst pr. ha, og Salget af Planteprodukter naar op paa 193 Kr. pr. ha mod kun 116 for Frøavlsgaardene. Men da Mælke-

ydelsen pr. Ko er mindre og Svineholdet ogsaa lidt mindre end for de to andre Grupper, bliver det samlede Bruttoudbytte kun henholdsvis 50 og 19 Kr. større pr. ha end for Frøgaardene og de alsidige Brug, og da Sukkerroedriften endvidere ses at kræve ret store Omkostninger, først og fremmest til Arbejds-kraft og Kunstgødning, bliver Nettoudbyttet ikke større end for Frøgaardene, og som Følge af den relativt store Landbrugs-kapital bliver Forrentningsprocenten, som allerede anført, lidt mindre.

Frøgaardene, der har næsten 10 pCt. af Arealet med Frø, har et væsentligt mindre Bruttoudbytte af Planteavl end de andre Brug, og skønt Indtægten af Husdyrholdet er lidt større, bliver det samlede Bruttoudbytte pr. ha 50 Kr. mindre end for Sukkerroegaardene. Denne Driftsform kræver imidlertid ikke saa store Driftsomkostninger. Arbejdsudgifterne er saaledes 36 Kr. mindre pr. ha, og heri maa en væsentlig Del af Aarsagen søges til, at de har opnaaet samme Nettoudbytte som Sukkerroegaardene. Naar Frøgaardene ikke har klaret sig bedre, end Tilfældet er, skønt denne Driftsgren synes at kunne indpasses i Bedriften uden større Merudgifter, skyldes det dels de som Helhed lave Frøpriser i denne Aarrække og dels de meget store Variationer i Rentabiliteten, der karakteriserer disse Brug. Frødyrkningen er nemlig ikke alene den Afgrøde, som præges af de største Udslag i Høstudbytte og Priser, men paavirkes tillige af, at adskillige Landmænd, naar gode Frøpriser indtræffer, kaster sig over denne Produktion — ofte uden at have tilstrækkelig Erfaring. Den heraf følgende Overfyldning af Markedet medfører ikke alene Tab for disse Landmænd, men ogsaa for Frødyrkningen som Helhed.

Gaardene med flere Handelsafgrøder har opnaaet et lidt mindre Bruttoudbytte end Sukkerroegaardene, men med kendeligt lavere Omkostninger; thi med en saa alsidig Driftsform er det muligt at udnytte samtlige Produktionsmidler, navnlig Arbejds-kraften, mere effektivt, og heri samt i Risikoudligningen med Hensyn til Høstudbytte og Priser ved den alsidige Drift maa søges Forklaringen paa, at denne Driftstype udviser en ret stor Stabilitet og har klaret sig bedre end nogen af de øvrige i Tabellen anførte Grupper.

Tallene for Gaardene uden Handelsafgrøder taler formentlig for sig selv, idet de store Besætninger, som det vil ses, afgjort har givet det bedste Resultat. Det skal dog bemærkes, at Gaardene med de største Besætninger desuden har den højeste Mælkeydelse pr. Ko, forholdsvis faa Ungkreaturer og en væsentlig større Kvægbestand i Forhold til Grovfoderarealet end de øvrige Brug. De store Besætninger følges altsaa af et intensivt Markbrug, hvilket ogsaa den gode Kornhøst pr. ha tyder paa. Samtidig har de det største Svinehold, hvilket har været en Fordel, da Flæskepriserne, som gentagne Gange nævnt, har været relativt gode i denne Aarrække. Prisindekstallet for Flæsk har saaledes som Gennemsnit for de 13 Aar været 155 mod 115 for Smør og 86 for Slagtekreaturer. Det skal tilføjes, at under Svinereguleringen blev Svinekortenes Antal delvis bestemt paa Grundlag af de foregaaende Aars Produktion og den producerede Mælkemængde, hvilket bragte Brugene med de store Besætninger en Fordel.

Tabellen viser, at Bruttoudbyttet pr. ha i Brugene med de store Besætninger er 128 Kr. større end for Gaardene med de middelstore og 251 Kr. større end for Gaardene med de mindste Besætninger, og da der ikke er en tilsvarende Forskel i Driftsomkostningerne, opnaar Brugene med de store Besætninger et væsentligt større Nettoudbytte, nemlig 102 Kr. pr. ha mod 82 og 60 Kr. for de to andre Grupper og en Forrentningsprocent paa 4.2 mod henholdsvis 3.7 og 2.9, det vil sige et lige saa godt Resultat som for Brugene med Handelsafgrøder. Det skal dog ikke skjules, at der blandt Brugene med de store Besætninger er store Variationer i Driftsresultatet; enkelte af dem staar med et endog meget daarligt Resultat, formentlig fordi en saa intensiv Drift er meget følsom, naar Uheld og ugunstige Prisforhold indtræder, ligesom nogle synes at have opnaaet den store Produktion gennem for store Omkostninger, specielt store Foderindkøb.

Gaardene med de middelstore Besætninger udviser ikke saa store Variationer hverken fra Aar til Aar eller fra Ejendom til Ejendom, og Brugene med de mindste Besætninger staar praktisk talt alle med et forholdsvis daarligt Resultat; der høstes for lidt, og endda er Besætningen saa lille, at Grovfoderet bliver

for daarligt udnyttet. De burde have haft en noget større Besætning eller ogsaa anvendt en Del af Arealet til andre Afgrøder. De smaa Svinehold i disse Brug maa ogsaa nævnes som en medvirkende Aarsag til det daarlige Driftsresultat, thi Flæskeproduktionen har i adskillige af de her behandlede Aar været den eneste Driftsgren, der gav et rimeligt Overskud.

Til Belysning af Svineholdets Betydning kan det anføres, at for at faa Materialet saa ensartet som muligt, er der hvert Aar udskilt en halv Snes Ejendomme med et meget stort Svinehold. Disse Ejendomme, der staar med et Bruttoudbytte af Svineholdet paa 526 Kr. pr. ha, har som Gennemsnit for de 13 Aar opnaaet en Forrentningsprocent paa 6.4. Da Bruttoudbyttet af de øvrige Driftsgrene ogsaa er væsentlig større end for de andre Grupper, kan den højere Forrentning imidlertid ikke udelukkende tilskrives Svineholdet, idet det drejer sig om helt igennem meget intensivt drevne Brug med et gennemsnitligt Bruttoudbytte paa 1062 Kr. pr. ha.

Det skal tilføjes, at Svinebestanden i Aarene under Svinereguleringen har været væsentlig større for disse Brug, end Antallet af tildelte Svinekort betingede, hvorfor der maatte købes Kort eller sælges til lave Priser, hvilket sikkert forklarer, at Forskellen i Rentabiliteten til Gunst for en forceret Flæskeproduktion ikke har været saa stor, som man paa Forhaand kunde vente ud fra det gunstige Prisforhold mellem Flæsk og Korn i denne Periode. I Aarene omkring 1931 med de lave Flæskepriser har de heller ikke klaret sig væsentlig bedre end de øvrige Brug, og den store Gevinst har de faktisk først faaet i 1940—41, da den store Bestand kunde realiseres til særlig høje Priser.

Betragtes Resultatet af de enkelte Grupper fra Aar til Aar i Tabel 19, ses det, at Sukkerroegaardene kun har staaet afgjort bedst i 2 Aar, nemlig 1936—37 og 1937—38; men i disse Aar var Sukkerroehøsten ogsaa særdeles god og Prisindekstallet for Sukkerroer og Korn henholdsvis 114 og 138 mod 84 for Frø. Modsat har Forholdene stillet sig i de to Aar 1929/30 og 1934/35, hvor Frøgaardene afgjort staar bedst, idet Prisindekstallet for begge Aar taget under et udgjorde 144 for Frø mod 103 og 106 for henholdsvis Sukkerroer og Korn. I de 6 Aar, Gaardene med

Tabel 19. Bønderbrug med forskellig Driftsform.
Øerne og Østjylland.
Forrentningsprocent 1928/29—1940/41.

	Gaarde med Dyrkning af Salgsafgrøder				Gaarde uden Dyrkning af Salgsafgrøder			
	Gaarde m. Sukkerroedyrking	Gaarde med Frøavl	Gaarde med forskellige Salgsafgr.	Alle Brug	Over 70 Malkeøer pr. 100 ha	70—50 Malkeøer pr. 100 ha	Under 50 Malkeøer pr. 100 ha	Alle Brug
1928—29.....	5.1	6.1	6.6	6.1	7.1	5.8	5.7	6.0
1929—30.....	3.2	5.8	4.9	4.6	6.1	4.9	3.7	4.9
1930—31.....	0.3	−0.1	−0.2	0.0	0.0	−0.5	−0.2	−0.4
1931—32.....	−0.7	−1.2	−0.4	−0.8	−1.4	−0.3	−1.1	−0.8
1932—33.....	2.9	2.8	2.8	2.8	2.7	3.2	1.8	2.9
1933—34.....	4.0	3.4	4.8	4.1	4.0	2.7	1.8	3.1
1934—35.....	2.1	4.4	4.3	3.5	3.5	3.3	2.4	3.2
1935—36.....	4.1	4.4	5.5	4.7	4.2	3.9	3.2	3.8
1936—37.....	3.8	3.2	3.1	3.8	2.8	2.5	2.2	2.4
1937—38.....	5.5	4.5	4.8	4.8	5.5	4.1	2.5	3.8
1938—39.....	3.8	4.0	3.8	3.8	4.7	3.6	3.2	3.7
1939—40.....	5.1	4.8	5.8	5.3	4.9	4.3	3.4	4.2
1940—41.....	11.3	10.8	12.9	11.8	11.6	10.0	9.3	10.3
Gennemsnit f. 13 Aar.	3.8	4.1	4.4	4.1	4.2	3.7	2.9	3.6

flere Salgsafgrøder staar bedst, har Priserne været særdeles gode for Kartofler, og da Prisniveauet gennemgaaende har ligget højt i disse Aar, har Salget af Konservesafgrøder og Frugt for mange af disse Brug givet en god Indtægt. I de øvrige Aar, da Prisrelationerne var mindre afvigende, staar de tre Grupper nogenlunde ens.

Hvad den anden Hovedgruppe angaar, viser Tabellen, at bortset fra ganske enkelte Aar som i Begyndelsen af 30'erne, der præges af Prisfald og lave Konjunkturer, staar Gaardene med de store Besætninger helt igennem med det bedste Driftsresultat.

b. Bønderbrug fra Midt-, Nord- og Vestjylland.

De sidste 10 Aar er der gennemført en tilsvarende Underøgelse for Bønderbrugene fra de lettere Jorder i Midt-, Nord- og Vestjylland. Som det fremgaaer af de følgende Tabeller, er dette Materiale inddelt i Gaarde med et stort Græsareal, hvor over 55 pCt. af Arealet er benyttet til Græs, og Gaarde med

Tabel 20. *Driftsresultat for Bønderbrug med forskellig Driftsform.*
Midt-, Nord- og Vestjylland.
Gennemsnit 1931/32—1940/41.

	Gaarde med stort Græsareal	Gaarde med betydelig Kartoffel- dyrkning	Øvrige Brug
Antal Ejendomme	224	193	1348
Gennemsnitsstørrelse, ha	30.1	27.8	29.6
Landbrugskapital, Kr. pr. ha	1431	1258	1541
Jordværdi, Kr. pr. ha	604	467	652
Kornhøst, kg pr. ha	2377	2083	2477
Mælkeydelse, kg pr. Ko iflg. Kontrolf.	3311	3390	3464
<i>pCt. af Arealet dyrket med:</i>			
Korn	28.6	36.0	40.9
Foderroer og Kartoffler	12.2	22.9	17.6
heraf Kartoffler	—	9.0	—
Græs og Grønfoder	59.2	41.1	41.2
Frø og Handelsroer	—	—	0.2
Brak	—	—	0.1
<i>Besætning pr. 100 ha:</i>			
Antal Arbejdsheste	10.1	10.9	11.8
„ Malkekøer	46	51	56
„ Opdræt	49	52	65
<i>Bruttoudbytte, Kr. pr. ha</i>			
	408	471	503
Fra Korn	10	9	17
„ Kartoffler	6	41	7
„ Andre Planteprodukter	2	3	5
„ Planteavl i alt	18	53	29
„ Mælk	144	165	189
„ Tilvækst og Salg af Kreaturer	60	46	61
„ Svineholdet	125	143	160
„ Fjerkræholdet	30	36	33
„ Husdyrholdet i alt	369	397	460
<i>Driftsomkostninger, Kr. pr. ha</i>			
	361	404	430
Heraf Arbejde	162	169	182
„ Kraftfoder	60	77	80
„ Andre Fodermidler	34	38	42
„ Gødning	20	30	25
„ Andre Omkostninger	85	90	101
<i>Nettoudbytte af gældfri Ejendom, Kr. pr. ha</i>			
	47	67	73
<i>Forrentningsprocent</i>			
	3.3	5.3	4.7

Tabel 21. Bønderbrug med forskellig Driftsform.
Midt-, Nord- og Vestjylland.
Forrentningsprocent 1931/32—1940/41.

	Gaarde med stort Græsareal	Gaarde med betydelig Kartoffeldyrkning	Øvrige Brug
1931—32	÷ 1,6	0,5	0,7
1932—33	2,2	5,8	4,4
1933—34	2,8	3,7	4,2
1934—35	3,5	5,8	5,4
1935—36	3,8	4,3	5,3
1936—37	2,3	2,9	2,7
1937—38	4,4	6,5	5,2
1938—39	4,3	4,5	4,5
1939—40	4,5	7,1	5,6
1940—41	8,0	12,2	9,8
Gennemsnit for 10 Aar	3,3	5,3	4,7

betydende Kartoffeldyrkning — gennemsnitligt 9 pCt. af Arealet med Kartoffler. Disse sidste synes iøvrigt at omfatte de letteste Sandjorder, idet Jordværdien kun udgør 467 Kr. pr. ha. I den tredje Gruppe indgaar de øvrige Brug, der har en for disse Egne almindelig Driftsform.

Tabellerne viser, at Gaardene med det store Græsareal afgjort har klaret sig daarligst. De som Helhed lave Kreaturpriser i denne Periode — Prisindekstallet har kun været 85 for Udsætterkøer og 94 for Stude og Kvier mod 111 for Smør og 159 for Flæsk — har naturligvis sin store Andel heri; men som det fremgaar af Oversigten i Tabel 20, er Omkostningerne for store i Betragtning af det ekstensive Markbrug og de smaa Besætninger. Arbejdsudgifterne er saaledes næsten lige saa store pr. ha som for Gaardene med betydende Kartoffeldyrkning, skønt Rodfrugtarealet her er næsten dobbelt saa stort som i Græsmarksbrugene. Det samme gælder iøvrigt ogsaa Andre Omkostninger, og det gennemsnitlige Nettoudbytte bliver derfor kun 47 Kr. pr. ha og Forrentningsprocenten 3,3.

For Gaardene med betydelig Kartoffeldyrkning har de forholdsvis gode Kartoffelpriser været af afgørende Betydning. I 5 af de Aar, hvor disse Brug staar bedst, er Prisindekstallet for Kartoffler saaledes 222 mod 123 for Smør, 98 for Slagtekrea-

turer og 172 for Flæsk. I de 3 Aar 1931/32, 1933/34 og 1935/36, da relativt lave Kartoffelpriser falder sammen med en lille Kartoffelhøst, har de ikke kunnet klare sig mod Brugene med en mere jævn Driftsform. Men Kartoffeldyrkningen synes her ligesom de specielle Handelsafgrøder paa de bedre Jorder at medvirke til et intensivt Markbrug; thi i Betragtning af den lave Jordværdi er Kornhøsten god og Besætningen forholdsvis stor. Desuden synes forholdsvis smaa Arbejdsudgifter at kendetegne disse Brug.

c. Husmandsbrug og større Gaarde.

For Husmandsbrugene og de større Gaarde har Materialet ikke været tilstrækkelig stort gennem en længere Aarrække til at gennemføre lignende Undersøgelser. Her skal derfor blot gives en kort Oversigt over Hovedindtrykket af forskellige Faktoreres Indflydelse paa Driftsresultatet i disse Ejendomsstørrelser, idet man iøvrigt maa henvise til de noget spredte Undersøgelser i de enkelte Aarsberetninger.

Med Hensyn til de større Gaarde har det som Helhed vist sig, at paa de bedre Jorder har Dyrkningen af Handelsafgrøder og et relativt stort Kornareal i endnu højere Grad, end Tilfældet var for Bønderbrugenes Vedkommende, medvirket til et relativt godt Resultat. Forklaringen herpaa er formentlig dels den, at en større Del af Arbejdet her end i Bønderbrugene kan udføres ved Hjælp af Redskaber og Specialmaskiner, og dels at hele Produktionsapparatet i disse Brug forholdsvis let lader sig tilpasse efter en bestemt Driftsform. Men tillige synes de store Gaarde, der lægger Vægt paa Dyrkning af Handelsafgrøder, helt igennem at have et intensivt Markbrug med et mindre Grovfoderareal i Forhold til Husdyrbestanden end de øvrige Gaarde. Et for stort Grovfoderareal og da ganske særlig et for stort Græsareal pr. Ko synes ikke sjældent at være en Svaghed, der klæber ved adskillige af de store Gaarde. Det maa dog ikke overses, at for en Del af de store Gaarde skyldes det forholdsvis store Græsareal mindre produktive Arealer, der vanskeligt lader sig kultivere.

En forceret Husdyrproduktion synes ikke at have saa gode Betingelser som i Bønderbrugene og Smaabrugene, og kun hvor

der er Tale om særlig gode Besætninger eller om Levering af Konsummælk til Byerne, staar Driftsresultatet for de store Gaarde med et stort Husdyrhold Maal med Driftsresultatet for de Brug, der lægger Vægt paa Dyrkning og Salg af Korn og specielle Salgsafgrøder.

For de lettere Jorders Vedkommende stiller Forholdet sig anderledes. De store Gaarde, der lægger Vægt paa Husdyrholdet, synes her at klare sig bedre end Brugene med stort Salg af Planteprodukter, hvilket i disse Egne fortrinsvis vil sige Korn. Enkelte Gaarde med et stort Kartoffelareal har dog gennemgaaende opnaaet et efter Forholdene særdeles tilfredsstillende Driftsresultat.

Hvad Husmandsbrugene angaar, er tilsvarende Undersøgelser endnu vanskeligere, fordi selv mindre Forskelligheder med Hensyn til Ejendomsstørrelsen, saaledes som paavist i Afsnit 5, kan have stor Indflydelse paa Rentabiliteten. De større Husmandsbrug eller maaske rigtigere sagt Smaagaardene følger de under Bønderbrugene omtalte Linier, og ofte er en Mark med Sukkerroer eller en krævende Frøkultur en af Aarsagerne til et relativt godt Driftsresultat.

For de mindre Husmandsbrug opnaas de gode Driftsresultater derimod som Regel ved Hjælp af et godt Svinehold og de senere Aar for mange Brugs Vedkommende tillige gennem et stort og godt Fjerkræhold. En god Kobesætning er naturligvis ogsaa et værdifuldt Aktiv for disse Brug; men de Brug, der forcerer Koholdets Størrelse ud over den Grænse, Ejendommens egen Grovfoderproduktion med Rimelighed betinger, synes efter Regnskabsresultaterne at dømme ikke at opnaa nogen Fordel — tværtimod. Det bør tilføjes, at Regnskabsresultaterne ogsaa viser, at de mindre Brug kan have en ganske pæn Gevinst ved Dyrkning af særlige Afgrøder som Havesager, Konserverafgrøder og lignende arbejdskrævende Kulturer, men det drejer sig om paafaldende faa Brug, i hvert Fald for de regnskabsførende Smaabrugs Vedkommende.

d. Ejendomme, der har deltaget i Undersøgelserne gennem 25 Aar.

En særlig Interesse knytter sig til de Brug, der har deltaget i Undersøgelserne gennem en lang Aarrække, og hvor Driftsformens Indflydelse paa Driftsresultatet kan følges for de samme Ejendomme fra Aar til Aar. I det følgende skal fremdrages nogle Resultater fra 30 Ejendomme, der alle har deltaget i Undersøgelserne hvert Aar siden 1918—19, for de flestes Vedkommende ogsaa i 1917—18 og for en Del tillige i 1916—17.

Tabel 22. Driftsresultat for 30 Ejendomme 1916/17—1940/41.

	Kroner pr. ha											Forrentningsprocent (efter bogført Kapital)	
	Landbrugs-kapital (bogført Værdi)	Bruttoudbytte						Driftsomkostninger					Nettoudbytte af øøedrt Ejendom
		Planter-produkter	Kvæg		Svin	Fjærkrø	Ialt	Arbejdsudgifter	Vareindkøb	Andre Omkostninger	Ialt		
			Mælk	Andet									
1916—17....	2570	182	295	170	285		1012				713	299	11.6
1917—18....	2369	172	263	109	98	28	740	225	156	122	503	237	10.0
1918—19....	2441	284	586	142	67	29	906	250	141	136	527	379	15.5
1919—20....	2454	286	423	163	179	44	1160	310	310	166	786	374	15.2
1920—21....	3142	230	529	138	270	52	1307	385	415	190	990	317	10.1
1921—22....	3076	145	394	75	259	37	963	342	382	172	896	67	2.2
1922—23....	2841	93	407	81	311	35	969	301	323	151	775	194	6.8
1923—24....	2872	119	487	109	349	40	1153	308	393	161	862	291	10.1
1924—25....	2894	145	524	120	424	40	1311	332	480	186	998	313	10.8
1925—26....	3004	92	387	71	327	26	952	322	380	190	892	60	2.0
1926—27....	2832	76	317	71	261	23	788	295	302	166	763	25	0.9
1927—28....	2615	64	354	75	295	23	846	275	370	141	786	60	2.3
1928—29....	2609	93	372	68	361	23	952	270	361	143	774	178	6.8
1929—30....	2650	60	367	78	360	26	930	275	330	153	758	172	6.5
1930—31....	2637	51	303	61	235	25	708	259	296	136	691	17	0.7
1931—32....	2591	50	262	33	209	26	609	230	262	130	622	-13	-0.5
1932—33....	2273	46	221	30	278	26	630	220	211	114	545	85	3.7
1933—34....	2244	58	221	35	225	28	600	213	175	114	502	98	4.4
1934—35....	2240	63	226	46	214	34	623	214	178	129	521	102	4.6
1935—36....	2260	81	261	69	188	41	678	229	188	135	552	126	5.6
1936—37....	2313	87	283	58	174	42	686	244	225	142	611	75	3.2
1937—38....	2399	119	310	73	197	47	784	269	235	146	650	134	5.6
1938—39....	2396	106	309	68	174	54	750	276	192	161	629	121	5.1
1939—40....	2390	140	314	76	200	56	825	294	225	160	679	146	6.1
1940—41....	2401	264	381	111	195	44	1043	322	184	195	701	342	14.2
Gennemsnit for 25 Aar 1916/17-40/41	2581						877				709	168	6.5

Det drejer sig her overvejende om Bønderbrug fra Øerne, idet kun 7 af de 30 Ejendomme er over 50 ha, 1 under 10 ha, og kun fire er fra Jylland, medens de 12 hidrører fra Sjælland og 14 fra Fyn. Tallene fra 1916—17 og tildels 1917—18 maa tages med et vist Forbehold, men i de følgende Aar er de et klart Udtryk for, hvorledes Kapitalen, Bruttoudbyttet og Driftsomkostningerne har varieret for de samme Ejendomme fra Aar til Aar.

Forrentningsprocenten ses som Helhed at ligge noget højere end de i Tabel 8 anførte Tal for samtlige Brug. Dette skyldes hovedsagelig, at de fleste af Regnskaberne som nævnt hidrører fra Bønderbrug paa Øerne; men det er vel ogsaa sandsynligt, at Landmænd, der har gennemført et nøjagtigt Regnskab gennem en saa lang Aarrække, ca. Halvdelen af dem end og et udvidet Driftsregnskab, dels har været særlig interesse-rede og kyndige Driftsledere og dels har kunnet drage Nytte af de regnskabsmæssige Oplysninger om eventuelle Svagheder i Bedriften.

Ligesom for samtlige Brug er der dog ogsaa for disse 30 Brug store Variationer i Rentabiliteten — ikke blot for de enkelte Aar, men ogsaa som Gennemsnit for hele Perioden, hvilket med al ønskelig Tydelighed fremgaar af følgende Oversigt:

3	Ejendomme	har	haft	en	gennemsnitl.	Forrentningsprocent	paa	8	og	derover
6	—	—	—	—	—	—	—	7.0—7.9		
8	—	—	—	—	—	—	—	6.0—6.9		
9	—	—	—	—	—	—	—	5.0—5.9		
2	—	—	—	—	—	—	—	4.0—4.9		
2	—	—	—	—	—	—	—	under 4.0		

I det følgende skal der gives en Belysning af, hvorledes det gennemsnitlige Driftsresultat gennem en saa lang Aarrække har stillet sig for de enkelte Brug, der frembyder meget store Variationer saavel i Omsætningens Størrelse som med Hensyn til Driftsformen som Helhed.

En Deling af Materialet viser, som tidligere nævnt, at Bruttoudbyttets Størrelse har stor Indflydelse paa Rentabiliteten. Af 20 ret ensartede Bønderbrug fra Øerne og Østjylland (anført i

Tabel 23. Driftsresultat ved aftagende Bruttoudbytte.

	I Brutto- udbytte 1000 Kr. og derover pr. ha	II Brutto- udbytte 900—1000 Kr. pr. ha	III Brutto- udbytte 800—900 Kr. pr. ha	IV Brutto- udbytte under 800Kr. pr. ha
Antal Ejendomme	4	5	4	7
Gennemsnitsstørrelse, ha	26.3	36.6	24.8	34.4
Jordværdi, Kr. pr. ha	1230	1211	1235	1155
Kornhøst, kg pr. ha	3415	3250	3065	2871
Mælkeydelse, kg pr. Ko ifølge Kontrolf.	3945	3830	3657	3531
Landbrugskapital, Kr. pr. ha	3094	2660	2764	2420
<i>Bruttoudbytte, Kr. pr. ha</i>	<i>1228</i>	<i>950</i>	<i>861</i>	<i>713</i>
Fra Korn	54	58	29	67
" Frø	22	17	13	6
" Handelsroer	—	16	16	3
" Kartofler	13	7	6	6
" Planteavl en ialt	102	108	74	93
" Mælk	479	382	326	304
" Tilvækst og Salg af Kreaturer	99	82	81	72
" Svin	442	295	251	175
" Fjerkræ	57	30	71	29
" Andre Husdyr	15	18	24	15
" Husdyrhold ialt	1092	807	753	595
<i>Driftsomkostninger, Kr. pr. ha</i>	<i>996</i>	<i>788</i>	<i>702</i>	<i>587</i>
Heraf Arbejde	349	313	285	251
" Fodermidler	384	253	231	166
" Kunstgødning	39	37	24	25
" Andre Omkostninger	224	185	162	145
<i>Nettoudbytte af gældfri Ejendom, Kr. pr. ha</i>	<i>232</i>	<i>162</i>	<i>159</i>	<i>126</i>
<i>Forrentningsprocent</i>	<i>7.5</i>	<i>6.1</i>	<i>5.8</i>	<i>5.2</i>

Tabel 23) har de 4 som Gennemsnit for de 25 Aar haft et Bruttoudbytte paa 1228 Kr. pr. ha og opnaaet en Forrentningsprocent paa 7.5. Derefter falder Rentabiliteten med aftagende Bruttoudbytte til 5.2 for Gaardene i Gruppe IV, der kun har haft et Bruttoudbytte paa 713 Kr. Som det fremgaar af de anførte Tal, er det store Bruttoudbytte delvis opnaaet gennem et større Høstudbytte pr. ha, en højere Mælkeydelse pr. Ko og større Besætninger; men Forøgelsen skyldes dog i første Række det større Svinehold, hvoraf Indtægten i Gruppe I er godt 2.5 Gange saa stor som for Brugene i Gruppe IV. Ægtsalget er dobbelt saa stort, men Indtægten af Kvægholdet kun godt halvanden Gang større, og Bruttoudbyttet af Planteavl en er omtrent ens.

De intensive Brug udviser ganske vist meget store Foderindkøb, men Forskellen i de øvrige Omkostninger er forholdsvis lille. Aarsagen til det stærke Udslag i Rentabiliteten maa altsaa foruden i det gode Markbrug og de store, gode Besætninger søges i en mere effektiv Udnyttelse af Arbejdskraft og andre Omkostninger. Og saa er naturligvis det som Helhed gunstige Prisforhold mellem Flæsk og Korn i denne Periode særlig kommet Brugene med de store Besætninger til gode. — Som det senere skal vises, gælder det dog ikke for alle Brug, at en stor Omsætning og en god Rentabilitet følges ad; thi et stort Bruttoudbytte kan ogsaa købes for dyrt, saafremt hele Driftsplanen og Driftsledelsen ikke er i tilstrækkelig Orden.

I Tabel 24 er vist nogle Eksempler paa, hvorledes Rentabiliteten har stillet sig paa Ejendomme med forskellig Driftsform. For de større Gaardes Vedkommende ses to Ejendomme, der gennem hele Perioden har haft Hovedindtægten fra Kornsalg og Husdyrhold, at have opnaaet en Forrentningsprocent paa 6.7, medens to andre Gaarde, der har lagt ret stor Vægt paa Dyrkning og Salg af Frø og Korn og kun har arbejdet med et lille Husdyrhold, har opnaaet et saa meget mindre Nettoudbytte, at de trods den lave Landbrugskapital alligevel kun har faaet Kapitalen forrentet med 5.4 pCt.

For de førstnævnte Gaardes Vedkommende kan tilføjes, at den ene har haft et stort Kornsalg og en relativt lille Besætning, navnlig af Svin, medens den anden staar med en stor, jævnt god Kobesætning og et stort Svinehold og kun et lille Salg af Korn. Rentabiliteten har for disse Gaarde stillet sig nogenlunde ens med en Forrentningsprocent paa henholdsvis 6.5 og 7.0.

Hvad de større Gaarde angaar, kan yderligere tilføjes, at en anden Gaard paa godt 100 ha, der ikke er medtaget i Oversigten, gennem en meget ensidig Drift, der nærmest kan karakteriseres som kvægløst Landbrug med omfattende Frødyrkning og stort Salg af Korn og Straafoder, har haft en Forrentningsprocent paa ca. 7 som Gennemsnit for de 25 Aar. Men denne Ejendoms Beliggenhed byder ogsaa de bedste Muligheder for en saadan Driftsform. — De senere Aars Undersøgelser har, som tidligere nævnt, udvist et forholdsvis gun-

Tabel 24. *Driftsresultat ved forskellig Driftsform.*
Gennemsnit for de 25 Aar 1916/17—1940/41.

	Gaarde over 50 ha		Bønderbrug 10—50 ha				
	Uden Handelsafgrøder	Med Handelsafgrøder	Uden Handelsafgrøder, stor Besætning	Uden Handelsafgrøder, lille Besætning	Med Handelsafgrøder, middel Besætning	Variert Driftsform m. Hensyn til Handelsafgr.	Variert Driftsform for baade Handelsafgrøder og Besætning
Gruppebetegnelse	I	II	I	II	III	IV	V
Antal Ejendomme	2	2	4	5	2	4	4
Gennemsnitsstørrelse, ha	87.5	187.7	28.0	28.8	33.7	32.0	37.7
Jordværdi, Kr. pr. ha . . .	1178	1132	1232	1026	1399	1169	1319
Landbrugskapital, Kr.pr.ha	2402	2070	2932	2313	2941	2733	2644
<i>Bruttoudbytte, Kr. pr. ha:</i>	<i>712</i>	<i>555</i>	<i>1110</i>	<i>732</i>	<i>867</i>	<i>965</i>	<i>784</i>
Fra Korn	131	125	43	36	36	70	88
" Frø	—	94	4	3	12	28	14
" Handelsroer	—	—	—	1	30	10	14
" Kartofler	2	3	4	7	6	17	3
" Planteavlen ialt	140	229	57	56	96	141	130
" Mælk	352	176	478	301	320	374	323
" Tilvækst og Salg af Kreaturer	52	38	92	83	90	69	69
" Svin	125	77	397	196	258	289	189
" Fjerkræ	15	8	33	45	46	43	29
" Andre Husdyr	6	14	23	26	23	9	15
" Husdyrhold ialt	550	313	1023	651	737	784	625
<i>Driftsomkostn., Kr. pr. ha</i>	<i>550</i>	<i>444</i>	<i>908</i>	<i>617</i>	<i>691</i>	<i>758</i>	<i>651</i>
Heraf Arbejde	238	206	338	247	299	309	277
" Fodermidler	150	77	336	206	203	229	174
" Kunstgødning	22	34	33	23	28	33	34
" Andre Omkostn.	140	127	201	141	161	187	166
<i>Nettoudbytte af gældfri Ejendom, Kr. pr. ha . . .</i>	<i>162</i>	<i>111</i>	<i>202</i>	<i>115</i>	<i>176</i>	<i>207</i>	<i>133</i>
<i>Forrentningsprocent</i>	<i>6.7</i>	<i>5.4</i>	<i>6.9</i>	<i>5.0</i>	<i>6.0</i>	<i>7.6</i>	<i>5.0</i>

stigt Resultat for de større Gaarde med et betydeligt Areal med Handelsafgrøder; men i god Overensstemmelse med ovenanførte viser de ogsaa, at et godt Husdyrhold og en stor Om sætning er en nødvendig Betingelse for et godt økonomisk Resultat.

For Bønderbrugenes Vedkommende viser Tabellen, at de 4 Gaarde i Gruppe I med en meget stor Besætning saavel af Kvæg som af Svin trods store Foderindkøb staar med et Netto-

udbytte paa godt 200 Kr. pr. ha og en Forrentningsprocent paa 6.9, medens de 5 Gaarde i Gruppe II, der heller ikke har dyrket specielle Salgsafgrøder, men som har gennemført Bedriften med en lille Besætning og især et lille Svinehold, har maattet nøjes med omtrent det halve Nettoudbytte. Den lave Landbrugskapital bevirker dog, at Forrentningsprocenten alligevel bliver 5.0. Jordværdien er ganske vist noget lavere for disse Brug, men Forskellen er ikke saa stor, at den paa nogen Maade kan forklare den store Forskel i Intensiteten, og vi staar her over for ganske de samme Forhold, som er nærmere belyst under Omtalen af Bruttoudbyttets Indflydelse paa Rentabiliteten.

Under Gruppe III er vist Resultatet for 2 Bøndergaarde, der gennem alle Aarene har dyrket en Del Frø og Sukkerroer samt haft en jævnt stor Besætning. Som Tallene viser, staar disse Brug med et Nettoudbytte paa 176 Kr. pr. ha og en Forrentningsprocent paa 6.0 og indtager saaledes nærmest en Mellemstilling mellem Gaardene i Gruppe I og II.

De næste 4 Gaarde, Gruppe IV, har hele Perioden haft et stort og godt Husdyrhold, men har samtidig søgt at indstille Markbruget efter Konjunkturerne, hvilket vil sige en ret stor Frødyrkning i de Aar, man har fundet dette hensigtsmæssigt, samt enkelte Aar Dyrkning af Sukkerroer og Kartofler. Paa disse Ejendomme synes en saadan Driftsform at være gennemført med Fordel; i hvert Fald har de opnaaet et fuldt saa stort Nettoudbytte pr. ha som Gaardene i Gruppe I med meget store Besætninger, og da Landbrugskapitalen ikke er særlig stor, bliver Forrentningsprocenten kendeligt større end for nogen af de andre Grupper, nemlig 7.6.

De i Oversigten sidst anførte Gaarde har ikke blot søgt at variere Markbruget efter de skiftende Konjunkturer, men har ogsaa gentagne Gange ændret Husdyrholdets Størrelse, ikke alene for Svineholdets Vedkommende, men ogsaa for Kvægholdet, idet Kobestanden for flere af Gaardene endog varierer lige fra 40 til 70 Malkekøer pr. 100 ha. Det store Kornsalg, der er ret usædvanligt for Brug af denne Størrelse, skyldes netop Aar med en meget lille Besætning. En saadan Driftsform synes imidlertid ikke at have været rentabel i det lange

Løb, idet Nettoudbytte og Forrentningsprocent trods den høje Jordværdi ikke er væsentlig bedre end for de ret ekstensive Brug i Gruppe II.

At det er muligt at gennemføre en intensiv Bedrift i Forbindelse med kraftige Ændringer i de enkelte Driftsgrenes Omfang fra Aar til Aar og opnaa en god Økonomi fremgaar af Resultatet fra en stor Bondegaard paa godt 80 ha, der ikke er medtaget blandt de i Tabellen anførte Eksempler; thi i denne Bedrift er der opnaaet en Forrentningsprocent paa 10.9 som Gennemsnit for de 25 Aar. Da denne Ejendom ikke frembyder særlige Fordele med Hensyn til Beliggenhed eller Jordens Bonitet m. v., maa Aarsagen til det gode Resultat tilskrives den usædvanlig dygtige Driftsledelse.

I det hele taget er Driftslederens Dygtighed en Faktor, der er af overordentlig stor Betydning, og denne Oversigt skal derfor afsluttes med nogle Eksempler fra enkelte Ejendomme, der viser, at ekstensiv eller intensiv Drift eller en bestemt Driftsform ikke alene er den afgørende Faktor, men at det ogsaa drejer sig om, hvorvidt Lederen evner at gennemføre Driften rationelt i alle dens Enkeltheder. Disse Forhold er med fire karakteristiske Ejendomme som Eksempler belyst i Tabellerne 25 og 26, der indeholder de vigtigste Tal angivet som Gennemsnit i Femaarsperioder; den første Periode omfatter dog kun fire Aar, idet 1916—17 er udeladt, fordi en Del Oplysninger mangler for dette Aar.

Tabel 25 indeholder Tallene for to lige store Bøndergaarde med nogenlunde samme Beliggenhed og Jordværdi og en helt igennem intensiv Drift.

Taget i store Træk synes der ikke at være nogen afgørende Forskel i Driftsplanen for de to Gaarde; men ser man nærmere paa de enkelte Tal og navnlig de foretagne Driftsændringer i Aarenes Løb, bliver det indlysende, hvorfor A har opnaaet en langt bedre Rentabilitet end B.

Hvad Arealets Benyttelse angaar, har A i 20rne indskrænket Kornarealet og udvidet Græsarealet for at naa til en billig Fodring af Kreaturerne og samtidig øget Kobesætningen til godt 70 Køer pr. 100 ha. I 30rne indskrænkes Besætningen, og Kornarealet udvides. Trods den stigende Besætning er Foder-

roearealet formindsket fra Aar til Aar, fordi Høstudbyttet pr. ha er blevet forøget og Roetoppen udnyttet i stedse stærkere Grad. B er nærmest gaaet den modsatte Vej: et stort Kornareal i 20rne og den største Kobestand i første Halvdel af 30rne, hvor Smørprisen var meget lav. Tages Sukkerroearealet med i Betragtning, er det samlede Rodfrugtareal forholdsvis stort i de første 20 Aar; men i det sidste Femaar er det formindsket saa stærkt, at der sandsynligvis har været Knaphed paa Roefoder. De har begge lagt nogen Vægt paa Salg af Plante-produkter, men medens A har holdt sig til Frøet og haft et ret stort Frøareal ved Periodens Begyndelse og Slutning og herudover solgt en Del Kartoffler i de Aar, Priserne har animeret dertil, har B interesseret sig baade for Frø og Sukkerroer, og Ændringerne i Arealet med disse Afgrøder har endda været større fra Aar til Aar, end Gennemsnitstillene giver Indtryk af.

Husdyrholdets Størrelse har ogsaa været mere stabilt paa den første Gaard, der som Helhed har haft en lidt større Kobestand, men færre Ungkreaturer og navnlig i de sidste Aar har interesseret sig mindre for Hesteopdræt og Sohold end B. I det hele taget synes B at have varieret Bedriften lovlig stærkt og i Betragtning af Konjunkturerne at have været mindre heldig med Hensyn til Tidspunktet for de foretagne Ændringer, medens A har gennemført en mere rolig og nøgtern Drift.

Men af lige saa stor Betydning som alt dette har det sikkert været, at A efter Kornavlens at dømme har opnaaet større Afgrøder pr. ha og bortset fra de første Aar tillige en højere Ydelse pr. Ko. Da Besætningen ogsaa er større, bliver Resultatet en væsentlig større Indtægt af Mælkesalg end for B; Indtægten af Kreatursalg er ganske vist lidt mindre for A, der har holdt sig til en god Brugsbesætning med faa Ungkreaturer, medens en Del tyder paa, at B med den store Ungkvægbestand og den høje Ydelse i en Del af Aarene har haft Oparbejdelsen af en Avlsbesætning for Øje. A har ogsaa haft den største Indtægt af Svineholdet og har desuden i Betragtning af den store Besætning i højere Grad end B forstaaet at skaffe sig Indtægter ved Salg af Plante-produkter, hvilket ikke alene Kartoffelsalget tyder paa, men ogsaa Indtægten fra an-

Tabel 25. To intensive Bønderbrug med forskelligt Driftsresultat.

	A. 35 ha, godt Resultat						B. 37 ha, daarligt Resultat					
	4 Aar: 1917/18 —20/21	5 Aar: 1921/22 —25/26	5 Aar: 1926/27 —30/31	5 Aar: 1931/32 —35/36	5 Aar: 1936/37 —40/41	Alle 24 Aar	4 Aar: 1917/18 —20/21	5 Aar: 1921/22 —25/26	5 Aar: 1926/27 —30/31	5 Aar: 1931/32 —35/36	5 Aar: 1936/37 —40/41	Alle 24 Aar
Jordværdi, Kr. pr. ha . . .	1020	1363	1231	1161	1184	1199	1118	1436	1256	1189	1278	1261
Landbrugskapital, Kr. pr. ha	3136	3517	3079	2735	2691	3027	2644	2971	2717	2500	2603	2689
Kornhøst, kg pr. ha	2873	3203	3676	3872	3864	3524	2556	2907	3223	3421	3612	3168
Mælkeydelse, kg pr. Ko. . .	3302	4185	4425	4477	4249	4162	3699	4577	3897	3892	4254	4079
<i>pCt. af Arealet med:</i>												
Korn	45.9	38.7	38.7	43.6	44.3	42.1	43.6	46.7	44.3	40.8	41.6	43.4
Foderroer og Kartofler . .	17.2	17.0	15.6	15.7	12.3	15.5	13.4	15.2	17.5	17.9	11.6	15.2
Græs og Grønfoder	30.2	43.6	45.2	35.8	31.3	37.5	31.1	29.4	33.7	39.8	38.7	34.7
Handelsroer	—	—	—	—	—	—	8.1	5.0	3.4	1.5	8.1	5.1
Frø	6.7	0.7	0.5	4.9	11.1	4.7	3.8	2.7	0.6	—	—	1.3
Havesager, Hør m. m. . . .	—	—	—	—	1.0	0.2	—	—	—	—	—	—
Brak	—	—	—	—	—	—	—	1.0	0.5	—	—	0.3
<i>Besætning pr. 100 ha:</i>												
Arbejdsheste	17.8	17.0	14.9	16.8	17.1	16.7	13.8	14.8	17.5	16.5	17.6	16.1
Plage og Føl	6.0	1.2	0.6	—	—	1.4	9.5	7.4	2.6	3.7	5.3	5.6
Malkekøer	51.3	56.0	70.4	65.5	65.0	62.1	47.5	48.0	68.7	70.6	62.2	59.9
Opdræt	45.8	41.6	59.5	57.9	54.2	52.1	57.5	57.4	57.5	68.1	61.2	60.5
Søer	14.1	19.9	14.1	—	—	9.5	9.1	14.0	43.7	42.5	19.7	26.5
Fedesvin	100.8	153.5	251.2	204.0	81.6	160.6	41.8	115.0	225.6	238.4	96.2	147.6
<i>Eruftoudbytte, Kr. pr. ha:</i>												
Fra Korn	201	83	40	59	159	104	107	10	16	5	60	37
" Frø	83	11	3	12	57	31	56	40	8	—	—	19
" Handelsroer	—	—	—	—	—	—	119	38	17	7	45	42
" Kartofler	108	50	20	11	9	37	4	3	3	2	3	3
" Andre Planteprodukt.	47	38	12	13	29	27	7	—	1	3	4	3
" Mælk	465	519	410	270	382	407	436	459	376	229	345	366
" Tilvækst og Salg af Kreaturer	165	80	68	34	67	79	134	121	60	47	88	88
" Svin	242	462	415	280	197	322	112	332	394	301	234	281
" Fjerkræ	35	34	22	34	24	29	52	46	26	27	26	35
" Heste	56	12	—	3	—	13	45	11	5	10	23	18
<i>Driftsomkostn., Kr. pr. ha</i>												
Heraf Arbejde	341	375	364	299	334	343	358	354	341	272	357	336
" Fodermidler	199	291	329	161	151	227	229	305	355	198	226	264
" Kunstgødning	42	62	32	17	21	34	56	84	52	38	41	54
" Andre Omkostn.	264	221	161	156	203	199	202	223	192	156	202	194
<i>Nettoudbytte af gældfri Ejendom, Kr. pr. ha . . .</i>												
	588	403	157	134	271	299	268	145	2	÷2	44	84
<i>Forrentningsprocent</i>												
	18.8	11.5	5.1	4.9	10.1	9.9	10.1	4.9	0.1	÷0.1	1.7	3.1

dre Planteprodukter, der bestaar af Straafoder, lidt Havesager og Frugt.

De anførte Forskelligheder gør sig ogsaa gældende for Driftsomkostningernes Vedkommende. Arbejdsudgifterne er praktisk talt lige store, men trods det større Bruttoudbytte af Husdyrholdet og et næsten 3 Gange saa stort Kornsalg pr. ha er Foderindkøbene 37 Kr. mindre for A end for B, og netop paa dette Punkt — en stor Besætning fortrinsvis baseret paa hjemmeavlet Foder — maa man uden Tvivl søge en af Hovedaarsagerne til den langt bedre Rentabilitet for A end for B. Hvad de øvrige Omkostninger angaar, ses B at have haft de største Udgifter til Kunstgødning, men som før nævnt er Høst-udbyttet alligevel mindst her. Posten „Andre Omkostninger“ er praktisk talt lige stor for begge Gaarde, men det vil bemærkes, at A har taget de store Udgifter til Bygninger og Inventar i de gode Aar under og lige efter den forrige Krig, medens B har ventet til ind i 20'erne.

Forholdet mellem de to Gaardes Nettoudbytte og Forrentningsprocent er omtrent ens i alle Perioder, dog synes Resultatet for B at være blevet særlig daarligt i den sidste Periode, idet Nettoudbyttet kun udgør 44 Kr. mod 271 Kr. for A, hvilket giver en Forrentningsprocent paa kun 1.7, medens A i samme Tidsrum har faaet sin Kapital forrentet med 10.1 pCt. Som Gennemsnit for alle 24 Aar har A opnaaet et Nettoudbytte paa 299 Kr. pr ha og en Forrentningsprocent paa 9.9 mod 84 Kr. i Nettoudbytte og en Forrentning af Kapitalen paa 3,1 pCt. for B.

Rent umiddelbart vil man sikkert betragte Lederne af disse to Brug som hver for sig dygtige Driftsledere, idet begge har evnet at frembringe en stor Produktion. Som Tallene viser, har Produktionen imidlertid kostet B langt mere end A — sagt i faa Ord kan Forskellen vel næppe udtrykkes bedre end ved at oplyse, at Nettoproduktionen (se Side 102) som Gennemsnit for de 25 Aar har udgjort 824 Kr. pr. ha for A, men kun 570 Kr. for B.

De to Bøndergaarde, der er draget frem i Tabel 26, er af en ganske anden Type, nemlig ret ekstensive Bedrifter, idet Bruttoudbyttet kun udgør henholdsvis 776 og 691 Kr. pr. ha.

Tabel 26. To ekstensive Bønderbrug med forskelligt Driftsresultat.

	C. 27 ha, godt Resultat						D. 35 ha, daarligt Resultat					
	4 Aar: 1917/18 -20/21	5 Aar: 1921/22 -25/26	5 Aar: 1926/27 -30/31	5 Aar: 1931/32 -35/36	5 Aar: 1936/37 -40/41	Alle 24 Aar	4 Aar: 1917/18 -20/21	5 Aar: 1921/22 -25/26	5 Aar: 1926/27 -30/31	5 Aar: 1931/32 -35/36	5 Aar: 1936/37 -40/41	Alle 24 Aar
Jordværdi, Kr. pr. ha . . .	1191	1347	1067	1049	1183	1166	1081	1231	1185	1021	1119	1134
Landbrugskapital, Kr. pr. ha	2709	2908	2251	2102	2339	2452	2796	3102	2728	2212	2390	2640
Kornhøst, kg pr. ha	2407	2555	2690	2941	3112	2755	2523	3105	3160	3526	3410	3171
Mælkeydelse, kg pr. Ko. . .	2765	3594	3763	3786	4170	3651	—	3613	3777	3786	3577	3688
<i>pCt. af Arealet med:</i>												
Korn	46.9	53.6	55.6	53.3	48.0	51.7	43.9	45.4	43.1	41.4	44.7	43.8
Foderroer og Kartofler . .	18.5	17.7	16.2	16.8	18.7	17.5	16.4	16.7	16.9	15.4	15.5	16.2
Græs og Grønfoder	33.8	28.7	26.7	28.7	26.9	28.8	36.2	33.2	37.6	43.0	39.5	37.8
Handelsroer	—	—	1.5	0.6	1.0	0.6	—	—	—	—	—	—
Frø	0.8	—	—	0.6	2.7	0.9	0.5	—	—	—	—	0.1
Havesager, Hør m. m. . . .	—	—	—	—	2.7	0.5	—	—	—	0.2	0.3	0.1
Brak	—	—	—	—	—	—	3.0	4.7	2.4	—	—	2.0
<i>Besætning pr. 100 ha:</i>												
Arbejdsheste	12.4	14.0	14.0	13.3	14.0	13.6	18.0	16.2	15.0	13.1	12.7	14.8
Plage og Føl	9.3	5.0	4.2	4.2	10.5	6.5	3.0	4.0	1.1	0.7	1.7	2.2
Malkekøer	45.3	52.4	50.5	56.0	55.2	52.1	59.3	67.0	66.7	65.4	55.4	62.9
Opdræt	53.5	49.6	53.2	43.5	51.2	50.1	50.0	48.8	52.9	52.9	62.0	53.6
Søer	5.1	17.5	23.1	30.1	18.9	18.8	—	—	10.2	3.4	1.1	3.2
Fedesvin	47.5	88.9	146.1	197.8	130.0	121.5	43.7	92.4	91.0	100.7	60.4	79.7
<i>Bruttoudbytte, Kr. pr. ha:</i>												
Fra Korn	123	18	12	25	68	46	124	26	31	30	100	60
" Frø	44	—	—	1	13	10	6	3	—	—	—	2
" Handelsroer	—	—	10	2	8	4	—	—	—	—	—	—
" Kartofler	10	8	3	2	4	5	5	4	3	1	2	1
" Andre Planteprodukt.	16	8	5	10	43	17	5	6	10	2	20	10
" Mælk	339	362	251	174	293	281	399	473	329	213	267	334
" Tilvækst og Salg af Kreaturer	81	85	38	38	65	61	88	62	25	27	63	52
" Svin	141	298	295	262	251	254	156	242	161	147	131	168
" Fjerkræ	60	54	33	36	35	43	44	28	32	31	25	31
" Heste	58	11	8	14	36	24	38	5	2	—	6	8
<i>Driftsomkostninger,</i>												
Kr. pr. ha	574	748	586	500	683	620	755	764	617	416	547	614
Heraf Arbejde	270	315	257	216	294	270	300	344	284	223	280	285
" Fodermidler	150	201	159	128	170	161	237	226	188	85	118	168
" Kunstgødning	32	57	37	29	37	39	32	30	27	12	16	23
" Andre Omkostn.	122	175	133	127	182	150	186	164	118	96	133	138
<i>Nettoudbytte af gældfri</i>												
Ejendom, Kr. pr. ha	330	137	98	89	163	156	142	116	2	52	85	77
Forrentningsprocent	12.2	4.7	4.4	4.2	7.0	6.4	5.1	3.7	0.1	2.4	3.6	2.9

C er noget mindre end D, men dette forstyrrer næppe Sammenligningen i større Grad, og med Hensyn til Beliggenhed og Jordværdi stiller de sig ret ens.

Karakteristisk for Arealbenyttelsen paa den første Ejendom er det store Kornareal og det lille, men intensivt dyrkede Grovfoderareal med mange Roer og et forholdsvis lille Græsareal. D har derimod et væsentligt mindre Kornareal og et stort Grovfoderareal, og trods den større Kvægbesætning er Grovfoderarealet pr. stort Kreatur i de senere Aar endog væsentlig større end for C. C har desuden haft et lille Areal med forskellige Handelsafgrøder og de senere Aar lagt an paa nogen Dyrkning af Konservesafgrøder, der har givet en god Indtægt. D har praktisk talt ikke interesseret sig for disse Afgrøder, og det ikke ubetydelige Brakareal de første 14 Aar tyder paa, at Markbruget ikke har været gennemført tilstrækkelig rationelt paa denne Ejendom.

Kvægbesætningen er mindst hos C og den gennemsnitlige Ydelse pr. Ko ikke fuldt saa stor som for D; men det ses, at C har arbejdet sig fremad og haft en ikke helt ringe Fremgang saavel med Hensyn til Besætningens Størelse som til dens Ydelse. Svineholdet er derimod afgjort størst for C, hvor Bruttoudbyttet udgør 254 Kr. pr. ha mod 168 Kr. for D, og her er et af de afgørende Led som Forklaring paa den betydelige Forskel i Rentabiliteten. C har i det hele taget et meget alsidigt Husdyrhold med en Del Hesteopdræt, mange Søer og et ret stort Fjerkræhold, hvorved det samlede Bruttoudbytte af Husdyrholdet bliver 70 Kr. større pr. ha end for D. Da C tillige har haft et noget større Salg af specielle Planteprodukter, bliver der en Forskel i det samlede Bruttoudbytte paa 85 Kr. pr. ha til Gunst for C.

Trods det større Bruttoudbytte har C kunnet klare sig med noget mindre Arbejdsudgifter, og i Betragtning af det store Svinehold er Foderindkøbene ogsaa forholdsvis smaa. Kunstgødningsindkøbene er derimod væsentlig større, nemlig 39 Kr. pr. ha mod kun 23 Kr. for D. Sammenlignet hermed er den forholdsvis lille Kornhøst paa Ejendom C ret iøjnefaldende, men da en betydelig Del af Græsarealet er vedvarende Græs, er den lille Kornavl sikkert en Følge af, at Kornarealet udgør

en lovlig stor Del af Agermarken. En lille Indskrænkning af Kornarealet og Udvidelse af Besætningen vilde antagelig medføre en Forbedring af Rentabiliteten. I Betragtning af det lille Bruttoudbytte, der kun udgør 776 Kr. pr. ha, er et Nettoudbytte paa 156 Kr. og en Forrentningsprocent paa 6.4 imidlertid et særdeles godt Resultat. Dette maa altsaa tilskrives den mere alsidige Bedrift med en intensiv Udnyttelse af Grovfoderarealet, Salg af en Del Planteprodukter, et ret stort Svinehold og mere Fjerkræ og Hesteopdræt samt forholdsvis smaa Udgifter til Arbejdskraft og Fodermidler, idet de samlede Driftsomkostninger kun beløber sig til 620 Kr. pr. ha.

Den anden Ejendom har maattet nøjes med en Forrentningsprocent paa 2.9, hvilket er det daarligste Resultat af alle 30 Ejendomme. Forklaringen herpaa maa først og fremmest søges i en for ringe Udnyttelse af Markerne, specielt Grovfoderarealet. Udover Kornsalget har man praktisk talt ingen Indtægt ved Salg af Planteprodukter. Kvægholdet er ganske vist jævnt stort med middelgod Ydelse og har givet en noget større Mælkeindtægt end for C, men Indtægten af Svineholdet er meget lille, hvilket ogsaa gælder for de øvrige Husdyrprodukter, der kun har givet en Indtægt paa 91 Kr. mod 128 Kr. for C. Det samlede Bruttoudbytte bliver derfor kun 691 Kr. pr. ha, og da Driftsomkostningerne omtrent er lige saa store som for C, maa Driftsresultatet nødvendigvis blive utilfredsstillende. Af de enkelte Poster vil man navnlig bemærke Arbejdsudgifterne og Foderindkøbene, der er alt for store i Betragtning af den ekstensive Drift. Det samme gælder i nogen Grad Hesteholdets Størrelse, og i det hele taget synes Svagheden ved denne Bedrift at være, at man ikke har været tilstrækkelig opmærksom paa at holde Udgifterne nede paa et Niveau, der svarer til den ekstensive Drift.

III. Landbrugets samfundsmæssige Betydning.

Som Forholdene i Aarhundreder har stillet sig her i Landet, kan det uden Overdrivelse fastslaas, at Landbrugets Stilling i vor Samfundsøkonomi er overordentlig betydningsfuld. Nogen virkelig Maalestok for de enkelte Erhvervs Betydning kan ikke angives; men Spørgsmaalet kan belyses fra forskellige Sider, og ved herigennem at betragte Vekselvirkningen mellem de mange forskellige Faktorer i Samfundet vil man ogsaa kunne danne sig en Forestilling om det enkelte Erhvervs Betydning inden for Helheden.

I Løbet af de sidste to Aarhundreder er der sket en stærk Opdeling af Befolkningen paa mange Erhverv, hvoraf de, der særlig er knyttet til Byerne og de bymæssige Bebyggelser, repræsenterer en stadig større Andel. Et efter et er saadanne Arbejder som Bagning, Brygning, Slagtning, Smør- og Oste-lavning, Beklædningsstilvirkning, Transport m. m., taget ud fra Landbruget og lagt over til særlige Erhverv, og denne Udvikling foregaar stadig. Hertil kommer, at den forøgede Brug af Maskiner i selve Landbruget formindsker dette Erhvervs Behov for Arbejdskraft, og man maatte derfor paa Forhaand vente, at Landbrugets procentiske Andel i Befolkningstallet er nedadgaaende.

Dette er da ogsaa Tilfældet, idet Landbruget (inkl. Gartneri og Fiskeri, men ekskl. huslig Medhjælp) i 1930 omfattede 30 pCt. af Befolkningen, medens det for hundrede Aar siden (i 1834) var 53 pCt. De 53 pCt. i 1834 gjorde imidlertid ogsaa Tjeneste som Bagere, Mejerister, Bryggere, Vævere og meget andet, medens de 30 pCt. i 1930 derimod i langt højere Grad er koncentreret om Landbrugsproduktionen. Tallene siger altsaa ikke, hvor meget der paa de to Tidspunkter falder paa det egentlige Landbrugsarbejde, og Oplysninger herom kan slet ikke skaffes for det førstnævnte Aar. Men det turde være givet, at Landbrugsarbejdet i gamle Dage har lagt Beslag paa en langt større Del af Befolkningens Tid end nu.

Tabel 27. Landbrugets Arbejdskraft i Landkommunerne 1923 og 1934—41.
Beregnet Antal Tusinde Helaarsarbejdere.

Aar	Brugerens Arbejde i egen Bedrift	Slægtninge og voksne Børn over 15 Aar	Fast fremmed Medhjælp	Midlertidig Medhjælp	Ialt Tusinde Helaars- arbejdere
1923.....	155.8	92.8	204.1	10.0	462.7
1934.....	166.7	103.7	199.4	11.6	481.4
1935.....	167.0	97.3	188.0	13.5	465.8
1936.....	165.1	96.3	184.9	16.0	462.3
1937.....	167.2	94.1	180.8	17.2	459.3
1938.....	167.5	90.7	180.6	17.3	456.1
1939.....	167.0	93.9	175.6	21.7	458.2
1940.....	165.8	95.3	174.7	20.1	455.9
1941.....	167.0	91.1	174.9	19.1	452.1

For 1923 og hvert Aar siden 1934 er der foretaget særlige Tællinger over Arbejdskraften i selve Landbruget, og Resultaterne fremgaar af Tabel 27. Medens Landbrugets Arbejdskraft i 1923 var beregnet til 463 Tusinde Helaarsarbejdere, steg Antallet i de følgende Aar; hvornaar det er kulmineret, kan ikke ses af den officielle Statistik, fordi der ikke var nogen ny Tælling før 1934, men i Henhold til Bureauets Beregninger over Arbejdsforbruget i regnskabsførende Landbrug har Arbejdskraften været størst i 1928.

I Følge den officielle Statistik omfattede Landbrugets Arbejdskraft i 1934 endnu 481 Tusinde Helaarsarbejdere; men derefter aftog Antallet gradvis i de følgende Aar til 452 Tusinde i 1941. De højere Tal i 1934 end i 1923 skyldes udelukkende Arbejde af Brugeren samt Slægtninge og voksne Børn over 15 Aar, medens Nedgangen i de følgende Aar var forholdsvis lige stærk for den sidstnævnte Gruppe og for fast, fremmed Medhjælp, hvorimod der samtidig er sket en mærkbar Forøgelse i Anvendelsen af midlertidig Medhjælp.

Tallene for Befolkningens Erhvervsfordeling og Antallet af beskæftigede Personer giver imidlertid ikke det rette Billede af Landbrugets Betydning her i Landet. Danmarks naturlige Hjælpekilder for Landbruget er nemlig saa gode, at de i Forbindelse med den Maade, hvorpaa Produktionen og Afsættningen foregaar, giver en langt større Produktionsværdi, end man

Tabel 28. Landbrugsudførselen sammenlignet med Landets samlede Vareudførsel. Mill. Kr. aarlig.
(Før 1897 gælder Tallene den samlede Vareomsætning med Udlandet.)

	1881— 1890	1891— 1900	1901— 1910	1911— 1920	1921— 1930	1931— 1939
Landets samlede Udførsel af indenlandske Varer (Specialudførsel) ..	188.5	258.7	389.6	871.9	1542.8	1319.9
Udførselsværdien af Landbrugsprodukter: Mill. Kr.	134.4	211.9	351.6	704.9	1265.2	1010.2
i pCt. af Landets samlede Specialudførsel	71.3	81.9	90.2	80.8	82.0	76.5
Landbrugets Overskudsudførsel ...	87.5	107.7	162.7	421.6	770.6	716.3
Landets samlede Merindførsel ¹⁾ ..	77.3	99.9	118.3	368.8	176.4	101.1
Landets Merindførsel af andre Varer end Landbrugsvarer	164.8	207.6	281.0	790.4	947.0	817.4
Af Landets Merindførsel af andre Varer end Landbrugsvarer dækkedes Antal pCt. ved: Overskudsudførsel af Landbrugsvarer	53.1	51.9	57.9	53.3	81.4	87.6
Andre Betalingskilder	46.9	48.1	42.1	46.7	18.6	12.4

¹⁾ Indførselen til Forbrug af alle Varer ÷ Udførselen af indenlandske Varer.

efter Antallet af beskæftigede Personer skulde vente paa disse Breddegrader. For at opnaa en lignende Nettoproduktionsværdi maa Industrien almindeligvis indføre Raastoffer og andre Produktionsmidler for langt større Beløb end Landbruget, der har den store Raastofkilde i selve Jorden, og Danmark vil derfor vedblive at være et udpræget Landbrugsland, selv om Beskæftigelsen mere og mere gaar over til Byerhvervene.

Til Belysning af den Betydning, Landbruget har i Udenrigshandelen, er der i Tabel 28 givet en Oversigt over Pengeværdien af Vareomsætningen med Udlandet og Landbrugerhvervets Andel heri i tiaarige Perioder siden 1881 (udarbejdet paa Grundlag af de officielle Oversigter over Danmarks Vareindførsel og -udførsel). Overskudsudførselen er beregnet paa den Maade, at man fra Udførselsværdien af danske Landbrugspro-

dukter trækker Indførselen af Produktionsmidler til Landbruget og Landbrugsvarer til Forbrug her i Landet. Blandt Produktionsmidlerne er ogsaa medregnet Landbrugsinventar, der dog ikke har kunnet udskilles fra den øvrige Indførsel før 1910, samt hjemmeproducerede Oliekager til Forbrug i Landet, nemlig Forskellen mellem Oliemøllernes samlede Produktion af Oliekager og Oliekagemel, og hvad der i samme Tidsrum er udført af disse Foderstoffer. Den stærke Stigning i Beløbene indtil Tiaaret 1921—30 er dels en Følge af de stigende Varemængder, men skyldes tillige i høj Grad Svingninger i Priserne, hvilket navnlig giver sig Udtryk i Variationerne for de enkelte Aar.

I de sidste 10 Aar før Aarhundredskiftet beløb den samlede Udførsel af Landbrugsprodukter sig gennemsnitlig ikke til mere end 212 Mill. Kr. aarlig; men i det første Tiaar efter Aarhundredskiftet steg den til 352 Mill. Kr. om Aaret, og i den følgende Tiaarsperiode blev dette Tal fordoblet. I Aarene 1921—30 med den stærkt stigende Produktion var man oppe paa en Udførselsværdi af gennemsnitlig 1265 Mill. Kr. pr. Aar; men efter det store Prisfald og med den formindskede Flæskeproduktion siden 1932 er Udførselsværdien af Landbrugsprodukter i den sidst anførte Periode kommet ned paa 1010 Mill. Kr. aarlig.

Indførselsværdien har ogsaa været underkastet store Svingninger; men Udslagene har dog ikke været saa store som for Udførselsværdien, og derfor har Landbrugets Overskudsudførsel (Udførselsværdi ÷ Indførselsværdi) været størst i de Perioder, hvor Udførselsværdien har ligget paa et højt Niveau. Dette fremgaar ogsaa tydeligt af Tabel 28, der viser, at Udførselsværdien af Landbrugsprodukter fra Aarhundredskiftet til forrige Verdenskrigs Begyndelse svarede til ca. 90 pCt. af den samlede Udførselsværdi for indenlandske Varer; i Krigsaarene faldt dette Procenttal meget betydeligt, men efter Kri-gen og indtil 1933 har det ligget omkring 80 pCt.

Paa Grund af en stærk Stigning i Udførselen af Industri-varer i de følgende Aar naaede Landbrugsudførselen i Gennemsnit af den sidste Periode kun at blive 76.5 pCt. af den samlede Udførselsværdi; men trods denne Forskydning spiller Land-

Tabel 29. Aarlig Produktion og Forbrug af nogle indenlandske Levnedsmidler.

	1914— 1915	1916— 1920	1921— 1925	1926— 1930	1931— 1935	1936— 1940
<i>Produktion i Mill. kg:</i>						
Smør	114.0	80.3	127.6	169.8	184.8	179.7
Svinefedt til Spisebrug	9.6 (15.5)	5.5	10.0 (25.8)	16.1 (24.1)	21.0	(14.5) 26.3
Ost	133.3	114.8	125.5	149.4	159.6	175.2
Oksekød og Kalvekød	234.5	127.7	248.8	368.6	438.7	312.9
Svinekød og Flæsk	47.3	39.7	61.4	70.3	92.4	122.5
Æg	—	—	150.6	162.8	161.5	(165.8)
Rugmel	—	—	—	—	—	—
<i>Forbrug i Mill. kg:</i>						
Smør	16.4	23.6	19.1	20.3	31.4	36.7
Svinefedt til Spisebrug	5.3 (15.5)	4.2	5.2 (17.4)	3.3 (20.8)	3.2	4.5 21.1
Ost	63.9	62.7	82.2	76.6	97.2	23.4 96.4
Oksekød og Kalvekød	72.7	81.4	62.0	93.8	128.7	111.2
Svinekød og Flæsk	20.2	14.1	15.9	21.1	24.3	27.8
Æg	—	—	145.4	160.6	158.8	165.6
Rugmel	—	—	—	—	—	—
<i>Forbrug i kg pr. Indbygger:</i>						
Smør	5.7	7.9	5.7	5.8	8.7	9.7
Svinefedt til Spisebrug	1.9 (5.4)	1.4	1.6 (5.2)	0.9 (5.9)	0.9	1.2 5.8
Ost	22.2	20.7	24.5	21.9	26.8	25.9
Oksekød og Kalvekød	25.2	27.6	18.5	26.8	35.6	29.0
Svinekød og Flæsk	7.0	4.7	4.8	6.0	6.7	7.4
Æg	—	—	43.3	45.9	43.8	43.8
Rugmel	—	—	—	—	—	—

brugseksporten stadig den allerstørste Rolle for Danmarks økonomiske Liv og er fremdeles den dominerende Faktor ved Tilvejebringelse af fremmed Valuta, idet Landbrugets Overskudsudførsel i Gennemsnit af 1931—1939 har kunnet dække 87.6 pCt. af Merindførselen af andre Varer end Landbrugsvarer, medens kun 12.4 pCt. maatte dækkes ved andre Betalingskilder.

Ved Siden af den store Betydning, som Landbruget har haft for hele Samfundsøkonomien ved at tilvejebringe Betalingsmidler for Indførselen af Raastoffer og Varer, der ikke fremstilles her i Landet, maa nævnes Landbrugets Forsyning af Hjemmemarkedet med Landbrugsprodukter. Denne Forsyning er sket til rimelige, ja i Perioder endog til meget lave Priser for mange Fødevarers Vedkommende. Hjemmemarkedspri-

serne har kun undtagelsesvis i nogle Kriseaar og for enkelte Varers Vedkommende været højere end Eksportpriserne, og i de stærkt krigsaa virkede Aar har de paa Grund af Maksimalprisordninger været lavere. Det bør dog tilføjes, at Ordningerne angaaende Dyrkning af Sukkerroer og Kartoffler til Fabriksbrug i Begyndelsen af 30'erne medførte noget højere indenlandske Priser, hvorved det lykkedes at opretholde den hjemlige Produktion af disse Varer. Kødordningen bevirkede i de samme Aar en Bedring i de dengang meget lave Kødpriser, medens 30'ernes Ordning med Hensyn til Smør og Korn blev af underordnet Betydning for Landbruget som Helhed.

Om Mængden af Landbrugsprodukter, der er leveret til Hjemmemarkedet, skal henvises til Tabel 29 (udarbejdet paa Grundlag af den officielle Statistik), hvor det gennemsnitlige aarlige Forbrug saavel ialt som pr. Indbygger er angivet for nogle af de vigtigste Fødevarer, der er fremstillet af Landbruget. I Tabellen er endvidere opført den samlede aarlige Produktion af de paagældende Varer, saaledes at man tillige kan danne sig et Begreb om, hvor stor den aarlige Frembringelse i Virkeligheden har været for nogle af de vigtigste Salgsartikler fra Landbruget. Som det fremgaar af Tabellen, er det meget betydelige Mængder af indenlandske Landbrugsvarer, der er forbrugt hjemme i Landet; men i Forhold til den samlede Produktion stiller Hjemmeforbrugets Part sig meget forskelligt for de enkelte Varer. For Husdyrbrugsprodukterne skal saaledes anføres, at medens Hjemmeforbruget af Ost og Oksekød gennemgaaende har udgjort henholdsvis ca. 80 og 55 pCt. af den samlede Produktion, har kun ca. 30 pCt. af Flæskeproduktionen, 25—30 pCt. af Ægproduktionen og 15—20 pCt. af Smørproduktionen været nødvendig til Befolkningens Forsyning. Det forholdsvis lille Smørforbrug forklares ved en samtidig udstrakt Anvendelse af Margarine, nemlig henimod 20 kg aarlig pr. Indbygger.

Til en Belysning af Landbrugets økonomiske Resultat kan man foruden Nettoudbytte og Forrentningsprocent samt Familiens Arbejdsfortjeneste, der er omtalt andet Steds i Beretningen, ogsaa benytte det samfundsmæssige Udbytte.

Ved samfundsmæssigt Udbytte eller natio-

Tabel 30. Samfundsmæssigt Udbytte i femaarige Perioder
fra 1916/17 til 1940/41.

Femaarsperiode	Gennem- snitligt Antal Regnskaber aarlig	Samfundsmæssigt Udbytte i Kr. pr. ha				
		Vederlag til lejet Arbejds-kraft	Familiens Arbejds- vederlag og Driftsleder- løn	Netto- udbytte af den gældfri Ejendom	Ejen- doms- skatter	Ialt
1916/17—1920/21	290	159	131	252	25	567
1921/22—1925/26	599	167	152	136	31	486
1926/27—1930/31	750	121	146	76	27	370
1931/32—1935/36	711	95	120	58	22	295
1936/37—1940/41	871	119	158	116	29	422
Alle 25 Aar	644	132	142	127	27	428

naløkonomisk Indkomst forstaas det Udbytte, som de i Bedriften interesserede Parter, Arbejde og Kapital samt det offentlige, har opnaaet af Ejendommen i det forløbne Aar, og det kan findes ved at lægge Løn og Kost til lejet Arbejds-kraft sammen med Familiens bogførte Arbejdsvederlag og Driftslederløn, Ejendomsskatter og det opnaaede Nettoudbytte til Forrentning af Kapitalen. Personlige Skatter kommer derimod ikke i Betragtning i denne Forbindelse, idet disse maa afholdes dels af Arbejdsvederlaget og dels af Nettoudbyttet.

I Tabel 30 er det samfundsmæssige Udbytte pr. ha opført som Gennemsnit for alle undersøgte Ejendomme i femaarige Perioder fordelt mellem de nævnte interesserede Parter. Det samlede Udbytte var bedst i den første Femaarsperiode, hvori er indbefattet de sidste Aar under den forrige Verdenskrig, og daarligst i Femaarsperioden 1931/32—1935/36 under den verdensomfattende Landbrugskrise. I Gennemsnit for alle 25 Aar er det samfundsmæssige Udbytte beregnet til 428 Kr. pr. ha, hvoraf 132 Kr. er medgaaet som Løn til lejet Arbejds-kraft, 142 Kr. er beregnet som normalt Arbejdsvederlag til Familien, 27 Kr. er betalt som Ejendomsskatter, og 127 Kr. pr. ha er opnaaet til Forrentning af den Kapital, der er anbragt i Landbruget.

I Tabel 31 og i Figur 13 er givet en Oversigt over det samfundsmæssige Udbytte og dets S sammensætning for de enkelte

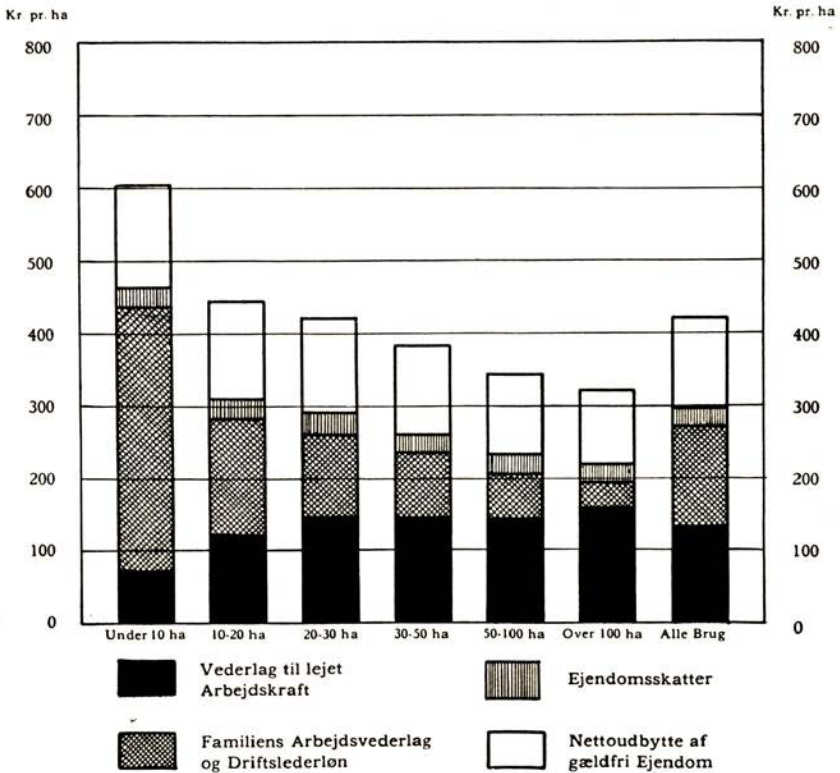
Tabel 31. Samfundsmæssigt Udbytte for Landbrug af forskellig Størrelse.
Gennemsnit for de 25 Aar 1916/17 til 1940/41.

Ejendomsstørrelse	Gennem- snitligtAntal Regnskaber aarlig	Samfundsmæssigt Udbytte i Kr. pr. ha					Ialt
		Vederlag til lejet Arbejdskraft	Familiens Arbejds- vederlag og Driftsleder- løn	Netto- udbytte af den gældfri Ejendom	Ejen- doms- skatter		
Under 10 ha	120	74	362	141	27	604	
10— 20 "	105	124	159	134	26	443	
20— 30 "	132	148	113	132	27	420	
30— 50 "	163	147	88	121	26	382	
50—100 "	78	145	62	110	26	343	
Over 100 "	46	165	30	100	27	322	
Alle Brug	644	132	142	127	27	428	

Ejendomsstørrelser i Gennemsnit af de samme 25 Aar. Fra 604 Kr. pr. ha i Husmandsbrugene aftager det samlede Beløb til 443 Kr. i Bønderbrugene mellem 10 og 20 ha og falder derefter jævnt til 322 Kr. for Gaardene med over 100 ha. Det ses tydeligt, at det er Familiens eget Arbejdsvederlag, der bringer det samlede Beløb saa højt op i Smaabrugene, medens Beløbene til Medhjælp er stigende med tiltagende Ejendomsstørrelse. Ejendomsskatterne er derimod meget nær ens for samtlige Ejendomsstørrelser, medens det Beløb, der bliver til Forrentning, aftager fra 141 Kr. pr. ha i Husmandsbrugene til 100 Kr. for Gaardene med over 100 ha.

For Samfundet som Helhed har det paa flere Maader haft Betydning, at Danmark er et Landbrugsland. Det er saaledes Landbrugsvarernes Prisudvikling, der kan faa afgørende Betydning for Konjunkturforholdene. Stigende Priser paa Landbrugsprodukter vil stille Landbruget gunstigt, medens stigende Raastofpriser er ugunstige for Erhvervslivet som Helhed. Derfor kommer en økonomisk Krise ret sent her til Landet, idet Raastofpriserne erfaringsmæssigt begynder at falde før Priserne paa Husdyrprodukter, som er Danmarks vigtigste Udførselsvare. Prisudviklingens Hovedtendens er imidlertid i Aarene mellem de to Verdenskrige som Helhed gaet Landbruget imod; men den samtidige Rationalisering af Produktionen har dog bødet en Del derpaa.

Fig. 13. Størrelse og Sammensætning af det samfundsmæssige Udbytte i de forskellige Størrelsesgrupper.
Gennemsnit for de 25 Aar 1916/17—1940/41.

Det danske Landbrugs jævne Produktion af animalske Fødevarer Aaret igennem bidrager ogsaa til at sikre Landbrugsprodukterne en Plads paa Markederne, og den jævne Forsyning vil altid bevirke mere stabile Priser end ved sæsonprægede Leverancer.

En særlig Plads faar Landbruget i Samfundets Økonomi under Krigsforhold, saaledes som det navnlig har vist sig under den forrige og den nuværende Verdenskrig. I saadanne Tider er det foruden Krigsmateriel særlig Fødemidler, der spørges efter, medens andre Varer trænges tilbage. Landbruget maa da dels sikre Befolkningens Ernæring, og dels skal det gennem Eksporten give Muligheder for de Tilførsler udefra, som er af livs-

Tabel 32. *Forskellige Ejendomsstørrelses Nettoproduktion for Markedet.*
Kr. pr. ha i Gennemsnit for de 25 Aar 1916/17—1940/41.

Ejendomsstørrelse	Nettoproduktion ialt	Hjemme- forbrug	Nettoproduktion til Markedet	
			Kr. pr. ha	Forholdstal (Over 100 ha = 100)
Under 10 ha	742	128	614	159
10— 20 "	556	75	481	124
20— 30 "	528	62	466	120
30— 50 "	480	51	429	111
50—100 "	434	42	392	101
Over 100 "	418	31	387	100
Alle Brug	536	65	471	122

vigtig Betydning for Landet. Selv den formindskede Produktion, der under disse Forhold kan opretholdes, er nemlig tilstrækkelig til at sikre Befolkningen forholdsvis gode Rationer af de elementære Fødevarer og til alligevel at levere visse Varemængder til Eksport, f. Eks. af de meget efterspurgte Fødevarer: Smør, Kød, Flæsk og Sukker. Til Gengæld har man saa kunnet faa Brændsel og vigtige Raastoffer selv fra krigsførende Lande. Paa dette Omraade har den danske Produktion ogsaa kunnet være til Støtte for de andre nordiske Lande, navnlig Norge og Finland, hvor Forsyningerne har været ualmindelig smaa, medens man til Gengæld f. Eks. har faaet Kunstgødning fra Norge samt Træ og Papirmasse fra Finland.

Under saadanne Forhold vil det formentlig have Interesse med nogle Beregninger over, hvilken Produktionsværdi for Markedet de forskellige Ejendomsstørrelser præsterer pr. Arealenhed. Da den samlede Produktionsværdi i højeste Grad er afhængig af, hvor store Vareindkøb der er medgaaet til Landbruget, vil det i denne Forbindelse være Tallene for Nettoproduktionen, der er af størst Betydning, og man er derfor i Tabel 32 gaaet ud fra de Side 102 beregnede Tal for Nettoproduktionsværdien. Naar man fra den samlede Nettoproduktion trækker Hjemmeforbruget i Husholdningen samt Leveringerne til Arbejderfamilier, Privatkontoen og Bierhverv, fremkommer Nettoproduktionsværdien for Markedet.

Det fremgaar af Tabellen, at alle Tallene pr. ha er størst for Smaabrugene, og at de aftager ret stærkt med stigende Ejendomsstørrelse. Skønt Hjemmeforbruget af Varer, Husleje o. lign., der indgaar i den samlede Nettoproduktion, er 4 Gange saa stort pr. Arealenhed for Smaabrugene som for Gaarde med over 100 ha, har de smaa Brug alligevel næsten 60 pCt. større Nettoproduktion for Markedet end de store Gaarde, nemlig 614 Kr. pr. ha mod 387 Kr. for Gaarde med over 100 ha.

Hvis det udelukkende gjaldt om at producere saa meget som muligt, og der samtidig var uhindret Adgang til Afsætning af Varer og til Indkøb af Kraftfoder, Kunstgødning og andre Raastoffer, vilde der i disse Tal ligge en betydelig Opfordring til at udstykke de større Gaarde i mindre Brug. Men saa enkelt er Forholdet jo ikke. Den store Forskel i Nettoproduktionen kan ikke opretholdes i fuldt Omfang under Afspærringsforhold, idet Savnet af indkøbte Foderstoffer og utilstrækkelige Mængder af andre Raastoffer ikke blot giver sig Udtryk i Regnskaberne som en sparet Udgift, men ogsaa ved en endnu stærkere Nedgang i den samlede Produktionsværdi. I Erkendelse af, at den svigtende Foderstofimport fortrinsvis rammer Smaabrugene, har man da ogsaa i de sidste Aars Kornordninger sikret disse noget ekstra Korn af indenlandsk Avl som Erstatning for den manglende Import.

For Regnskabsaaret 1941/42 viser det sig alligevel, at Smaabrugenes Nettoproduktion pr. ha for Markedet kun blev 35 pCt. større end de store Gaardes, medens Forskellen i Gennemsnit af de 25 Aar som nævnt var 59 pCt., hvilket jo er en meget betydelig Formindskelse af Forskellen mellem de to Ydergrupper af Ejendomsstørrelser.

I denne Forbindelse skal ogsaa nævnes, at den større Produktionsværdi pr. ha til Markedet fra de mindre Brug udelukkende skyldes Husdyrprodukter, medens de store Gaarde derimod har leveret langt større Mængder Planteprodukter til Markedet. I unormale Tider, hvor Importen er standset, kan dette faa en ikke ringe Betydning, fordi de mindre Brug vanskeligt kan ændre Bedriften i Retning af et større Salg af Planteprodukter, og da særlig saafremt dette skal være Korn, hvilket

giver en for lille Omsætning og daarlig Udnyttelse af Familiens Arbejdskraft.

Dette kan illustreres ved nogle Tal for et Par karakteristiske Aar, henholdsvis 1929/30, det sidste Aar før Krisen, hvor Produktion og Omsætning endnu var fri, og Krigsaaret 1941/42, da Befolkningen maatte ernæres af Landets egen Kornavl, fordi Indførselen fra oversøiske Lande var helt standset.

	Solgt Planteprodukter til Markedet, Kr. pr. ha		Solgt Husdyrprodukter til Markedet, Kr. pr. ha	
	1929/30	1941/42	1929/30	1941/42
Under 10 ha	25	120	1096	972
10— 20 "	40	152	767	741
20— 30 "	44	197	686	624
30— 50 "	36	204	607	613
50—100 "	63	298	495	476
Over 100 "	142	312	351	401

Da Prisniveauet var væsentlig højere i 1941/42 end i 1929/30, maa Tallene ikke tages som et absolut Udtryk for Stigningen i de solgte Mængder, men de viser tydeligt, at de større Mængder Planteprodukter, som i en Afspærringstid maa afgives af Landbruget, i højere Grad er leveret af Bønderbrugene og især de store Gaarde end af de mindre Brug.

Under Krigsforhold faar Landbrugets Levering af Raastoffer til Erstatningsindustrierne desuden en særlig Betydning. Visse ældre Industrier som f. Eks. Møllerne og Spritindustrien maa desuden under en Afspærring arbejde udelukkende med danske Raavarer. I mindre Omfang leveres Raastoffer til Tekstilindustrien (Uld, Hør og Hamp), og hertil kommer Sennep og andre olieholdige Frø, der leveres til Oliemøllerne og derved bidrager til at sikre Landet nogle smaa Forsyninger af vegetabiliske Olier og Produkter heraf.

Samtidig maa nævnes, at Landbruget i stor Udstrækning har befordret Udviklingen i dansk Industri, Handel og Skibsfart. En Række danske Industrier er endvidere saa nær forbundne med Landbruget, at man ofte i daglig Tale ligefrem betragter dem som en Del heraf. Dette gælder først og fremmest Mejerierne og Slagterierne, og af andre Industrier, der faar sine Raastoffer fra Landbruget, skal f. Eks. nævnes Konservesfabrikker,

Møllerier, Bryggerier, Spritfabrikker, Sukkerfabrikker, Kartoffelmelsfabrikker, Hørindustrien, Garverier og Mælkekondenseringsfabrikker. De nævnte Industrier har i hvert Fald en væsentlig Forudsætning for deres Tilværelse i Landbruget, og mange af dem er opstaaet ved, at Arbejder, der før udførtes paa Gaardene, nu er udskilt og blevet til særlige Fag.

Hertil kommer en Række Industrier, der i en helt anden Forstand har Landbruget til Forudsætning, nemlig ved at staa som Leverandører til Landbruget eller til de før nævnte Forædlingsindustrier, f. Eks. ved Fremstilling af Mejerimaskiner og Smørdritler samt forskellige Redskaber og Maskiner til Landbruget. Men ogsaa en Række Haandværk og herunder især Reparations- og Bygningsfag faar en stor Del af deres Ordre fra Landbruget. Endelig har vi Oliemøllerne og Superfosfatindustrien, der hovedsagelig skyldes Landbrugets Behov for Foderstoffer og Kunstgødning.

Ogsaa store Dele af Handelen skylder Landbruget sin Eksistens. I Korneksportens Tid beskæftigede denne Branche en Række store Købmænd rundt om i Landet, og til Gengæld købte Landmændene her deres Fornødenheder. Mange af disse Købmænd optog senere en Eksport af Fedevarer, og efterhaanden som Korneksporten svandt ind, begyndte man i større Omfang at indføre Raastoffer til Landbruget, navnlig Foderkorn og andre Foderstoffer samt Frø og Kunstgødning. Paa denne Maade blev der ogsaa Opgaver for Transportvæsenet, baade for Jernbaner og for dansk Skibsfart, ved Eksporten af Landbrugsprodukter og ved Importen af Korn, Foderstoffer og Kunstgødning samt Raastoffer til den danske Hjemmeproduktion af disse Varer. For de sidstnævnte Varegruppers Vedkommende drejer det sig jo ikke blot om store Mængder, men ogsaa om lange Afstande, og en meget betydelig Del af den danske Handelsflaade var indtil Krigstidens Afspærringer beskæftiget i denne Fart.

Endelig skal nævnes, at det i andre Erhverv saa skarpe Skel mellem Arbejdere og Arbejdsgivere kun spiller en forholdsvis ringe Rolle i det danske Landbrug. En Arbejderklasse i sædvanlig Forstand har man egentlig kun ved det store Landbrug; men ved Maskinernes voksende Udbredelse og mange store

Ejendommens Udstykning til Husmandsbrug har den egentlige Landarbejderstand været i talmæssig Tilbagegang i dette Aarhundrede, medens Antallet af selvstændige Smaabrugere er steget. Her er saaledes foregaaet en social Udvikling i modsat Retning af den, der kendetegner Industrien, og dette maa anses for et stort Gode.

IV. Husholdningsudgifterne.

Gennem hele Perioden er Husholdningskontoen i Regnskaberne bearbejdet saaledes, at man faar en Oversigt over de samlede Udgifter beregnet pr. Kostdag. Som Husholdningsudgifter medregnes saavel de kontante Indkøb som alle Produkter modtaget fra Landbruget samt Værdien af Husleje, Lys, Brændsel og det Arbejde, Husholdningen kræver, hvad enten dette er udført af lejet Medhjælp eller af Husmoderen selv.

Da Hensigten med en særlig Husholdningskonto i Landbrugsregnskaberne imidlertid kun er at paavise Værdien af de Produkter, Landbruget leverer til Husholdningen, samt hvorledes de samlede Udgifter fordeler sig paa Landbrug, Privat og eventuelle Andre Erhverv, er en Specifikation herudover ikke gennemført i de enkelte Regnskaber. Indkøbene optræder derfor som en samlet Post uden Hensyn til, hvilke Varer de omfatter. De anførte Udgifter til Flæsk og anden Hjemmeslagtning er saaledes ikke det samlede Forbrug, fordi der ofte indkøbes en Del af disse Varer, især gælder dette for de mindre Brug. Posterne Æg, Fjerkræ, Kartofler og Havesager omfatter derimod hele Forbruget, idet der kun rent undtagelsesvis foretages Indkøb af disse Produkter.

Resultatet er i Tabellerne anført i Øre pr. Normalkostdag. Ved Normalkostdag forstaaes en Mandskostdag, og Omregningen foretages efter følgende Skala:

1 voksen Mand (over 15 Aar)	= 1	Normalkostdag	
1 — Kvinde	= 0.8		—
1 Barn 12—15 Aar	= 0.8		—
1 — 8—12	= 0.6		—
1 — 4—8	= 0.5		—
1 — under 4 Aar	= 0.4		—

Eventuelle Gæstekostdage er omregnet efter den Udgiftsforøgelse, de forvolder, eller ogsaa er der regnet med en anslaaet samlet Sum, og hvor der føres særskilt privat Hushold-

Tabel 33. Husholdningsudgifternes Størrelse 1917/18—1940/41.
Øre pr. Normalkostdag.

	Antal	Vareforbrug							Ind- køb	Ialt	Lys, Brænd- sel, Hus- leje, For- rent- ning	Arbejde i Hushold- ningen		Ialt
		Forbrug af egne Produkter						Med- hjælp				Hus- mode- ren		
		Flæsk	Anden Hjemme- slagtning	Æg og Fjerkrø	Mælk	Kartofler	Havesager							
1917—18	139								136.0	27.0	41.0		204.0	
1918—19	211								161.5	26.9	47.2		235.6	
1919—20	255								193.0	28.6	65.8		287.4	
1920—21	356	28.8	5.8	11.9	14.7	4.9	3.4	132.5	202.0	25.8	50.6	23.5	301.9	
1921—22	329	16.2	4.9	10.3	10.2	4.5	3.8	107.8	157.7	26.4	49.3	20.2	253.6	
1922—23	352	14.5	4.2	9.3	9.9	4.5	3.7	94.1	140.2	24.8	40.2	17.4	222.6	
1923—24	407	15.6	3.5	9.8	10.7	4.7	3.5	102.2	150.0	26.1	37.9	18.4	232.4	
1924—25	402	16.9	3.7	10.2	11.4	6.0	3.6	111.4	163.2	26.3	40.7	20.2	250.4	
1925—26	421	14.3	3.1	8.8	8.7	3.2	3.4	95.5	137.0	23.4	35.8	19.3	215.5	
1926—27	461	11.2	2.9	7.5	7.0	3.4	3.0	78.8	113.8	21.0	30.3	18.0	183.1	
1927—28	452	9.4	2.3	7.1	7.0	4.4	3.1	76.6	109.9	19.9	28.4	16.1	174.3	
1928—29	506	10.7	2.3	7.1	6.7	4.0	3.2	72.5	106.5	19.3	26.1	17.0	168.9	
1929—30	413	10.1	1.7	7.0	6.4	2.7	3.0	73.0	103.9	19.6	23.0	17.6	164.1	
1930—31	272	7.3	1.7	6.8	5.4	2.6	3.0	64.7	91.5	18.7	22.4	14.0	146.6	
1931—32	258	5.7	1.6	5.5	4.6	3.3	3.0	53.5	77.2	18.5	20.6	13.9	130.2	
1932—33	276	5.6	1.5	5.3	4.2	2.5	3.0	54.4	76.5	16.5	18.2	14.2	125.4	
1933—34	303	6.6	1.3	5.3	4.3	2.4	3.1	56.1	79.1	15.5	16.5	15.0	126.1	
1934—35	299	7.7	1.3	5.7	4.4	2.6	3.3	60.7	85.7	15.2	17.1	16.4	134.4	
1935—36	311	8.4	1.3	5.9	5.1	2.7	3.3	62.2	88.9	15.1	19.6	15.7	139.3	
1936—37	323	8.2	1.0	6.1	5.1	2.9	3.2	63.7	90.2	15.9	20.1	18.9	145.1	
1937—38	362	8.7	1.1	6.1	5.8	2.6	3.4	69.1	96.8	17.0	18.2	19.7	151.7	
1938—39	423	9.0	1.1	6.3	6.1	2.6	3.3	68.4	96.8	16.8	16.6	20.9	151.1	
1939—40	430	10.9	1.1	6.5	6.8	3.2	3.3	75.4	107.2	19.7	17.7	21.3	165.9	
1940—41	403	20.0	1.5	7.5	10.1	5.5	3.7	93.3	141.6	21.8	22.1	22.2	207.7	
Gennemsnit af 24 Aar 1917 18—40/41	8364	13.5	2.7	7.6	8.1	3.8	3.3	82.1	121.1	21.0	28.8	17.0	187.9	

ning, eller denne maa paaregnes at fordyre den samlede Husholdning, er der ogsaa taget Hensyn hertil, saaledes at den beregnede Kostdagspris er Udtryk for Udgifternes Størrelse i en jævn Landbohusholdning.

Som det fremgaar af Tabel 33, har Husholdningsudgifterne som Gennemsnit for alle 24 Aar beløbet sig til 187.9 Øre pr. Normalkostdag. Men der er store Variationer, alt efter som Prisniveauet har formet sig. Fra Kr. 2.04 i 1917—18 stiger Udgifterne saaledes til godt 3 Kr. pr. Dag i 1920—21, hvorefter

de aftager til Kr. 1.25 i 1932—33, hvor Prisniveauet for Landbrugets Produkter og dermed for de væsentligste af Husholdningens Udgifter naaede Minimum for hele Perioden. Fra 1932—33 stiger Udgifterne jævnt til 165.9 Øre pr. Kostdag i 1939—40, hvorefter de under Paavirkning af Prisstigningen som Følge af den nye Krig stiger til 207.7 Øre i 1940—41.

Det er overvejende Udgifterne til Vareforbruget, der bevirker de anførte Svingninger i Kostdagsprisen, idet de i 1932—33 kun udgør 38 pCt. af Beløbet i 1920—21, medens Udgifterne til Lys, Brændsel, Husleje og Forrentning af Forraad holder sig mere stabilt, og det samme gælder for Arbejdsudgifternes Vedkommende.

Med Hensyn til Forbruget af egne Produkter viser Tabellen, at dette som Gennemsnit for de 24 Aar kun udgør 32.2 pCt. af det samlede Vareforbrug, og de danske Landbohusholdninger er saaledes i meget høj Grad baseret paa Forbrug af indkøbte Varer. Paa dette Omraade er der i det sidste halve Aarhundrede sket store Ændringer som Følge af den fremadskridende Arbejdsdeling, idet Arbejder som Bagning og Brygning, ja endog Slagtning i langt højere Grad end tidligere overlades til særlige Erhvervsdrivende. Det kan saaledes anføres, at i 70erne i forrige Aarhundrede kan man regne med, at kun 20—25 pCt. af Vareforbruget indkøbtes, men allerede i Tiden mellem Aarhundredskiftet og 1914 var man naet op paa at indkøbe ca. Halvdelen. Gennem de 24 Aar, der er anført i Tabellen, har Forholdet mellem egne Produkter og indkøbte Varer ligget ret fast, idet egne Produkter de fleste Aar har udgjort godt 30 pCt. af det samlede Vareforbrug. Kun i Aarene omkring 1918, hvor Landet delvis var afskaaret fra Tilførsel af udenlandske Produkter, steg Hjemmeforbrugets Andel til godt 46 pCt., men faldt hastigt til 38 og 35 pCt. i de to følgende Aar, hvorefter det atter har holdt sig omkring 30 pCt., indtil det under Paavirkningen af den nye Krig steg til godt 34 pCt. i 1940—41.

Den Antagelse, at et forholdsvis stort Forbrug af egne Produkter billiggør Husholdningen, findes bekræftet i flere af de enkelte Aarsberetninger, hvor iøvrigt ensartede Husholdninger er grupperet efter denne Faktor. Men det bør dog tilføjes, at

et meget stort Hjemmeforbrug, hvis det er baseret paa de relativt dyre Varer, tværtimod kan fordyre Husholdningen. En stor Hjemmeslagtning af Kreaturer vil saaledes navnlig i de mindre Brug let kunne medføre et væsentlig større Kødfordbrug, end Tilfældet er, naar denne Vare indkøbes i mindre Partier. Desuden vil et stort Forbrug af Egne Produkter, ikke mindst af Havesager, som Regel kræve et øget Arbejdsforbrug i Husholdningen.

Der er to Kendsgerninger, der altid fremgaar af Regnskaberne fra Husholdningerne med de billige Kostdage, nemlig for det første smaa Vareindkøb og for det andet, at Husmoderen selv passer sin Husholdning. Iøvrigt støder man paa saa store Variationer i Prisen pr. Kostdag fra Ejendom til Ejendom, at næppe andre Omraader inden for en Landbrugsbedrift kan opvise tilsvarende Udslag.

Der har hvert Aar været nogen Forskel i Husholdningsudgifternes Størrelse for de enkelte Landsdele, idet de som Helhed er større paa Øerne end i Jylland og med de største Afvigelser for de sydlige Øer og Vest- og Midtjylland. Som det fremgaar af Gennemsnitstallene for de sidste 20 Aar i Tabel 34, beløber denne Forskel mellem Øerne og Jylland sig til rundt regnet 25 Øre pr. Kostdag. Den overvejende Del heraf falder paa Vareforbruget, især paa indkøbte Varer. For egne Produkter udviser det samlede Beløb ikke nogen afgørende Forskel, men en ret forskellig Sammensætning med mindre Slagtning og mindre Forbrug af Æg og Fjerkræ samt Havesager i Jylland, især i Midtjylland, men et større Beløb til Mælk og Kartofler. Man har saaledes uden Tvivl faaet en større Mængde Næring gennem Hjemmeforbruget her end paa Øerne, og Indkøbene kan alene af denne Grund være mindst i Jylland. Den store Forskel paa ikke mindre end 30 Øre pr. Kostdag fra de sydlige Øer til Midt- og Vestjylland skyldes dog sikkert et noget mere afvekslende og dyrere Vareindkøb paa Øerne. I det hele taget synes Tallene at give Udtryk for en noget mere enkel og sparsommelig Levemaade i Jylland end paa Øerne.

Udgifterne til Lys, Brændsel og Husleje udviser ikke nogen væsentlig Forskel, hvorimod Arbejdsudgifterne er 5—6 Øre mindre pr. Kostdag i Jylland end paa Øerne og med en større

Tabel 34. Husholdningsudgifter i de forskellige Landsdele.
Gennemsnit af 20 Aar 1921/22—1940/41. — Øre pr. Normalkostdag.

	Sjælland	De sydlige Øer	Fyn	Østjylland	Midt-ogVestjylland	Alle Brug
<i>Antal Regnskaber</i>	1568	601	1314	1636	2284	7403
<i>Udgifternes Sammensætning:</i>						
Flæsk	10.5	11.2	14.3	11.0	8.7	10.8
Anden Hjemmeslagting	1.8	3.0	2.9	2.0	1.9	2.2
Æg og Fjerkræ	7.2	9.8	7.9	6.5	6.4	7.2
Mælk	6.5	5.2	6.8	7.8	7.5	7.0
Kartofler	3.4	3.1	3.4	3.3	3.6	3.5
Havesager	3.2	4.1	4.1	3.0	2.9	3.3
Kontante Indkøb	90.3	93.4	74.4	72.0	68.4	76.7
Ialt	122.9	129.8	113.8	105.6	99.4	110.7
Brændsel og Elektricitet	9.8	7.8	10.3	11.1	8.7	9.8
Husleje	7.1	7.6	8.6	6.7	7.0	7.3
Forrentning	2.8	2.8	2.8	2.7	2.9	2.8
Pengeløn til Medhjælp	14.2	12.0	13.5	11.3	8.9	11.6
Husmoderens Arbejde	15.6	19.8	14.2	16.7	22.1	17.8
<i>Pris pr. Kostdag for samtlige Kostgængere</i>	172.4	179.8	163.2	154.1	149.0	160.0
<i>Kost til Medhjælp</i>	17.1	15.5	17.3	13.5	10.8	14.4
<i>Pris pr. Kostdag for Landbrug og Privat</i>	189.5	195.3	180.5	167.6	159.8	174.4

Andel til Husmoderen. Heri kan maaske ogsaa søges lidt af Forklaringen paa den billigere Kostdagspris, ligesom den Omstændighed, at Folkeholdet er mindre pr. Ejendom i Jylland end paa Øerne, rimeligvis ogsaa har nogen Betydning, thi som det fremgaar af Tabel 35, stiger Kostudgifterne med tiltagende Ejendomsstørrelse, hvilket samtidig vil sige med Folkeholdets stigende Andel i Udgifterne.

Det ses af Tabel 35, at med tiltagende Ejendomsstørrelse stiger den samlede Pris pr. Kostdag fra 159 Øre i Husmandsbrugene til 192.3 for Gaardene med over 100 ha. Af denne Forskel paa 33 Øre falder imidlertid 6 Øre paa Lys, Brændsel og Husleje, fordi der i de større Brug maa stilles flere Lokaler til Raadighed end i de mindre Brug, og ofte spises der i flere Hold, hvilket naturligvis virker fordyrende for disse Poster.

Tabel 35. Husholdningsudgifterne i de forskellige Størrelsesgrupper.
Gennemsnit af 20 Aar 1921/22—1940/41. — Øre pr. Normalkostdag.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	30—50 ha	50— 100 ha	Over 100 ha	Alle Brug
<i>Antal Ejendomme</i>	1133	1146	1561	2015	1036	512	7403
<i>Udgiiternes Sammensætning:</i>							
Flæsk	9.5	10.2	11.0	11.6	11.3	10.6	10.8
Anden Hjemmeslag- ning	0.6	1.3	1.7	2.4	3.0	5.5	2.2
Æg og Fjerkræ	7.5	7.7	7.2	7.2	7.0	5.9	7.2
Mælk	6.2	6.8	6.9	7.0	7.3	8.5	7.0
Kartofler	3.2	3.3	3.5	3.5	3.5	4.0	3.5
Havesager	3.4	3.4	3.3	3.0	3.2	4.0	3.3
Kontante Indkøb	71.0	71.8	76.1	79.2	81.3	83.1	76.7
Ialt	101.4	104.5	109.7	113.9	116.6	121.6	110.7
Brændsel og Elektricitet	8.7	9.4	9.1	9.7	10.2	13.0	9.8
Husleje	7.1	7.0	7.1	7.1	7.9	8.3	7.3
Forrentning	2.9	2.8	2.9	2.8	2.8	2.9	2.8
Pengeløn til Medhjælp	2.2	8.5	11.7	13.7	16.5	21.0	11.6
Husmoderens Arbejde .	33.7	23.6	18.6	14.3	9.2	2.9	17.8
Pris pr. Kostdag for samtlige Kostgængere	156.0	155.8	159.1	161.5	163.2	169.7	160.0
Kost til Medhjælp . . .	3.0	10.2	14.6	17.4	20.1	22.6	14.4
Pris pr. Kostdag for Landbrug og Privat..	159.0	166.0	173.7	178.9	183.3	192.3	174.4
Folkeholdets procentiske Andel i de samlede Husholdningsudgifter ..	15.4	32.9	43.9	49.6	55.9	68.7	42.7

Samtidig er det mere arbejdskrævende, og Arbejdsudgifterne stiger da ogsaa med godt 7 Øre fra Smaabrugene til de store Gaarde. Der bliver saaledes kun en Forskel i Vareforbruget paa ca. 20 Øre pr. Kostdag, hvoraf de 12 Øre hidrører fra Indkøb og 8 Øre fra Forbrug af egne Produkter.

Forbruget af egne Produkter tyder paa et større Forbrug og kraftigere Ernæring paa de større Ejendomme end i Smaabrugene, hvilket for saa vidt er naturligt, som flere af Kostgængerne er udvoksne, haardtarbejdende Personer end i Bønderbrugene og navnlig i Smaabrugene, hvor Familien udgør den

overvejende Del af Kostgængerne. Forbruget af Kød, Mælk og Kartofler er saaledes stærkt stigende med tiltagende Ejendomsstørrelse. Indslagtingen af Svin er omtrent lige stor for alle Ejendomsstørrelser, og kun Forbruget af Æg og Fjerkræ aftager med stigende Ejendomsstørrelse; men dette skyldes fortrinsvis Forbruget af Fjerkræ, der er ret lille i de større Brug. Altsaa helt igennem et stigende Forbrug med tiltagende Ejendomsstørrelse, og Forskellen i Indkøb paa 12 Øre pr. Kostdag maa formentlig ogsaa delvis skrives paa denne Konto.

Nederst i Tabel 35 er vist, at den Del af de samlede Husholdningsudgifter, der falder paa Folkeholdet, stiger fra 15.4 pCt. i Smaabrugene til op imod 50 pCt. i Bønderbrugene med 30 til 50 ha og næsten 70 pCt. for Gaardene med over 100 ha. Dette maa som nævnt anses for at være en af Aarsagerne til, at Udgifterne stiger pr. Kostdag, fordi det bevirker et større Næringsforbrug pr. Person. — For Smaabrugenes Vedkommende kan det tilføjes, at flere Aars Undersøgelser har vist, at adskiller man disse Brug i to Grupper henholdsvis med og uden fast Folkehold, viser det sig, at Kostdagsprisen er mindst i de Brug, hvor man ikke har fast Folkehold. Aarsagen hertil er uden Tvivl den, at man kan tage det hele paa en anden Maade saavel med Hensyn til Valg af Retter som til Opdækning, naar man kun er sig selv, end hvor man har et fast Folkehold at tage Hensyn til.

Som nævnt stiger Arbejdsudgifterne i Husholdningen med tiltagende Ejendomsstørrelse, nemlig fra 38.9 Øre pr. Kostdag i Smaabrugene til 46.5 Øre paa de store Gaarde. Samtidig er der imidlertid en afgørende Forskel i S sammensætningen, idet Husmoderen i Smaabrugene udfører næsten hele Arbejdet selv, og her udgør Kost og Løn til Medhjælp kun 5.2 Øre pr. Kostdag, hvorefter en stadig stigende Del af Arbejdet med tiltagende Ejendomsstørrelse maa overlades til fremmed Medhjælp, og paa de store Gaarde udgør Husmoderens Vederlag kun 2.9 Øre af det samlede Beløb paa 46.5 Øre. Dette Forhold er formentlig ikke helt uden Indflydelse paa, at Udgifterne lettest kan holdes nede i de mindre Brug, hvor Husmoderen selv udfører hele Arbejdet.

Af Tabellerne 34 og 35 fremgaar endvidere, hvorledes For-

skelligheder i Opgørelsesmetoden giver sig Udslag i den beregnede Kostdagspris, nemlig naar man beregner den for samtlige Kostgængere, hvorved der for de enkelte Ejendomsstørrelser bliver en Forskel paa 14 Øre pr. Kostdag — fra Kr. 1.56 til Kr. 1.70 for de to Ydergrupper — og naar man regner med, at Landbrugets og de private Kostdage ogsaa skal betale Kosten til Medhjælp, hvorved Forskellen forøges til 33 Øre pr. Kostdag, nemlig fra Kr. 1.59 til Kr. 1.92 pr. Kostdag.

Det er vanskeligt at afgøre med eksakte Tal, hvilken Betydning det har for den samlede Bedrift, at Husmoderen er økonomisk i sin Husholdning. Det drejer sig nemlig her ikke alene om Økonomi med Penge, men ogsaa om at skabe saadanne Forhold for Familie og Medhjælpere, at Sundhed, Arbejdsevne og Arbejdslyst styrkes. For at give et Par Tal til Belysning heraf kan det sluttelig nævnes, at som Gennemsnit for samtlige Brug gennem en længere Aarrække svarer Værdien af de Produkter, Husmoderen forvalter i sin Husholdning, til omtrent 16 pCt. af Landbrugets samlede kontante Pengeindtægter, og det turde være klart, at en mere eller mindre god Økonomi med dette Beløb kan være af stor Betydning for Bedriftens samlede Økonomi saavel i de større Brug, hvor de store Beløb administreres, som i Smaabrugene, hvor Husholdningsudgifterne spiller en forholdsvis større Rolle end for nogen af de andre Ejendomsstørrelser.

V. Hovedtabeller.

I. Priser paa forskellige
Gennemsnit af

	Kr. pr. 100 kg.						Kr. pr. Stk.			Hvede	Rug	Byg
	Smør	Ost 20 % ¹⁾	Flæsk 1. Kl.	Æg	Slagte- køer Odense, 1. Kl.	Stude og Kvier Esbjerg, 1. Kl.	Kølvæ- køer Odense, 1. Kl.	Unge Heste Odense	Smaa- grise Køge			
1909—14	209	(57)	97	118	(50)	61	290	737	—	13.82	11.93	12.88
1914—15	241	82	118	150	63	82	340	1268	—	(17.52)	24.15	21.92
1915—16	294	117	158	181	122	134	673	1612	—	19.50 ¹⁾	19.20 ¹⁾	22.28
1916—17	324	116	178	228	129	137	745	1681	—	20.73 ¹⁾	21.81 ¹⁾	22.58 ¹⁾
1917—18	431	156	180	282	126	137	665	1838	—	25.17 ¹⁾	25.42 ¹⁾	23.29 ¹⁾
1918—19	548	210	230	361	141	179	951	—	—	26.83 ¹⁾	26.83 ¹⁾	23.83 ¹⁾
1919—20	579	171	321	483	130	170	822	—	—	29.50 ¹⁾	29.50 ¹⁾	37.33
1920—21	571	(135)	351	479	112	145	692	1813	—	41.70 ¹⁾	41.70 ¹⁾	39.48
1921—22	410	108	248	304	65	78	491	1028	—	27.13	27.93	25.35
1922—23	420	121	222	246	75	81	528	875	—	24.98	23.52	22.26
1923—24	475	132	203	289	89	109	677	934	—	26.22	(22.91)	26.20
1924—25	529	147	242	283	90	114	695	1108	—	36.74	35.12	34.88
1925—26	357	99	197	202	56	78	473	822	—	22.28	16.60	18.94
1926—27	296	85	154	161	50	70	391	655	25	21.53	19.57	19.35
1927—28	305	83	128	167	49	72	386	731	17	19.85	19.26	20.61
1928—29	310	84	153	161	47	67	364	690	30	17.19	16.94	17.63
1929—30	280	76	155	149	49	67	379	715	38	16.23	12.95	14.39
1930—31	225	65	98	121	39	61	(354)	689	22	11.73	(8.08)	11.68
1931—32	193	57	72	99	22	41	—	659	11	11.81	(10.54)	13.20
1932—33	168	57	98 ²⁾	105	17	31	132	646	16	11.60	(10.49)	11.93
1933—34	167 ³⁾	58	137 ²⁾	101	24	37	144	800	15	12.19	—	12.52
1934—35	183 ³⁾	64	162 ²⁾	104	38	48	209	853	31	11.86	—	13.69
1935—36	205 ³⁾	72	165 ²⁾	114	46	60	246	908	26	13.67	12.51	12.28
1936—37	211 ³⁾	66	166 ²⁾	104	43	60	242	1040	12	19.46	17.72	17.54
1937—38	240 ³⁾	83	176 ²⁾	119	46	60	391 ⁴⁾	1043	28	18.22	18.38	17.46
1938—39	243 ³⁾	90	171 ²⁾	113	47	61	418	1100	40	14.57	14.72	12.27
1939—40	258 ³⁾	101	180 ²⁾	122	54	72	410	1246	38	18.72	20.20	18.00
1940—41	402 ³⁾	177	219	175	90	105	541	1619	37	27.24 ¹⁾	28.24 ¹⁾	24.41 ¹⁾

1) Maksimalpriser.

2) Middelt med og uden Kort.

3) Notering + Hjemmemarkedsafgiften fordelt paa den samlede Smørproduktion.

4) Herfra bestaaet Tuberkulinprøven.

5) Til og med Februar 1918 gælder Priserne 25 pCt.

Landbrugsprodukter 1909/14—1940/41.

Noteringer pr. 1. Juli—30. Juni.

Kr. pr. 100 kg											
Havre	Kartofler		Sukkerroer	Runkelroefrø	Kaalroefrø	Hundegræsfrø	Alm. Rajgræsfrø	Ital. Rajgræsfrø	Rødkløverfrø halv-sildig	Hvidkløverfrø	
	pr. Sælgers St., Sjælland	Københavns Torv									
12.06	—	4.99	2.02	92	65	99	38	41	187	193	1909—14
23.31	—	7.69	2.23	54	62	88	40	38	225	210	1914—15
23.11	5.40	6.51	2.16	120	135	126	65	65	230	250	1915—16
24.14 ¹⁾	7.97	10.00	2.86	225	160	110	92	92	245	260	1916—17
23.25 ¹⁾	10.94	11.66	3.30	340	525	156	145	140	425	450	1917—18
23.83 ¹⁾	11.80	12.58	4.95	150	280	200	170	100	675	500	1918—19
38.27	11.25	13.28	5.23	80	90	175	80	60	650	825	1919—20
36.20	—	17.27	6.00	150	100	235	78	55	525	740	1920—21
24.80	8.16	13.75	3.20	190	112	150	70	56	250	570	1921—22
23.36	7.71	10.04	6.07	280	225	87	90	86	380	580	1922—23
25.01	14.86	17.76	6.10	290	100	156	100	90	550	600	1923—24
29.39	18.56	15.86	4.57	175	235	164	110	102	570	680	1924—25
19.47	6.86	10.08	2.37	115	76	110	48	40	340	340	1925—26
16.56	8.10	9.95	2.81	98	100	87	58	36	425	360	1926—27
20.43	13.04	14.78	2.50	133	70	106	66	51	465	500	1927—28
18.09	8.11	10.91	2.07	110	84	83	45	48	250	282	1928—29
12.98	6.08	8.80	1.97	150	270	110	53	56	285	335	1929—30
12.00	5.40	8.31	1.57	45	70	76	49	35	278	430	1930—31
12.80	8.09	10.74	1.56	56	50	41	42	28	240	244	1931—32
11.33	4.90	7.47	2.11	54	42	28	25	21	138	130	1932—33
12.49	4.89	7.64	2.10	80	100	70	60	55	246	275	1933—34
13.56	7.13	10.11	2.18	145	60	70	86	76	292	342	1934—35
13.10	6.95	9.94	2.20	100	38	45	35	31	224	260	1935—36
16.25	7.80	10.53	2.20	50	54	70	50	32	150	296	1936—37
16.20	5.72	9.00	2.40	52	50	84	45	24	142	215	1937—38
12.42	5.02	8.07	2.47	58	46	92	60	40	203	300	1938—39
18.32	10.55	14.80	2.65	80	80	88	90	74	330	585	1939—40
24.41 ¹⁾	15.72	19.39	3.19	210	300	108	133	126	502	585	1940—41

II. Priser paa forskellige Produktionsmidler

	Produktionsmidler, Kr. pr.											
	Bom- uldsfrø- kager	Sol- sikke- kager	Palme- kager	Col- dings Foder- bland- ing	Majs	Hvede- klid	Chile- sal- peter	Kalksal- peter	Svovl- sur Ammo- niak	Super- fosfat	Kali- gød- ning	Petro- leum
1909—14	14.68	12.17	(11.37)	13.92	11.18	11.15	19.88	(19.30)	—	5.92	11.92	12.35
1914—15	19.83	17.04	15.41	19.41	18.27	18.25	22.99	—	—	6.72	12.58	16.09
1915—16	24.74	—	18.45	24.78	20.02	17.73	26.67	—	—	9.47	15.13	16.77
1916—17	30.77	—	(22.85)	33.39	23.00	17.18	35.38	—	—	13.66	16.27	20.17
1917—18	38.50	—	37.50	45.13	—	19.00	37.63	—	—	21.69	17.96	59.36
1918—19	52.00	—	47.80	55.73	—	23.00	55.00	—	—	25.00	28.55	62.44
1919—20	55.10	—	32.29	57.09	38.32	32.78	55.00	—	—	28.63	32.84	47.69
1920—21	41.72	—	23.83	42.46	29.88	31.70	50.99	—	58.28	23.56	28.31	72.93
1921—22	32.26	—	20.99	30.60	20.51	21.33	28.25	—	—	11.65	20.62	34.08
1922—23	30.39	25.99	17.19	27.85	20.91	18.62	32.93	—	—	9.30	17.92	26.75
1923—24	32.44	25.30	18.47	29.18	24.04	20.24	35.24	—	40.15	9.22	16.99	26.75
1924—25	32.81	28.46	24.81	31.96	27.77	23.87	34.40	—	37.00	9.42	16.50	24.91
1925—26	20.96	16.95	15.32	20.23	17.54	16.42	24.86	20.68	26.08	7.31	15.26	20.48
1926—27	17.64	15.53	14.26	17.57	14.26	14.14	23.80	19.60	23.35	6.10	14.02	22.50
1927—28	21.53	20.57	17.78	21.50	16.50	15.96	21.50	19.10	20.22	6.06	13.90	19.55
1928—29	22.35	21.58	18.74	22.08	17.46	15.53	18.64	18.11	20.11	5.98	13.39	18.80
1929—30	19.12	16.14	15.15	17.56	14.04	12.49	17.28	16.45	18.49	6.23	13.04	21.30
1930—31	14.54	12.83	10.45	13.52	9.52	9.93	17.33	16.40	17.27	5.86	12.74	19.23
1931—32	12.72	11.29	12.45	13.25	8.84	10.32	16.45	12.57	11.14	5.64	12.86	15.00
1932—33	13.62	13.84	13.37	14.46	9.92	10.01	16.77	13.94	14.03	5.95	13.48	17.00
1933—34	13.76	13.26	11.55	13.56	12.32	10.63	16.10	15.17	15.32	6.24	13.57	17.00
1934—35	14.68	15.04	12.52	14.79	12.35	11.44	16.33	15.50	15.56	6.28	11.85	17.19
1935—36	14.44	14.14	11.42	14.46	12.95	11.32	16.50	15.66	15.71	6.19	13.33	17.19
1936—37	17.61	17.65	14.69	17.69	14.17	14.88	16.50	15.67	15.72	6.32	13.49	17.19
1937—38	16.43	17.51	15.70	17.29	16.36	15.51	17.01	16.45	16.50	6.61	13.49	19.14
1938—39	15.24	16.21	14.23	15.96	15.55	11.87	17.05	16.53	16.58	6.63	13.49	18.75
1939—40	23.82	23.76	19.40	22.96	18.90	17.48	18.90	17.78	17.83	7.95	16.15	23.81
1940—41	(27.75)	(27.00)	(22.37)	—	(23.95)	21.33	—	21.58	21.75	13.13	18.58	59.55

samt Lønninger og Ejendomsskatter 1909/14—1940/41.

100 kg			Pengelen, Kr.							Ejendoms- skatter Mill. Kr. ¹⁾	
Benzin	Maskin- olie	Binde- garn	Karle, 17—21 Aar	Foder- mestre, egen Kost	Piger, der deltager i Land- brugs- arbejde	Løse Daglejere paa Gaardens Kost, Kr. pr. Dag					
						Sommer	Host	Vinter	Gennem- snit for hele Aaret		
34.35	37.40	88.20	294	—	193	2.02	2.45	1.32	1.88	19.8	1909—14
38.68	—	101.00	341	—	229	2.46	2.93	1.66	2.30	22.1	1914—15
43.64	—	123.00	—	—	—	—	—	—	—	24.1	1915—16
64.54	—	193.00	—	—	—	—	—	—	—	26.6	1916—17
104.52	—	250.00	490	—	293	4.12	4.85	2.66	3.82	31.5	1917—18
102.74	—	275.00	—	—	—	—	—	—	—	39.2	1918—19
74.77	—	287.50	—	—	—	—	—	—	—	48.8	1919—20
102.29	—	246.70	864	—	603	5.39	6.80	4.39	5.26	65.6	1920—21
66.43	—	186.50	—	—	—	—	—	—	—	76.7	1921—22
55.41	—	153.00	676	—	568	4.69	4.98	3.75	4.48	69.5	1922—23
47.08	—	162.50	643	—	529	4.66	5.10	3.81	4.48	64.9	1923—24
44.72	93.13	174.50	736	2422	567	5.18	5.79	3.96	4.93	62.5	1924—25
41.25	73.17	163.75	777	2537	567	5.38	6.20	3.78	5.04	66.4	1925—26
34.88	74.00	126.75	652	2206	523	4.42	5.02	3.28	4.18	61.5	1926—27
37.00	74.00	125.25	561	2134	460	4.06	4.60	3.04	3.85	58.4	1927—28
38.00	74.68	108.50	539	1987	436	3.45	4.05	2.72	3.74	53.6	1928—29
38.00	76.00	104.00	559	2039	437	4.03	4.59	3.13	3.85	51.4	1929—30
33.00	75.81	107.00	569	1995	436	4.19	4.76	3.18	3.99	53.4	1930—31
29.75	83.82	73.50	534	1873	420	3.89	4.36	2.80	3.66	53.5	1931—32
39.50	85.51	63.50	489	1646	382	3.46	3.86	2.52	3.26	44.0	1932—33
39.38	84.43	67.50	483	1675	377	3.58	4.05	2.78	3.42	35.0	1933—34
40.70	80.00	71.00	516	1660	396	3.93	4.36	3.09	3.76	46.0	1934—35
38.99	80.00	91.33	571	1810	425	4.27	4.81	3.47	4.12	53.4	1935—36
38.64	81.25	98.33	647	1866	456	4.62	5.15	3.74	4.44	58.5	1936—37
42.40	83.00	98.75	718	2003	487	4.92	5.49	4.04	4.75	60.0	1937—38
37.59	83.00	86.08	793	2074	517	5.35	6.00	4.40	5.17	70.2	1938—39
56.15	107.00	103.67	856	2146	537	5.48	6.19	4.61	5.32	72.0	1939—40
124.06	146.88	110.00	886	2341	547	5.81	6.48	5.03	5.67	80.9	1940 41

Lønninger: Før 1921—22 iflg. Statistisk Departement, derefter iflg. Land-
økonomisk Driftsbureau.

1) Fra og med 1922—23 Sønderjylland medregnet.

III. Indekstal for Priser paa Landbrugets

	Prisindekstal 1909-14 = 100												Land- brugs- produk- ter ialt
	Husdyrprodukter							Planteprodukter					
	Mejeri- produkter	Slagte- køer Odense	Stude og Kvier Esbjerg	Flæsk	Æg	Heste	Ialt	Korn	Frø	Sukker- roer	Kar- toller, Sælg. St. Sjæll.	Ialt	
1909-14	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1914-15	116	126	134	122	127	172	120	163	88	110	—	140	122
1915-16	142	244	220	163	153	219	163	163	138	107	144	149	162
1916-17	155	258	225	184	193	228	181	146	174	142	213	157	179
1917-18	206	252	225	186	239	249	209	188	335	163	292	239	212
1918-19	262	282	293	237	306	—	268	196	259	245	315	232	264
1919-20	283	260	279	331	409	—	311	260	188	259	300	250	305
1920-21	276	224	238	362	406	246	309	310	218	297	—	292	308
1921-22	196	130	128	256	258	139	211	204	173	158	218	193	209
1922-23	201	150	133	229	208	119	201	183	187	300	206	204	201
1923-24	227	178	179	209	245	127	215	197	207	302	395	229	217
1924-25	253	180	187	249	240	150	239	268	222	226	495	263	241
1925-26	171	112	128	203	171	112	171	153	132	117	183	146	169
1926-27	142	100	115	159	136	89	139	152	126	139	216	146	140
1927-28	146	98	118	132	142	99	135	156	139	124	348	157	137
1928-29	148	94	110	158	136	94	142	135	116	102	216	132	141
1929-30	134	98	110	160	126	97	135	113	153	98	162	122	134
1930-31	108	78	100	101	103	93	102	90	98	78	144	100	102
1931-32	93	44	67	74	84	89	80	95	70	77	216	90	81
1932-33	82	34	51	101	89	88	82	89	50	104	131	85	83
1933-34	81	48	61	141	86	109	94	95	102	104	130	100	95
1934-35	90	76	79	167	88	116	108	98	134	108	190	114	109
1935-36	100	92	98	170	97	123	117	100	78	109	185	101	115
1936-37	102	86	98	171	88	141	118	140	85	109	208	127	118
1937-38	117	92	98	181	101	142	129	137	82	119	153	121	128
1938-39	119	94	100	176	96	149	129	104	98	122	134	107	126
1939-40	127	108	118	186	103	169	138	145	134	131	218	149	140
1940-41	200	180	172	226	148	220	198	202	232	158	419	225	201

Produkter og Produktionsmidler.

Produktionsmidler ¹⁾					Produktpris i Forhold til Pris paa Produktionsmidler							Kronens Guld- værdi pCt.	
Foder- stoffer	Kunst- gød- ning	Byg- ninger ²⁾	In- ventar	Løn- ninger	Smør Bom- uldsfrø- kager	Smør Byg	Flæsk Byg	Æg Byg	Byg Sal- peter	Byg Super- fosfat	Byg Kali- gød..		
100	100	100	100	100	14.2	16.2	7.5	9.2	0.65	2.18	1.08	100.0	1909—14
143	112	—	—	113	12.2	11.0	5.4	6.8	0.95	3.26	1.74	95.0	1914—15
163	139	—	—	117	11.9	10.3	7.1	8.1	0.84	2.35	1.47	100.9	1915—16
192	189	—	110	135	10.5	14.3	7.9	10.1	0.64	1.65	1.39	103.3	1916—17
251	240	—	159	178	11.2	18.5	7.7	12.1	0.62	1.07	1.30	115.4	1917—18
310	314	—	212	215	10.5	23.0	9.7	15.1	0.43	0.95	0.83	100.1	1918—19
304	340	312	250	266	10.5	15.5	8.6	12.9	0.68	1.30	1.14	69.6	1919—20
269	296	365	282	308	13.7	14.5	8.9	12.1	0.77	1.68	1.39	59.6	1920—21
210	171	256	280	258	12.7	16.2	9.8	12.0	0.90	2.18	1.23	71.3	1921—22
179	156	225	195	223	13.8	18.9	10.0	11.1	0.68	2.39	1.24	73.8	1922—23
204	160	232	194	230	14.6	18.1	7.7	11.0	0.74	2.84	1.55	63.6	1923—24
237	160	242	219	247	16.1	15.2	6.9	8.1	1.01	3.70	2.11	65.5	1924—25
145	120	231	206	236	17.0	18.8	10.4	10.7	0.76	2.59	1.24	92.3	1925—26
131	108	199	171	206	16.8	15.3	8.0	8.3	0.81	3.17	1.38	99.2	1926—27
150	104	187	158	189	14.2	14.8	6.2	8.1	0.96	3.40	1.48	100.0	1927—28
151	99	180	155	185	13.9	17.6	8.7	9.1	0.95	2.95	1.32	100.0	1928—29
124	95	177	154	191	14.6	19.5	10.8	10.4	0.83	2.31	1.10	100.0	1929—30
93	92	181	149	181	15.5	19.3	8.4	10.4	0.67	1.99	0.92	100.0	1930—31
88	82	177	148	163	15.2	14.6	5.5	7.5	0.80	2.34	1.03	79.6	1931—32
95	88	163	152	163	12.3	14.1	8.2	8.8	0.71	2.00	0.89	61.9	1932—33
98	92	166	159	164	12.1	13.3	10.9	8.1	0.78	2.01	0.92	52.2	1933—34
104	90	172	164	169	12.5	13.4	11.8	7.6	0.84	2.18	1.16	48.6	1934—35
104	92	176	168	185	14.2	16.7	13.5	9.3	0.74	1.98	0.92	48.8	1935—36
131	93	185	176	198	12.0	12.0	9.5	5.9	1.06	2.78	1.30	48.8	1936—37
131	97	200	184	210	14.6	13.7	10.1	6.8	1.03	2.64	1.29	49.2	1937—38
116	97	205	188	222	15.9	19.8	13.9	9.2	0.72	1.85	0.91	46.9	1938—39
163	111	247	217	241	10.8	14.3	10.0	6.8	0.95	2.26	1.11	43.0	1939—40
292	151	286	275	283	14.5	16.5	9.0	7.2	—	1.86	1.31	42.5	1940—41

1) Paa Grund af de stærke Variationer i Driftsomkostningernes Sammen-
sætning har man undladt at beregne et samlet Indekstal for Omkostnin-
gerne.

2) 1914 = 100.

VI. Oversigt over Bureauets Publikationer.

1. Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold.

I.	Regnskabsresultater	fra	danske	Landbrug	1916—17
II.	—	—	—	—	1917—18
III.	—	—	—	—	1918—19
IV.	—	—	—	—	1919—20
V.	—	—	—	—	1920—21
VI.	—	—	—	—	1921—22
VII.	—	—	—	—	1922—23
VIII.	—	—	—	—	1923—24
IX.	—	—	—	—	1924—25
X.	—	—	—	—	1925—26
XI.	—	—	—	—	1926—27
XII.	—	—	—	—	1927—28
XIII.	—	—	—	—	1928—29
XIV.	—	—	—	—	1929—30
XV.	—	—	—	—	1930—31
XVI.	—	—	—	—	1931—32
XVII.	—	—	—	—	1932—33
XVIII.	—	—	—	—	1933—34
XIX.	—	—	—	—	1934—35
XX.	—	—	—	—	1935—36
XXI.	—	—	—	—	1936—37
XXII.	—	—	—	—	1937—38
XXIII.	—	—	—	—	1938—39
XXIV.	—	—	—	—	1939—40
XXV.	—	—	—	—	1940—41

2. Meddelelser fra Det landøkonomiske Driftsbureau.

a. Foreløbig Oversigt over Landbrugets Driftsresultat.

1. Meddelelse. Regnskabsaaret 1920—21
4. — — — — 1921—22

6.	Meddelelse.	Regnskabsaaret	1922—23
9.	—	—	1923—24
12.	—	—	1924—25
15.	—	—	1925—26
18.	—	—	1926—27
21.	—	—	1927—28
24.	—	—	1928—29
27.	—	—	1929—30
30.	—	—	1930—31
33.	—	—	1931—32
36.	—	—	1932—33
39.	—	—	1933—34
42.	—	—	1934—35
45.	—	—	1935—36
48.	—	—	1936—37
51.	—	—	1937—38
54.	—	—	1938—39
57.	—	—	1939—40
60.	—	—	1940—41
63.	—	—	1941—42
66.	—	—	1942—43

b. Arbejdslønninger i Landbruget.

2.	Meddelelse.	November	1921—April	1923
7.	—	Maj	1923—	1924
10.	—	—	1924—	1925
13.	—	—	1925—	1926
16.	—	—	1926—	1927
19.	—	—	1927—	1928
22.	—	—	1928—	1929
25.	—	—	1929—	1930
28.	—	—	1930—	1931
31.	—	—	1931—	1932
34.	—	—	1932—	1933
37.	—	—	1933—	1934
40.	—	—	1934—	1935
43.	—	—	1935—	1936

46.	Meddelelse.	Maj 1936—	April 1937
49.	—	— 1937—	— 1938
52.	—	— 1938—	— 1939
55.	—	— 1939—	— 1940
58.	—	— 1940—	— 1941
61.	—	— 1941—	— 1942
64.	—	— 1942—	— 1943

c. Priser paa nogle af de vigtigste Landbrugsprodukter og Produktionsmidler.

5.	Meddelelse.	For Aaret	1922—23
8.	—	—	1923—24
11.	—	—	1924—25
14.	—	—	1925—26
17.	—	—	1926—27
20.	—	—	1927—28
23.	—	—	1928—29
26.	—	—	1929—30
29.	—	—	1930—31
32.	—	—	1931—32
35.	—	—	1932—33
38.	—	—	1933—34
41.	—	—	1934—35
44.	—	—	1935—36
47.	—	—	1936—37
50.	—	—	1937—38
53.	—	—	1938—39
56.	—	—	1939—40
59.	—	—	1940—41
62.	—	—	1941—42
65.	—	—	1942—43

3. Meddelelse. Undersøgelser over Tabet ved Mund- og Klovesygen i Aarene 1920—21.

3. Periodiske Beretninger.

- I. Regnskabsresultater for 12 fynske Bønderbrug før, under og efter Verdenskrigen. 1924.
- II. Arbejdsforbruget i danske Landbrug. 1928.
- III. Arbejdsforbrugets Størrelse og Fordeling i danske Landbrug 1927—36. 1939.

4. Vejledning ved Regnskabsføring.

- I. Plan og Regler for Landbrugs-Regnskabsføringen. 1918.
 - II. Vejledning ved Landbrugs-Regnskabsføringen. 1926.
 - III. Vejledning ved Landbrugs-Regnskabsføringen. 1938. 2. Udg.
-

